

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De vertrouwensleer, noodzakelijk of overbodig?

Justine Van Havere

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt

Campus Hasselt:

Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt

Campus Diepenbeek:

Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De vertrouwensleer, noodzakelijk of overbodig?

Justine Van Havere

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

SAMENVATTING

In de meeste gevallen schijn en werkelijkheid met elkaar. Wanneer een persoon bijvoorbeeld een contract wil sluiten met een andere persoon, zullen beiden hun wil tot contracteren jegens elkaar tot uiting brengen. Deze tot uiting gebrachte wil zal in veel gevallen overeenstemmen met hun innerlijke wil tot contracteren. Daarnaast zal bijvoorbeeld een vertegenwoordiger van een persoon ook wel degelijk de bevoegdheid hebben om vertegenwoordiger te zijn. Er zijn echter situaties denkbaar waarbij de schijn het tegenovergestelde nastreeft en dus in strijd is met de werkelijkheid. Toegepast op de twee bovengenoemde voorbeelden, zal dit betekenen dat de tot uiting gebrachte wil tot contracteren in strijd is met de innerlijke wil van een contractspartij. Op het voorbeeld van de vertegenwoordiger houdt dit in dat de vertegenwoordiger geen bevoegdheid had om op te treden in die hoedanigheid, waardoor deze louter een schijnvertegenwoordiger is. De vraag rijst of in dergelijke schijntoestanden rechtsgevolgen gekoppeld kunnen worden aan de handelingen die gesteld zijn in het licht van een schijnbare situatie. Mag de persoon die zich op de schijnbare toestand beroept hieraan rechtsgevolgen koppelen? Meer specifiek rijst de vraag dus of verbintenissen gecreëerd kunnen worden aan de hand van een schijntoestand/opgewekt vertrouwen.

Omtrent deze vraag bestond in het verleden heel wat onzekerheid. Sinds de loskoppeling van de vertrouwensleer van het leerstuk van de buitencontractuele aansprakelijkheid, waarover het Hof van Cassatie zich op 20 juni 1988 uitsprak, werd deze vraag door verschillende rechtsgeleerden positief beantwoord: zij beschouwden de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenissen. Meermaals bleek uit rechtspraak dat het Hof van Cassatie de vertrouwensleer ook toepaste als bron van verbintenis. Ook rechtsleer sloot zich grotendeels aan bij deze visie, hoewel ook terughoudendheid hieromtrent bestond. Deze terughoudendheid bestond vooral in het feit dat de vertrouwensleer een open norm blijft, die te veel rechtsonzekerheid teweeg zou kunnen brengen. Ook over de grondslag van de vertrouwensleer bestond geen eensgezindheid. Met de vernieuwing van het Burgerlijk Wetboek was er een sprankeltje hoop dat de wetgever hieromtrent duidelijkheid zou creëren. Het tegenovergestelde is gebeurd: de wetgever oordeelde bij het wetsvoorstel houdende boek 5 'Verbintenissen' dat de vertrouwensleer niet gehuldigd wordt als bron van verbintenissen, of ruimer, van rechtsgevolgen. De reden hiervoor bestond erin dat de afbakening van het leerstuk moeilijk is, waardoor rechtsonzekerheid zou kunnen ontstaan. Deze discussie staat dan ook centraal in deze masterscriptie: fungeert het opgewekt vertrouwen als autonome bron van verbintenissen en zo ja, had de wetgever hierop moeten inspelen?

Uit verschillende toepassingen van de vertrouwensleer blijkt dat de vertrouwensleer fungeert als autonome bron van verbintenissen. Zowel het Hof van Cassatie als lagere rechtscolleges passen de vertrouwensleer toe en koppelen aan het gewekt vertrouwen de creatie van verbintenissen. Ten eerste zijn er voorbeelden waarbij verschillende rechtscolleges de vertrouwensleer bij een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en uitgedrukte wil toepassen. Daarnaast zijn er talrijke voorbeelden waarbij het Hof van Cassatie in het kader van het schijnmandaat de vertrouwensleer toepast. Helaas bestaat er een belangrijk cassatiearrest dat zich mogelijk in het nadeel van dit onderzoek kadert. Op 22 januari 2018 oordeelde het Hof van Cassatie dat er geen algemeen rechtsbeginsel bestaat van het schijnmandaat en de goede trouw.

Ten slotte werd sinds het wetsvoorstel van boek 5 BW onduidelijkheid gecreëerd. De vertrouwensleer als bron van verbintenis werd niet wettelijk verankerd, terwijl specifieke toepassingsgevallen wel te lezen staan in het vijfde boek. Heeft de wetgever hiermee een contradictoire beslissing genomen? Dit zal doorheen deze masterscriptie duidelijk worden.

DANKWOORD

Na de vele maanden onderzoek is mijn onderzoek naar de vertrouwensleer voltooid. Mijn onderzoek is voltooid mede dankzij de hulp van enkele mensen.

Ten eerste wil ik uiteraard mijn promotor, Prof. Dr. Ilse Samoy bedanken voor het interessante en broeiende leerstuk dat zij mij heeft aangereikt. Dat de vertrouwensleer een leerstuk is dat vandaag de dag leeft, maakte dit onderzoek voor mij interessant, uitdagend en vernieuwend. Door de feedbackmomenten waarbij zij steeds aanwezig was, ben ik kritisch beginnen nadenken over mijn eigen standpunt omtrent de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis. Daarnaast wil ik ook begeleidster, mevrouw Vanswijgenhoven uitvoerig bedanken voor alle feedback die zij mij heeft gegeven. Zowel inhoudelijk als ook structureel stond zij mij bij. Bijkomend wil ik hen bedanken voor het vlotte e-mailverkeer in geval ik met een vraag zat.

Vervolgens wil ik mijn schoonbroer bedanken omdat hij mijn masterscriptie grondig heeft nagelezen. Zijn positieve opmerkingen alsook zijn taalkundige opmerkingen hebben deze masterscriptie en mezelf kracht bij gegeven.

Daarnaast bedank ik met plezier enkele medestudenten/vriendinnen van Leuven, die me aan de start van dit onderzoek hebben geholpen om mijn weg te vinden in de rechtsbibliotheek van Leuven en bijkomend zorgde voor de juiste ontspanning tussen de lange bibliotheekdagen door.

Ten slotte wil ik graag mijn ouders bedanken voor de infrastructuur en kans die zij mij hebben geboden om deze rechtenstudie te vervullen. Ook mijn vriend en vriendinnen verdienen een bedanking omdat zij steeds in mij bleven geloven en mij aanmoedigden wanneer ik even vastzat in dit onderzoek.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	I
DANKWOORD	III
INHOUDSOPGAVE.....	V
INLEIDING	1
AFDELING I. STAND VAN ZAKEN	1
AFDELING II. PROBLEEMSTELLING	4
AFDELING III. ONDERZOEKSVRAAG – EN METHODE	5
AFDELING IV. STRUCTUUR.....	6
AFDELING V. BEPERKINGEN	6
DEEL 1. SITUERING VAN DE VERTROUWENSLEER.....	9
INLEIDING	9
HOOFDSTUK I. VERTROUWENSLEER IN TWEEPARTIJENVERHOUDINGEN	9
AFDELING I. BRONNEN VAN VERBINTENISSEN	9
AFDELING II. CONTRACTS- EN ONDERHANDELINGSVRIJHEID	10
AFDELING III. DE TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT	11
ONDERAFDELING I. GELDIGHEIDSVEREISTEN.....	11
ONDERAFDELING II. WILSOVEREENSTEMMING: WERKELIJKE WIL VS UITGEDRUKTE WIL.....	12
A) WERKELIJKE WIL.....	13
B) UITGEDRUKTE WIL	13
C) ONGEWILDE DISCREPANTIE TUSSEN WERKELIJKE WIL EN UITGEDRUKTE WIL.....	14
1) DE WILSLEER.....	15
2) DE VERKLARINGSLEER.....	16
3) DE VERTROUWENSLEER ALS CORRECTIE OP DE WILSLEER.....	17
4) WILSVERHINDERENDE DWALING	19
D) GEWILDE DISCREPANTIE TUSSEN WERKELIJKE WIL EN UITGEDRUKTE WIL.....	19
HOOFDSTUK II. VERTROUWENSLEER IN DRIEPARTIJENVERHOUDINGEN	21

DEEL 2. WAT IS DE VERTROUWENSLEER?	23
HOOFDSTUK I. OMSCHRIJVING VAN HET BEGRIP 'VERTROUWENSLEER'	
.....	23
AFDELING I. DEFINITIE VAN HET BEGRIP VERTROUWENSLEER.....	23
AFDELING II. FUNCTIES VAN HET BEGRIP VERTROUWENSLEER	24
HOOFDSTUK II. GRONDSLAGEN VAN DE VERTROUWENSLEER	27
AFDELING I. BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID IS GEEN GRONDSLAG MEER	27
AFDELING II. GEEN GRONDSLAG NODIG.....	27
AFDELING III. DE "NATUR DER SACHE"	28
AFDELING IV. HET FRANSE ADAGIUM "ERROR COMMUNIS FACIT IUS"	28
AFDELING V. HET GEWETTIGD VERTROUWEN VAN DE ANDERE.....	29
AFDELING VI. HET RECHTSZEKERHEIDSBEGINSEL.....	29
AFDELING VII. HET RECHTSZEKERHEIDS - EN BILLIJKHEIDSBEGINSEL.....	29
AFDELING VIII. HET ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL VAN DE UITVOERING TE GOEDER TROUW.....	29
AFDELING IX. HET ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL VAN HET VERBOD OP RECHTSMISBRUIK.....	30
AFDELING X. AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS?.....	30
A) AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS SINDS ARREST 20 JUNI 1988?	31
B) BEVESTIGING VIA CASSATIEARREST VAN 27 MAART 1992	32
C) NOGMAALS BEVESTIGD KRACHTENS ARRESTEN VAN 2016	32
D) CASSATIEARREST 2018	33
E) CASSATIEARRESTEN 2021	33
HOOFDSTUK III. TOEPASSINGSVOORWAARDEN VAN DE VERTROUWENSLEER	35
AFDELING I. SCHIJNTOESTAND	35
AFDELING II. TOEREKENBAARHEID	36
AFDELING III. GOEDE TROUW.....	37
AFDELING IV. SCHADE?.....	38
HOOFDSTUK IV. TOEPASSINGSGEVALLEN IN DE WET	39
AFDELING I. HET VERBOD OP RECHTSMISBRUIK	39
AFDELING II. SCHIJNVERTEGENWOORDIGING	42
AFDELING III. BETALING IN HANDEN VAN SCHIJNSCHULDEISER.....	44

AFDELING IV. FOUTIEF AFBREKEN VAN ONDERHANDELINGEN	45
AFDELING V. LAST BUT NOT LEAST! DE VERTROUWENSLEER IN HET KADER VAN EEN CONTRACT	47
ONDERAFDELING I. BIJ DE TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT	47
A) BELGIË.....	47
B) DUITSLAND.....	51
ONDERAFDELING II. BIJ DE INTERPRETATIE VAN EEN CONTRACT	53
A) BELGIË.....	53
B) DUITSLAND.....	55
DEEL 3. VERTROUWENSLEER ALS AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS	57
HOOFDSTUK I. IN HET LICHT VAN HET RECHTSZEKERHEIDSBEGINSEL	57
AFDELING I. ARGUMENTEN PRO	57
AFDELING II. ARGUMENTEN CONTRA.....	59
HOOFDSTUK II. IN HET LICHT VAN HET BILLIJKHEIDSBEGINSEL	61
HOOFDSTUK III. SAMENGEVAT	63
AFDELING I. OP BASIS VAN DE WET	63
AFDELING II. OP BASIS VAN DE RECHTSPRAAK.....	64
AFDELING III. EIGEN VISIE	66
AFDELING IV. INTEGRATIE IN ARTIKEL 5.3 BW.....	66
CONCLUSIE	69
BIBLIOGRAFIE	71

"Schijn is van veler oordeel de enige grond."

P.H. Ritter Jr.¹

¹ Nederlands letterkundige, criticus, schrijver en journalist (1882-1962).

INLEIDING

AFDELING I. STAND VAN ZAKEN

1. Gelet op het feit dat ons recht dagelijks evolueert, is in België recentelijk een nieuw Burgerlijk Wetboek² ontstaan. Het verbintenissenrecht werd daarbij grondig onder de loep genomen. Zo werd op 24 februari 2021 een wetsvoorstel ingediend houdende boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek.³ Op 1 januari 2023 is boek 5 van het Burgerlijk Wetboek in werking getreden waardoor de bepalingen vandaag de dag geldend recht uitmaken en er in deze masterscriptie dus gebruik wordt gemaakt van boek 5 van het Burgerlijk Wetboek (hierna afgekort als BW).

2. Het is ten eerste opmerkelijk dat de wetgever in boek 5 BW geen oog had voor de vertrouwensleer in zijn algemeenheid.⁴ De wetgever was namelijk van oordeel dat de gewekte schijn of het gewettigd vertrouwen als dusdanig niet gehuldigd wordt als bron van verbintenissen, of in ruimere zin, van rechtsgevolgen. Het blijft immers moeilijk om de afbakening ervan te bepalen, wat de rechtszekerheid zou kunnen schaden.⁵ Bovendien stelde de wetgever dat het Hof van Cassatie deze figuur nog niet uitdrukkelijk heeft erkend als algemeen rechtsbeginsel.⁶ Als gevolg hiervan heeft de wetgever de vertrouwensleer niet als bron van verbintenissen erkend in artikel 5.3 BW. Hoewel de wetgever oordeelde dat de vertrouwensleer geen bron van verbintenis uitmaakt, oordeelt de meerderheid van de rechtsleer daar anders over.⁷ Het feit dat de vertrouwensleer niet wettelijk werd verankerd, kan door E. DIRIX te wijten zijn aan het cultuurverschil tussen het noorden en het zuiden van het land, in een interview zegt hij namelijk het volgende: *"in het zuiden is men bijvoorbeeld niet gek op open normen, daar wil men zoveel mogelijk rechtszekerheid. Alles wat leunt naar vertrouwensleer kan daarom wat lastiger zijn"*.⁸ Bijgevolg heeft de wetgever de toepassing van de vertrouwensleer overgelaten aan latere ontwikkelingen in de rechtspraak en momenteel niet wettelijk verankerd, hoewel de modernisering een van de primaire doelstellingen van het wetsvoorstel was.⁹ Dit is opmerkelijk omdat de wetgever nochtans inspiratie kon halen uit cassatierechtspraak¹⁰ die de vertrouwensleer meermaals heeft toegepast en buitenlandse bronnen, zoals artikel 3:35 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek of §157 van het Duitse Burgerlijk

² BW.

³ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, Parl.St. Kamer 2021, nr. 1806/001.

⁴ Art. 5.3 BW.

⁵ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, Parl.St. Kamer 2021, nr. 1806/001.

⁶ *Ibid.*

⁷ C. CAUFFMAN, "De vertrouwensleer" in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 9-10.; A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 147.; S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17-18.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95-96.; B. VERHEYE, "Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited", *RW* 2021, (1163) 1180.

⁸ E. DIRIX, "Je schrijft niet om de vijf jaar een nieuw burgerlijk Wetboek", 2018, <https://www.koengeens.be/news/2018/03/05/eric-dirix-je-schrijft-niet-om-de-vijf-jaar-een-nieuw-burgerlijk-wetboek>.

⁹ I. CLAEYS en E. LANGENAEKEN, "Het aankomende nieuwe verbintenissenrecht", in J. BAECK, I. CLAEYS en A. WYLLEMAN (eds.), *Hervorming van het verbintenissen- en goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2022, (1) 5.

¹⁰ Cass. 30 juni 2016, *TBBR* 2017, noot B. VERHEYE.; Cass. 26 september 2016, *TBBR* 2017, noot B. VERHEYE.; Cass. 22 januari 2021, C.20.0143.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210122.1N.29.

Wetboek.¹¹ Het lijkt er dus op neer te komen dat de wetgever voldoende grondslagen had om de vertrouwensleer als bron van verbintenis wettelijk te verankeren, maar zich desondanks toch terughoudend opstelde omdat men de gevolgen niet kon overzien.

3. Een andere reden voor de niet-invoering van de vertrouwensleer in het algemeen kan mogelijk te maken hebben met het feit dat het Hof van Cassatie de vertrouwensleer niet heeft erkend als algemeen rechtsbeginsel, zoals de wetgever argumenteerde.¹² Dit werd expliciet bevestigd in een cassatiearrest van 22 februari 2018, waarbij het Hof van Cassatie oordeelde dat er geen algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en van de goede trouw bestaat.¹³

4. Een andere mogelijke reden waarom de vertrouwensleer niet werd gehuldigd als algemene bron van verbintenissen, kan te maken hebben met het belang van de wilsautonomie die in België heerst.¹⁴ Dit bevestigt K. GEENS, die in een parlementaire tussenkomst als volgt oordeelt: *"In een contract is het belangrijk dat de wilsautonomie wordt gerespecteerd, dat gerespecteerd wordt wat de partijen hebben gewild. Het is niet altijd zo eenvoudig om dat te weten, maar wij willen in het recht toch proberen om dat maximaal te honoreren."*¹⁵ Naast de vertrouwensleer, vereist ook de wilsleer in deze masterscriptie de nodige aandacht. De hoeksteen van deze leer is de werkelijke wil. Een rechtssubject is gebonden, omdat hij iets gewild heeft en in zoverre hij dat heeft gewild. Indien het rechtssubject in werkelijkheid geen rechtshandeling heeft gewild, maar zijn wilsverklaring daarmee in strijd is, komt er derhalve geen rechtshandeling tot stand.¹⁶ Vandaag de dag vormt de vertrouwensleer een correctie op de wilsleer, waarbij de werkelijke wilsovereenstemming het uitgangspunt blijft, maar wordt aangevuld aan de hand van de vertrouwensleer.¹⁷ De verhouding tussen de vertrouwensleer en de wilsleer zal in deze masterscriptie verder worden onderzocht.

5. Naast de verschillende redenen voor de niet-invoering van de vertrouwensleer als bron van verbintenis, is het opmerkelijk dat de wetgever specifieke toepassingsgevallen van de vertrouwensleer wel wettelijk heeft verankerd in het BW. Vijf toepassingen werden wettelijk verankerd, met name in boek 1 BW en in boek 5 BW. Ten eerste is sinds het voorstel het verbod op

¹¹ Artikel 3:35 Nederlands Burgerlijk Wetboek.; §157 Bürgerliches Gesetzbuch.; I. CLAEYS en E. LANGENAEKEN, "Het aankomende nieuwe verbintenissenrecht", in J. BAECK, I. CLAEYS en A. WYLLEMAN (eds.), *Hervorming van het verbintenissen- en goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2022, (1) 6.

¹² Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, Parl.St. Kamer 2021, nr. 1806/001.

¹³ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N., ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

¹⁴ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 236.

¹⁵ K. GEENS, "Tussenkomst van Koen Geens over 'het wetsontwerp houdende boek 1 'algemene bepalingen' en boek 5 'verbintenissen' van het Burgerlijk wetboek' in de plenaire vergadering", <https://www.koengeens.be/policy/tussenkomst-van-koen-geens-tijdens-de-bespreking-van-het-wetsontwerp-houdende-boek-1-algemene-bepal>.

¹⁶ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 237.

¹⁷ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 238.; M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 807.

rechtsmisbruik verankerd, met name in artikel 5.73 BW. Het verbod op rechtsmisbruik is van toepassing wanneer de uitoefening van een recht objectief gezien onverenigbaar is met het gedrag van de titularis en, waarmee hij het gewettigd vertrouwen beschaamt dat hij bij de ander deed ontstaan.¹⁸ Ten tweede werd in boek 1, met name in artikel 1.8 §5 BW de figuur van de schijnvertegenwoordiging verankerd.¹⁹ Ten derde is de betaling die gebeurd is in handen van een schijnschuldeiser bevrijdend voor de schuldenaar.²⁰ Ten vierde moet, in geval van foutief afbreken van de onderhandelingen, bij de vergoeding van het slachtoffer rekening worden gehouden met het verlies van de verwachte netto-voordelen van het niet-afgesloten contract wanneer het wettelijk vertrouwen was gewekt dat het contract noodzakelijkerwijs zou worden afgesloten.²¹ Het afbreken van onderhandelingen betreft een toepassing van de vertrouwensleer in de precontractuele fase. Ten slotte wordt de wilsverhinderende dwaling beschouwd als toepassing van de vertrouwensleer in een contractuele situatie.²²

6. Aangezien verschillende toepassingsgevallen van de vertrouwensleer wettelijk verankerd zijn, kan de vraag rijzen waarom de vertrouwensleer niet in het algemeen als bron van verbintenis werd opgenomen in boek 5 BW. Dit zou mogelijk te maken kunnen hebben met de discussie die al geruime tijd in de rechtsleer aan de gang is wat betreft de juridische grondslag van de vertrouwensleer. Zo werd voor de situatie van 1988 de juridische grondslag van de vertrouwensleer gelinkt aan de buitencontractuele aansprakelijkheid. Een schijnbare toestand was in dat geval enkel toerekenbaar in geval van buitencontractuele fout.²³ Dit werd door een baanbrekend cassatiearrest van 20 juni 1988 van de baan geschoven, het Hof van Cassatie besloot in dit arrest namelijk *“dat de lastgever verbonden kan zijn op grond van een schijnbare lastgeving, niet alleen wanneer hij die schijn op een foutieve wijze heeft gewekt, maar ook bij ontstentenis van enige fout die hem ten laste kan worden gelegd, als het geloof van die derde in de omvang van de machten van de lasthebber terecht is”*.²⁴ Dit zorgde er volgens bepaalde auteurs voor dat de vertrouwensleer voortaan kon worden beschouwd als een autonome bron van verbintenis.²⁵ Desondanks bleef er discussie over de juridische grondslag bestaan. De ene auteur haalde de *“Natur Der Sache”*²⁶ aan als rechtsgrond, terwijl een andere auteur zich baseerde op *“het adagium error communis facit ius”*²⁷, terwijl nog een andere auteur dan weer beroep deed op *“het gewettigde vertrouwen van de andere”*²⁸. Een andere kanshebber was dan weer het rechtszekerheidsbeginsel²⁹, terwijl volgens een

¹⁸ Art. 5.73 BW.

¹⁹ Art. 1.8 §5 BW.

²⁰ Art. 5.198 lid 2, 3° BW.

²¹ Art. 5.17 lid 2 BW.

²² Art. 5.31 lid 2 BW.

²³ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95-96.

²⁴ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

²⁵ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 147.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95-96.

²⁶ B. TILLEMANS, *Lastgeving*, Gent, Story Scientia, 1997, 232-233.

²⁷ R. KRUIJTHOF, “La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase” (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, (51) 67-68.

²⁸ X. DIEUX, *Le respect dû aux anticipations légitimes d'autrui. Essai sur la genèse d'un principe général de droit*, Brussel, Bruylant, 1995, 208.

²⁹ I. VEROUGSTRAETE, “Wil en vertrouwen bij het totstandkomen van overeenkomsten”, *TPR* 1990, (1163) 1191.

andere auteur een combinatie van het rechtszekerheids- en billijkheidsbeginsel³⁰ moest worden ingeroepen om van een grondslag te kunnen spreken.³¹ Er bestond bijgevolg geen eenduidigheid over de juridische grondslag van de vertrouwensleer. Dit is een mogelijke reden waarom de wetgever het niet heeft geïncorporeerd in het BW.

AFDELING II. PROBLEEMSTELLING

7. Uit de stand van zaken volgen twee probleemstellingen die doorheen deze masterscriptie worden behandeld.

8. Het eerste probleem bestaat er naar mijns inziens in dat verschillende toepassingsgevallen van de vertrouwensleer (bijvoorbeeld de schijnverteenwoordiging in art. 1.8 §5 BW in driepartijenverhoudingen of de wilsverhinderende dwaling in tweepartijenverhoudingen) gecodificeerd zijn, terwijl de vertrouwensleer niet in het algemeen als autonome bron van verbintenis werd gecodificeerd in boek 5 van het BW. Het feit dat toepassingsgevallen van de vertrouwensleer wettelijk verankerd zijn, terwijl het principe in het algemeen niet wettelijk werd verankerd, kan dubbelzinnig worden geïnterpreteerd.

9. Een tweede onduidelijkheid hieromtrent bevindt zich in het feit dat het Hof van Cassatie de vertrouwensleer al meerdere malen heeft toegepast in zijn rechtspraak. Vrij recentelijk, in een arrest van 2021, lijkt het Hof van Cassatie de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis toe te passen. Het Hof oordeelde als volgt: *“De appelrechter die oordeelt dat de nietigverklaring ex tunc van de koopovereenkomst ook het tenietgaan van de hypotheek van de eisers tot gevolg heeft en de aangevoerde goede trouw van de eisers daaraan geen afbreuk kan doen en aldus nalaat toepassing van de vertrouwensleer in zijn oordeel te betrekken, verantwoordt zijn beslissing niet naar recht”*.³² Met andere woorden komt dit er naar mijns inziens op neer dat de verbintenis met betrekking tot de hypotheek zal blijven bestaan. Hiermee wordt een toepassing van de vertrouwenssfeer in het algemeen binnen het goederenrecht erkend.³³ Daarnaast lijkt het Hof van Cassatie eveneens in een ander arrest van 22 januari 2021 de toepassing van de vertrouwensleer tussen contractspartijen, en bijgevolg dus in het verbintenissenrecht, te erkennen door aan te nemen dat de toerekenbare schijn van bedoeling van de partij die een verklaring aflegt moet worden gelijkgesteld met die bedoeling.³⁴ Ondanks het feit dat dit kan wijzen op een toepassing van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis en de meerderheid van de rechtsleer aanneemt

³⁰ W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 225.

³¹ A. MARISSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, “De vertrouwensleer”, in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 41-43.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 97-100.

³² Cass. 22 januari 2021, C.20.0143.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210122.1N.29.

³³ R. JANSEN en M. E. STORME, “Het rechtmatig vertrouwen als correctief op beschikkingsonbevoegdheid” (noot onder Cass. 22 januari 2021), *TBBR* 2022, (285) 288.; V. SAGAERT, “Inschrijving en overschrijving gelden (soms) als titel: (eindelijk) bescherming van het rechtmatig vertrouwen in de hypotheekregisters”, *Not.Fisc.M.* 2021, (38) 39.

³⁴ Amendement (K. VAN VAERENBERGH) op het wetsvoorstel houdende boek 5 “verbintenissen van het Burgerlijk Wetboek”, *Parl.St.* Kamer 2022, nr. 1806/008.; Cass. 22 januari 2021, C.20.0129.N.

dat de vertrouwensleer kan fungeren als autonome bron van verbintenis³⁵, is dit niet gecodificeerd in het BW. Het is niet verrassend dat dit vragen doet opwekken.

AFDELING III. ONDERZOEKSVRAAG – EN METHODE

10. Om hierboven geformuleerde onduidelijkheden/problemen te onderzoeken, zal doorheen deze masterscriptie gepoogd worden volgende centrale onderzoeksvraag te beantwoorden: *“In welke mate had de wetgever moeten inspelen op de vraag naar invoering van de vertrouwensleer in het algemeen als autonome bron van verbintenis, in vergelijking met de Duitse wetgever die een belangrijke toepassing van de vertrouwensleer wettelijk heeft verankerd?”*. De centrale onderzoeksvraag is een aanbevelende onderzoeksvraag. Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zullen doorheen dit onderzoek ook enkele subonderzoeksvragen worden beantwoord.

11. Ten eerste zal onderzocht worden *“hoe de vertrouwensleer in België wordt gedefinieerd en welke voorwaarden eraan verbonden zijn?”*. Door een antwoord te formuleren op deze vraag in deze masterscriptie, zal een definiërende onderzoeksmethode worden gehanteerd waarbij dan ook logischerwijs een definitie zal worden geformuleerd van het begrip vertrouwensleer. Om de vertrouwensleer in zijn geheel te begrijpen, zullen ook de voorwaarden die vereist moeten zijn opdat er sprake is van de vertrouwensleer worden geformuleerd. Ook zal er bij het beantwoorden van deze subonderzoeksvraag aandacht worden gegeven aan de juridische grondslag van de vertrouwensleer. Om het begrip dan volledig duidelijk te maken, zullen de twee grote functies van de vertrouwensleer beschreven worden. Ook is het van belang om de toepassingsgevallen van de vertrouwensleer in België toe te lichten.

12. Ten tweede zal onderzocht worden *“welke toepassingsgevallen er in het Duitse recht bestaan betreffende de vertrouwensleer?”*. Hierbij zal de focus worden gelegd op het toepassingsgeval van de vertrouwensleer bij de totstandkoming van het contract, omdat dit toepassingsgeval duidelijk impliceert dat de vertrouwensleer fungeert als bron van verbintenis. Dit betreft een beschrijvende en rechtsvergelijkende onderzoeksvraag.

13. De derde subonderzoeksvraag betreft onderzoek naar de vraag *“hoe de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis zich verhoudt tegenover de wilsleer die in België heerst?”*, waarbij een beschrijvende onderzoeksmethode zal worden gebruikt. Er zal uitvoerig beschreven worden wat de wilsleer in België inhoudt en waarom deze primeert. Daarnaast zal beschreven worden wat de link is tussen de wilsleer en de vertrouwensleer en of deze met elkaar stroken. Om een antwoord te kunnen bieden op de centrale onderzoeksvraag zal het van belang zijn dat de verhouding tussen de wilsleer en vertrouwensleer duidelijk wordt beschreven. Zo kan mogelijk worden bepaald of de vertrouwensleer überhaupt een autonome bron van verbintenis kan zijn, of deze naar Belgisch recht toch beter anders gekwalificeerd dient te worden.

³⁵ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, “Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 240.; S. JANSEN en S. STIJNS, “De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties”, *TBBR* 2013, (2) 17.; B. VERHEYE, “De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste” (Noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, (509) 509.

14. De vierde subonderzoeksvraag luidt als volgt: *“In welke mate verschilt de vertrouwensleer in België met de vertrouwensleer in Duitsland?”*. Hierbij zal een rechtsvergelijkende onderzoeksmethode worden gebruikt. In Duitsland is het namelijk zo dat de vertrouwensleer wel is opgenomen in de Duitse wet.³⁶ Hierbij zal worden gefocust op de vertrouwensleer in het kader van de totstandkoming van het contract, gezien het feit dat dit in Duitsland wettelijk is verankerd en een belangrijke toepassing vormt van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis. Aan de hand van een vergelijkende analyse van de vertrouwensleer in België en Duitsland, kan mogelijk een antwoord op de centrale onderzoeksvraag worden gevormd.

15. Ten slotte zal deze masterscriptie toespitsen op de volgende subonderzoeksvraag: *“Dringt een incorporatie van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis in de Belgische wet zich op?”*. Hierbij zal een evaluerende onderzoeksmethode worden gehanteerd waarbij getoetst zal worden aan enerzijds de rechtszekerheid en anderzijds de billijkheid. Aan de hand van een rechtspraakanalyse van het Hof van Cassatie en visies uit de rechtsleer zal geëvalueerd worden of de vertrouwensleer in de Belgische wet had moeten worden opgenomen.

AFDELING IV. STRUCTUUR

16. Deze masterscriptie wordt opgedeeld in drie delen. Het eerste deel betreft een situering van de vertrouwensleer, waarbij gefocust wordt op de oorsprong van de vertrouwensleer, die in tweepartijenverhoudingen wordt gevonden bij de ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en uitgedrukte wil en in driepartijenverhoudingen bij de schijnverteenwoordiging. Het tweede deel van deze masterscriptie betreft een analyse van het begrip vertrouwensleer, waarbij het wettelijk kader wordt besproken. Hierbij zal een volledig theoretisch kader van het begrip vertrouwensleer worden besproken. Deel drie van deze masterscriptie omvat een evaluerend en aanbevelend onderzoek, waarbij de vertrouwensleer wordt getoetst aan het billijkheidsbeginsel enerzijds en het rechtszekerheidsbeginsel anderzijds. Daarnaast wordt in dit slotdeel een aanbeveling gedaan omtrent de vertrouwensleer als bron van verbintenis.

AFDELING V. BEPERKINGEN

17. Ten eerste werd ervoor gekozen om vooral toe te spitsen op de vertrouwensleer binnen het verbintenissenrecht. De vertrouwensleer is met name een leerstuk dat zich vandaag de dag ook binnensijpelt in andere rechtstakken, onder andere in het goederenrecht. Voorbeelden hiervan zullen beperkt aan bod komen om toch kort aan te tonen dat het een beginsel is dat op verschillende gebieden speelt, maar de focus zal worden gelegd op de vertrouwensleer binnen het verbintenissenrecht. Deze keuze is te verantwoorden gezien het feit dat de onderzoeksvraag betrekking heeft op de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis.

18. Ten tweede, wat betreft de rechtspraakanalyse, werd ervoor gekozen om de primauteit te geven aan de analyses die ons hoogste rechtscollege, met name het Hof van Cassatie, heeft gemaakt

³⁶ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, “Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 238.

met betrekking tot de vertrouwensleer. Deze keuze is gebaseerd op het feit dat de vertrouwensleer een leerstuk is dat vastgenageld wordt aan de uitspraken van het Hof van Cassatie. De tijdslijn en de evolutie van de arresten van Cassatie met bijbehorende rechtsleervisies hieromtrent, zullen dus belangrijk zijn om tot een conclusie te komen. Naast arresten van het Hof van Cassatie, zullen ook voorbeelden worden aangehaald van lagere rechtscolleges die de vertrouwensleer reeds hebben toegepast als autonome bron van verbintenis. Hiermee kan worden aangetoond dat de vertrouwensleer zijn weg heeft gevonden binnen verschillende rechtscolleges enerzijds en dat het een bron van verbintenis is anderzijds.

19. Ook is ervoor gekozen om de vertrouwensleer te evalueren aan de hand van twee belangrijke leerstukken die in het voordeel dan wel mogelijk in het nadeel van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis spelen. Deze evaluatie zal gemaakt worden aan de hand van het rechtszekerheidsbeginsel enerzijds, en het billijkheidsbeginsel anderzijds.

20. Daarnaast zal deze masterscriptie alle toepassingsgevallen van de vertrouwensleer die in boek 5 BW zijn geïncorporeerd, behandelen zodat een grondig overzicht wordt gegeven van de vertrouwensleer vandaag de dag. Op deze manier zal onderzocht worden hoe de vertrouwensleer geëvolueerd is, namelijk van toepassing in de rechtsleer m.b.t. de vertrouwensleer die fungeert als oplossing voor de ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil, naar een wettelijke verankering van verschillende toepassingsgevallen in boek 5. Dit is van belang voor dit onderzoek omdat deze toepassingsgevallen het belang van de vertrouwenssfeer vandaag de dag duiden. Er is dus niet voor gekozen om de vertrouwensleer in één specifieke materie te behandelen, omdat het overzicht van de verschillende toepassingsgevallen één van de elementen is om tot een conclusie te komen. De wettelijke verankering van al deze toepassingsgevallen duidt namelijk het belang van de vertrouwensleer als algemeen principe.

21. Wat betreft de rechtsvergelijking met Duitsland, is er ten slotte wel bewust voor gekozen om deze vergelijking enkel te maken met betrekking tot de situatie van de vertrouwensleer in een contractuele situatie. Uit het feit dat in Duitsland een contract tot stand komt op grond van de vertrouwensleer, kan niet anders dan worden afgeleid dat de vertrouwensleer ook in één van onze buurlanden fungeert als bron van verbintenissen. Bijgevolg biedt deze bespreking een krachtige vergelijking met België, met name met het leerstuk van de wilsverhinderende dwaling, waaruit eveneens niet anders kan worden afgeleid dan dat verbintenissen ontstaan en de vertrouwensleer dus een autonome bron van verbintenissen is. Zo biedt de vergelijking met Duitsland wat betreft de vertrouwensleer in het kader van een contract, de perfecte vergelijking om tot een conclusie te komen.

DEEL 1. SITUERING VAN DE VERTROUWENSLEER

INLEIDING

22. **VERTROUWENSLEER VOOR DE INVOERING VAN BOEK 5 BW** - Voor de invoering van boek 5 BW was reeds wat inkt gevloeid over de vertrouwensleer in rechtsleer- en rechtspraak. In de rechtsleer werd de vertrouwensleer voornamelijk omschreven als tegenhanger van de wilsleer en als correctie op zowel de wils- als de verklaringsleer. Dit betreft de situatie in tweepartijenverhoudingen. Daarnaast werd de oorsprong van de vertrouwensleer ook teruggevonden in driepartijenverhoudingen, namelijk in het leerstuk van de schijnvertegenwoordiging.³⁷ Ondanks het feit dat de vertrouwensleer vandaag de dag in verschillende wettelijke toepassingsgevallen terug te lezen is, mag deze rechtsleeranalyse omtrent de vertrouwensleer voor de invoering van boek 5 niet naast ons worden neergelegd. Daarom bevat de situering van de vertrouwensleer voornamelijk de situatie waarbij er sprake is van een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil, waar in de rechtsleer veel over werd geschreven enerzijds en een korte inleiding van de schijnvertegenwoordiging anderzijds.

23. **VERTROUWENSLEER NA DE INVOERING VAN BOEK 5 BW** – Sinds de invoering van boek 5 BW zijn verschillende toepassingsgevallen van de vertrouwensleer wettelijk verankerd. Deze werden reeds ingeleid in randnummer 5 en zullen later in deze masterscriptie uitvoerig worden besproken (met name in deel 2). Eén van deze toepassingsgevallen, namelijk de wilsverhinderende dwaling voorziet ook in een leerstuk om de ongewilde discrepantie op te lossen, maar is wettelijk verankerd.

HOOFDSTUK I. VERTROUWENSLEER IN TWEEPARTIJENVERHOUDINGEN

AFDELING I. BRONNEN VAN VERBINTENISSEN

24. **HUIDIGE BRONNEN VAN VERBINTENISSEN** - Alvorens de bronnen van verbintenissen worden opgesomd, is het van belang te herhalen wat een verbintenis nu precies inhoudt. Het BW omschrijft een verbintenis als een rechtsband op grond waarvan een schuldeiser van een schuldenaar, indien nodig in rechte, de uitvoering van een prestatie mag eisen.³⁸ Dergelijke verbintenissen kunnen ontstaan krachtens verschillende gronden (bronnen van verbintenissen). Op grond van artikel 5.3 BW kunnen verbintenissen ontstaan uit een rechtshandeling, uit een oneigenlijk contract, uit de buitencontractuele aansprakelijkheid of uit de wet.³⁹ Rechtshandelingen kunnen worden opgesplitst in enerzijds de meerzijdige rechtshandeling en anderzijds de eenzijdige rechtshandeling. Beiden zijn dan ook bronnen van verbintenissen.⁴⁰ Een meerzijdige rechtshandeling

³⁷ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 461.

³⁸ Art. 5.1 BW.; V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht. De contractuele en quasi-contractuele verbintenissen*, Heverlee, LeA Uitgevers, 2023, 5.

³⁹ F. AUVRAY, J.-C. BOULET, E. DIRIX, R. JAFFERALI, S. JANSEN, B. KOHL, I. SAMOY, S. STIJNS, S. VAN LOOCK en P. WERY, *De hervorming van het verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 92.

⁴⁰ Art. 5.4 BW.; art. 5.125 BW.

is gebaseerd op de wil van twee of meer partijen⁴¹ en wordt in het vijfde boek van het BW een contract genoemd, terwijl een eenzijdige rechtshandeling gebaseerd is op de wil van één partij.⁴² Een contract wordt gedefinieerd als een wilsovereenstemming tussen twee of meer personen met de bedoeling rechtsgevolgen te doen ontstaan⁴³ en is dus één van de bronnen van verbintenissen.

25. **VERTROUWENSLEER GEEN BRON VAN VERBINTENISSEN** - De toelichting van boek 5 BW legt uit dat de gewekte schijn of het gewettigd vertrouwen niet als dusdanig wordt gehuldigd als bron van verbintenis of, in ruimere zin, van rechtsgevolgen.⁴⁴ Twee argumenten hiervoor worden in het wetsvoorstel aangehaald. In het wetsvoorstel betreffende boek 5 BW oordeelde de wetgever dat: *"de gewekte schijn of het gewettigd vertrouwen als dusdanig niet gehuldigd wordt als bron van verbintenissen, of in ruimere zin, van rechtsgevolgen omdat: (1) Het ten eerste immers moeilijk blijft om de afbakening ervan zo precies mogelijk te kunnen bepalen, wat de rechtszekerheid zou kunnen schaden. (2) Ten tweede heeft het Hof van Cassatie deze figuur nog niet uitdrukkelijk gehuldigd als algemeen rechtsbeginsel"*.⁴⁵ Het standpunt van de wetgever is duidelijk: de vertrouwensleer wordt niet gehuldigd als bron van verbintenis. Om deze redenen werd de vertrouwensleer in zijn algemeenheid dus niet toegevoegd aan de bronnen van verbintenissen die te lezen staan in artikel 5.3 BW.

26. **MOGELIJKHEID TOT UITBREIDING?** - Naast het feit dat de toelichting van het wetsvoorstel aangeeft waarom de vertrouwensleer niet als bron van verbintenis in het BW werd ingevoerd, vermeldt het ook dat het begrip "wet" uit artikel 5.3 BW ook de gewoonte en de algemene rechtsbeginselen omvat.⁴⁶ Hieruit kan worden afgeleid dat artikel 5.3 BW een open norm is, die dus een niet-exhaustieve lijst bevat van bronnen van verbintenissen en dus verder aangevuld kan worden met gewoontes of algemene rechtsbeginselen.

AFDELING II. CONTRACTS- EN ONDERHANDELINGSVRIJHEID

27. **LINK MET CONTRACTSVRIJHEID** - In het Belgische recht wordt de contractvrijheid als een fundamenteel beginsel van het contractenrecht beschouwd.⁴⁷ Het wordt in de rechtsleer wel eens beschreven als één van de leidinggevende principes van het Belgische verbintenissenrecht.⁴⁸ Dat eenieder contracten vrij kan aangaan of niet kan aangaan, de inhoud ervan kan bepalen en zijn contractspartijen kan kiezen, is fundamenteel in en voor een vrijemarkteconomie.⁴⁹ Ondanks dat de contractvrijheid wordt beschouwd als een fundamenteel beginsel, was deze niet uitdrukkelijk

⁴¹ Art. 5.4 BW.

⁴² Art. 5.125 BW.; V. SAGAERT, *Beginselen van verbintenissenrecht. De contractuele en quasi-contractuele verbintenissen*, Heverlee, LeA Uitgevers, 2023, 13.

⁴³ Art. 5.4 BW.

⁴⁴ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 220-221.

⁴⁵ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

⁴⁶ I. CLAEYS en E. LANGENAEKEN, "Het aankomende nieuwe verbintenissenrecht", in J. BAECK, I. CLAEYS en A. WYLLEMAN (eds.), *Hervorming van het verbintenissen- en goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2022 (1) 5-6.

⁴⁷ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 67.

⁴⁸ W. TIJS en A. VERDOODT, *Praktisch verbintenissenrecht*, Wommelgem, van in, 2018, 75.

⁴⁹ A. DE BOECK en T. HICK, "Totstandkoming van contracten: het komend recht in de rechtspraak", in A. DE BOECK en S. STIJNS (eds.), *Themis 2021-2022 nr. 120: Verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2022, (1) 3.

verankerd in het oude Belgische BW. Sinds de invoering van boek 5 BW is de contractvrijheid wel wettelijk en uitdrukkelijk verankerd. Krachtens het huidige BW *“staat het iedereen vrij om al dan niet een contract te sluiten en om zijn medecontractant te kiezen, zonder de redenen van zijn keuze te moeten verantwoorden. Partijen zijn daarnaast vrij om de inhoud van het contract te bepalen, voor zover dit voldoet aan de bij de wet bepaalde geldigheidsvereisten”*.⁵⁰ Uit deze wettelijke bepaling kunnen drie pijlers van de contractvrijheid worden afgeleid: eenieder is vrij te bepalen of hij wil contracteren, met wie, en bepaalt ook vrij de inhoud van het contract.⁵¹ Naast deze drie pijlers heeft de contractvrijheid ook een aantal belangrijke functies. Ten eerste wordt de contractvrijheid soms vereenzelvigd met de wilsautonomie, meer specifiek betekent dit dat de contractvrijheid een toepassing of een gevolgtrekking van het beginsel van de wilsautonomie is, die verklaart waarom een contract partijen bindt.⁵² Ten tweede zou de term ook verband houden met de gerechtvaardigde verwachtingen. Volgens deze theorie is een schuldenaar door een contractuele belofte in rechte gebonden opdat de schuldeiser op de uitvoering ervan zou kunnen vertrouwen. Hierbij ligt de nadruk niet op de wil van degene die zich verbindt, maar eerder op het vertrouwen van de wederpartij.⁵³

28. **LINK MET ONDERHANDELINGSVRIJHEID** - Naast de contractvrijheid die vermeld is in artikel 5.14 BW, werd ook de onderhandelingsvrijheid in het BW uitdrukkelijk vermeld. Partijen zijn volgens boek 5 BW vrij precontractuele onderhandelingen aan te vatten, te voeren en af te breken. Ze handelen hierbij in overeenstemming met de eisen van de goeder trouw.⁵⁴ Dat men contractonderhandelingen mag aanvatten, voeren en afbreken lijkt een logisch gevolg te zijn van de contractvrijheid.⁵⁵ Daarom zou het opnemen van de contractvrijheid in een afzonderlijke bepaling mogelijk overbodig geweest zijn.

AFDELING III. DE TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT

ONDERAFDELING I. GELDIGHEIDSVEREISTEN

29. **VIER GELDIGHEIDSVEREISTEN** - Voor de geldigheid van een contract dienen er vier geldigheidsvereisten vervuld te zijn.⁵⁶ Ten eerste dient elke partij vrije en bewuste toestemming te geven. Opdat een contract tot stand kan komen, is op zijn minst dus wilsovereenstemming tussen de partijen vereist.⁵⁷ Ten tweede dient elke partij bekwaam te zijn om contracten aan te gaan. In principe kan elke partij een contract aangaan, indien hij daartoe door de wet niet onbekwaam is verklaard.⁵⁸ Ten derde dient er een bepaalbaar en geoorloofd voorwerp te zijn. Het voorwerp van een verbintenis is een prestatie, die erin kan bestaan iets te doen of iets niet te doen, iets te geven

⁵⁰ Art. 5.14 BW.

⁵¹ A. DE BOECK, “Het nieuwe verbintenissenrecht”, *NJW* 2022, (610) 612.

⁵² I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 68-69.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Art. 5.15 BW.

⁵⁵ A. DE BOECK en T. HICK, “Totstandkoming van contracten: het komend recht in de rechtspraak”, in A. DE BOECK en S. STIJNS (eds.), *Themis 2021-2022 nr. 120: Verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2022, (1) 4.

⁵⁶ Art. 5.27 BW.

⁵⁷ Art. 5.28 BW.; M. MEIRLAEN, “Verbintenissenrecht”, in P. CANNOOT, G. MARTYN, S. TACK en S. VANDENBOGAERDE (eds.), *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2023, (225) 245.

⁵⁸ Art. 5.40 BW.

of te garanderen.⁵⁹ Ten slotte dient elk contract een geoorloofde oorzaak te hebben.⁶⁰ Dit bestaat uit de determinerende beweegredenen die elke partij ertoe hebben bewogen om het contract te sluiten voor zover die gekend waren of behoorden te zijn door de andere partij.⁶¹

30. **SITUERING VERTROUWENSLEER** - De eerste geldigheidsvereiste voor de totstandkoming van een contract, namelijk dat er wilsovereenstemming vereist is, verdient in deze masterscriptie de nodige aandacht. Een moeilijkheid omtrent deze geldigheidsvereiste bestaat in de discrepantie tussen de werkelijke wil en de verklaarde wil. Als de discrepantie ongewild is, zal deze moeilijkheid worden opgelost aan de hand van drie leerstukken: de wilsleer, de verklaringsleer en de vertrouwensleer.⁶² De verhouding tussen de wilsleer, verklaringsleer en vertrouwensleer zal uitvoerig worden besproken in de hiernavolgende onderafdeling. De ongewilde discrepantie wordt naast deze drie leerstukken ook opgelost aan de hand van de wilsverhinderende dwaling. Dit is een wettelijk verankerde toepassing van de vertrouwensleer die een plaats kreeg in het BW en uitvoerig besproken zal worden in randnummer 115. Als deze discrepantie gewild is, is er sprake van een mentaal voorbehoud enerzijds, of simulatie of veinzing anderzijds. Deze twee leerstukken zullen ook (kort) besproken worden in randnummer 48. De eerste geldigheidsvereiste van een contract, namelijk de wilsovereenstemming tussen beide partijen, is dus een relevante inleiding tot de vertrouwensleer in tweepartijenverhoudingen. Aangezien de vertrouwensleer louter een correctie vormt op de wilsleer, mag dit laatste leerstuk niet uit het oog verloren worden. Daarom zal in de hiernavolgende onderafdeling zowel de wilsleer, als de verklaringsleer, als de vertrouwensleer besproken worden.

ONDERAFDELING II. WILSOVEREENSTEMMING: WERKELIJKE WIL VS UITGEDRUKTE WIL

31. **DEFINITIE WILSOVEREENSTEMMING** - Opdat een contract tot stand kan komen, dient er, zoals in randnummer 29 besproken, dus wilsovereenstemming tussen de partijen te zijn. Zoals het woord “wilsovereenstemming” zelf zegt, is de *wil* van de partijen hierbij cruciaal. Met wilsovereenstemming wordt niet de toestemming van één partij bedoeld, maar de op elkaar gerichte toestemming van beide partijen (bij een tweepartijencontract) of van alle partijen (bij een meerpartijencontract).⁶³ De toestemming waarover artikel 5.27 BW gaat, betreft de wil van de partijen om zich te verbinden.⁶⁴ Zonder de wil van de betrokken partijen kan er dus geen contract tot stand komen. De wil van de partijen moet volwaardig zijn, dit wil zeggen dat de wil moet uitgaan van een persoon die in staat is gevolgen van zijn daden te overzien. Hij moet met andere woorden “het in het leven roepen van rechtsgevolgen” beogen.⁶⁵ De totstandkoming van een contract

⁵⁹ Art. 5.46 BW.

⁶⁰ Art. 5.27 BW.

⁶¹ Art. 5.53 BW.

⁶² A. DE BOECK en N. VAN DAMME, “Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 237-238.; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 105.

⁶³ S. COVERMAEKER en W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2001, 63.

⁶⁴ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 21.

⁶⁵ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 109.

veronderstelt een werkelijke wil enerzijds en een tot uitdrukking gekomen en dus uitgedrukte wil anderzijds.⁶⁶

A) WERKELIJKE WIL

32. **DEFINITIE WERKELIJKE WIL** - Opdat de werkelijke wil bestaat, moet de wil gericht zijn op het doen ontstaan van rechtsgevolgen enerzijds, en dient de wil voorafgaande kennis van de inhoud van de verbintenis te impliceren anderzijds.⁶⁷ Om een volwaardige wil te bereiken, moeten partijen rechtsgevolgen beogen, wat betekent dat de partijen een juridisch bindende afspraak willen sluiten en overeenstemming hebben bereikt over punten die, gelet op het type van het contract of de bedoeling van de partijen, als essentieel of substantieel moeten worden beschouwd.⁶⁸ Om een geldige instemming te geven met een welbepaalde verbintenis of prestatie, is daarnaast voldoende voorafgaandelijke kennis vereist van de inhoudelijke draagwijdte van die verbintenis.⁶⁹

B) UITGEDRUKTE WIL

33. **DEFINITIE UITGEDRUKTE WIL** - Wanneer partijen rechtsgevolgen tot stand willen brengen, spreekt het voor zich dat de werkelijke/innerlijke wil van de partijen op één of andere manier tot uiting moet zijn gebracht.⁷⁰ Contractspartijen moeten hun wil ten aanzien van elkaar tot uitdrukking hebben gebracht.⁷¹ Hieruit kan worden afgeleid dat er dus nog geen contract tot stand is gekomen door de loutere werkelijke wil van de partijen. Een contract komt daarentegen tot stand door het samentreffen van de veruiterlijkte wil van de ene partij met de veruiterlijkte wil van een andere partij over de essentiële en substantiële elementen van het contract (consensus ad idem).⁷² Naast de werkelijke wil van de partijen, dient er dus ook een wilsverklaring of -uiting te zijn. Het rechtssubject moet werkelijk de wil hebben om rechtsgevolgen te doen ontstaan en die te veruitwendigen door naar de buitenwereld bekend te maken.⁷³ De rechter mag enkel rekening houden met de uitgedrukte wil.⁷⁴ Bijgevolg worden er in het Belgisch recht geen rechtsgevolgen gekoppeld aan een wil die niet tot uitdrukking is gekomen.

34. **VORMEN UITGEDRUKTE WIL** - Er zijn diverse vormen van een veruiterlijking van de wil mogelijk. De wilsuiting van de partijen kan in principe uitdrukkelijk of expliciet, dan wel stilzwijgend

⁶⁶ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 241.; W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 110-113.

⁶⁷ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 210.

⁶⁸ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 110-111.

⁶⁹ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 215-216.

⁷⁰ S. COVERMAEKER en W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2001, 66.

⁷¹ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 112.

⁷² I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 194.

⁷³ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 231.

⁷⁴ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 112.

of impliciet gebeuren.⁷⁵ De wilsuiting is uitdrukkelijk wanneer zij blijkt uit een handeling die speciaal wordt verricht om de toestemming tot uiting te brengen.⁷⁶ Deze kan gebeuren via gebaren (bv. een omhooggestoken duim), woorden of geschriften.⁷⁷ Daarnaast is een stilzwijgende of impliciete wilsuiting dus ook mogelijk, maar enkel op voorwaarde dat de wil tot contracteren onmiskenbaar uit de omstandigheden blijkt (bv. doordat de partij overgaat tot uitvoering).⁷⁸ Een wilsuiting is stilzwijgend indien ze kan worden afgeleid uit andere gedragingen die niet werden gesteld met het doel die wil te uiten maar die die wil wel veronderstellen.⁷⁹ Wanneer de huurder de huurprijs betaalt, dan impliceert deze betaling noodzakelijkerwijs zijn toestemming in het huurcontract.⁸⁰ Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat de wet in bepaalde gevallen vereist dat de wilsuiting uitdrukkelijk dient te gebeuren, zoals bijvoorbeeld voor conventionele subrogatie.⁸¹ Naast het feit dat een stilzwijgende wilsuiting mogelijk is, is het daarenboven zo dat een wilsuiting ook vormvrij kan gebeuren: het volstaat dat de wil geuit wordt.⁸²

C) ONGEWILDE DISCREPANTIE TUSSEN WERKELIJKE WIL EN UITGEDRUKTE WIL

35. **DISCREPANTIE TUSSEN BEIDEN** - Het komt voor dat er een discrepantie ontstaat tussen enerzijds de werkelijke wil en anderzijds de uitgedrukte wil van partijen bij rechtshandelingen.⁸³ Deze discrepantie kan ongewild door de partijen veroorzaakt zijn. Talloze gevallen zijn denkbaar waarbij er een verschil is tussen de werkelijke en de uitgedrukte wil van een contractspartij, zonder dat die zich daar bewust van was; te denken valt aan versprekingen, verschrijvingen enz.⁸⁴ Bij versprekingen of verschrijvingen wordt een belangrijk onderscheid gemaakt tussen de situatie waarbij beide partijen hetzelfde voor ogen hadden en de situatie waarbij partijen niet hetzelfde voor ogen hadden. Indien beide partijen hetzelfde voor ogen hebben gehad ondanks een verschrijving of verspreking (bv. 100 euro opgeschreven in een document, terwijl beide partijen een prijs van 1.000 euro voor ogen hadden), ontstaat er een contract omdat hier louter sprake is van een materiële vergissing.⁸⁵ Het BW regelt het leerstuk van de materiële vergissing en beschrijft het als volgt: "*Een materiële vergissing die voortvloeit uit een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke gemeenschappelijke wil van de partijen en hun verklaarde wil, leidt niet tot de nietigheid van het contract, maar kan steeds worden rechtgezet*".⁸⁶

⁷⁵ Art. 1.4 BW.

⁷⁶ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbindenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 113.

⁷⁷ R. BARBAIX en N. CARETTE, *Privaat (vermogens)recht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 59.

⁷⁸ S. COVERMAEKER en W. VAN GERVEN, *Verbindenissenrecht*, Leuven, Acco, 2001, 66.

⁷⁹ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 194.

⁸⁰ R. BARBAIX en N. CARETTE, *Privaat (vermogens)recht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 59.

⁸¹ Art. 5.128 BW.

⁸² A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 231.

⁸³ P. VAN OMMESELAGHE, *Traité de droit civil belge, Les obligations*, II/1, Brussel, Bruylant, 246.

⁸⁴ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 241.

⁸⁵ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 217.

⁸⁶ Art. 5.32 BW.

36. **DRIE LEERSTUKKEN TER OPLOSSING** - De vraag die nu nog rijst, is of er een contract tot stand komt in het geval dat er bij één van de contractspartijen een ongewilde discrepantie ontstaat tussen wat zij werkelijk heeft gewild en wat zij heeft verklaard (en dat niet kan worden beschouwd als een materiële vergissing).⁸⁷ Drie leerstukken bieden een mogelijke oplossing wanneer er sprake is van een ongewilde discrepantie.

1) DE WILSLEER

37. **PRIMAUTEIT WERKELIJKE WIL** - Ingeval van een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil enerzijds en de uitgedrukte of verklaarde wil anderzijds, geldt in principe de primauteit van de werkelijke wil op de uitgedrukte wil, wat betekent dat de werkelijke wil voorrang heeft op de uitgedrukte of verklaarde wil.⁸⁸ Dit principe is een uiting van de wilsleer en is gebaseerd op de individuele vrijheid en de wilsautonomie.⁸⁹ Het woord wilsautonomie verwijst naar de opvatting dat elk individu de bevoegdheid heeft om zijn eigen rechtspositie te bepalen door onder andere vrij contracten aan te gaan.⁹⁰ De hoeksteen van de wilsleer is, zoals het woord het zelf zegt, de werkelijk wil: een rechtssubject is gebonden, omdat hij het heeft gewild en in zoverre hij dat heeft gewild.⁹¹ Indien het rechtssubject in werkelijkheid geen rechtshandeling heeft gewild, maar zijn wilsverklaring daarmee in strijd is, komt er geen rechtshandeling tot stand.⁹² Deze voorrangsregel kan worden afgeleid uit artikel 5.64 BW: *"In contracten moet men nagaan welke gemeenschappelijke bedoeling de contractspartijen hebben gehad, veeleer dan zich aan de letterlijke betekenis van de woorden te houden"*.⁹³

38. **VOORBEELD** - Een voorbeeld helpt dit te illustreren. Wanneer een partij een bod van 5.000 euro wil doen op een wagen met een cataloguswaarde van 49.000 euro, maar in plaats van 5.000 euro bod te doen, een bod doet van 50.000 euro, dan komt het contract volgens de wilsleer niet tot stand wanneer de verkoper dit bod van 50.000 euro aanvaardt.⁹⁴ Uit dit voorbeeld kan duidelijk worden afgeleid dat de werkelijke wil (gewilde bod van 5.000 euro) voorrang heeft op de uitgedrukte of verklaarde wil (uitgedrukte bod van 50.000 euro). De potentiële koper heeft de wagen niet willen kopen voor 50.000 euro, waardoor er krachtens de wilsleer dan ook geen contract hieromtrent ontstaat.

39. **KRITIEK** - De toepassing van deze wilsleer, wordt in de rechtsleer aan enkele kritiekpunten onderworpen. In eerste instantie zou een toepassing van de wilsleer afbreuk doen aan het

⁸⁷ W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 113.

⁸⁸ Art. 5.64 BW.; A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 236.

⁸⁹ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 236.

⁹⁰ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 52.

⁹¹ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 237.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Art. 5.64 BW.

⁹⁴ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 805.

vertrouwen en de rechtszekerheid van derden.⁹⁵ Derden, met inbegrip van de wederpartij, worden niet beschermd bij een discrepantie tussen de werkelijke wil en de verklaarde wil.⁹⁶ Daarnaast blijkt er voor de toepassing van de wilsleer een gebrek aan grondslag te zijn.⁹⁷ Als rechtsgrondslag wordt terugverwezen naar artikel 5.64 BW. Dit wetsartikel lijkt inderdaad voorrang te geven aan de werkelijke wil, maar wordt toch genuanceerd. Uit het tweede lid van artikel 5.64 BW blijkt namelijk dat er voorrang wordt gegeven aan de neergeschreven verklaarde wil in plaats van aan de werkelijke wil.⁹⁸ Daarnaast lijkt artikel 5.64 BW eerder een bijna vanzelfsprekende interpretatieregel van 'de voorrang van de gemeenschappelijke partijbedoeling' te vormen dan een veruitwendiging van een fundamenteel principe van de voorrang van de werkelijke wil.⁹⁹ Bovendien wordt de wilsleer geacht voort te komen uit rechtsleer van de 19^e eeuw omdat de fundamentele waarde die veelal aan de werkelijke wil wordt toegeschreven, niet helemaal voortkomt uit het oud BW of de bijbehorende voorbereidende werken.¹⁰⁰ Meer nog, de hervorming van het verbintenissenrecht erkent impliciet de gebreken van de wilsleer, aangezien een verwijzing naar de wil van de partijen vaak gepaard gaat met een verwijzing naar de verklaring van die wil.¹⁰¹ Dit blijkt bijvoorbeeld uit artikel 5.19 BW, waarin impliciet kan worden gelezen dat het aanbod tot contracteren ook een verklaring inhoudt.¹⁰²

2) DE VERKLARINGSLEER

40. **PRIMAUTEIT UITGEDRUKTE WIL** - Een tweede theorie die een mogelijke oplossing kan bieden bij een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil en de uitgedrukte wil, is de verklaringsleer. Deze leer staat tegenover de wilsleer.¹⁰³ Waar de wilsleer belang hecht aan de werkelijke of innerlijke wil, hecht de verklaringsleer geen juridische waarde aan de innerlijke wil. Krachtens de verklaringsleer komt de rechtshandeling tot stand op basis van de veruitwendiging van de innerlijke wil door de wilsverklaring.¹⁰⁴ Op basis van deze theorie is de werkelijke wil dus volkomen ondergeschikt aan de verklaarde wil.¹⁰⁵ Wanneer uit de verklaarde wil blijkt dat er

⁹⁵ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 580.; M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 805.

⁹⁶ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 580.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Art. 5.64 BW.; M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 584-586.

⁹⁹ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 587-588.; M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 863.

¹⁰⁰ X. DIEUX, "Réflexions sur la force obligatoire des contrats et sur la théorie de l'imprévision en droit privé" (noot onder Kh. Brussel 16 januari 1979), *RCJB* 1983, (386) 390-391.; M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 584-589.

¹⁰¹ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 584-589.

¹⁰² Art. 5.19 lid 1 BW.

¹⁰³ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 236.

¹⁰⁴ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 237.

¹⁰⁵ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 136.; M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797)

wilsovereenstemming is, komt het contract tot stand, ongeacht de mogelijke discrepantie met de werkelijke wil van de partijen.¹⁰⁶

41. **VOORBEELD** - Dit principe wordt geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld. Wanneer een koper een bod van 5.000 euro wil doen op een wagen met een waarde van 4.900 euro, maar per ongeluk een bod doet van 50.000 euro, komt het contract volgens deze theorie tot stand wanneer de verkoper het bod van 50.000 euro aanvaardt.¹⁰⁷ Hieruit kan duidelijk worden afgeleid dat de verklaarde wil (het bod van 50.000 euro) primeert op de werkelijke wil (het gewilde bod van 5.000 euro).

42. **KRITIEK** - Ook de verklaringsleer wordt aan kritiek onderworpen. De verklaringsleer heeft namelijk te veel oog voor de rechtszekerheid van de wederpartij, maar verliest het belang van de partij die een bepaalde wil lijkt te veruitwendigen uit het oog.¹⁰⁸ Daarnaast kan de verklaringsleer bij het maken van een grap voor onverwachte ernstige gevolgen zorgen. De grap zou namelijk als uitdrukking van de innerlijke wil kunnen worden beschouwd en, beroep doende op de verklaringsleer, zou de grappenmaker gebonden zijn door wat hij heeft uitgedrukt, met alle onbillijke gevolgen van dien.¹⁰⁹

3) DE VERTROUWENSLEER ALS CORRECTIE OP DE WILSLEER

43. **NOOD AAN CORRECTIE?** - Aangezien zowel de wilsleer als de verklaringsleer praktisch onwerkbaar zijn¹¹⁰, dringt een correctie zich op. Om een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil en de verklaarde wil op te lossen, kan daarom toepassing gemaakt worden van de vertrouwensleer als correctie op de wilsleer. Het Belgische recht hanteert hiermee een 'gecorrigeerde wilsleer' of 'wilsvertrouwensleer'.¹¹¹ De wilsleer beheerst volgens deze leer dus de situatie, wat betekent dat er in principe geen contract tot stand komt, tenzij de verklaarde wil niet met de werkelijke wil overeenstemt en bijkomend aan de vereisten van de vertrouwensleer is voldaan.¹¹² De vereisten die moeten worden voldaan opdat de vertrouwensleer toepassing vindt, zullen besproken worden in randnummer 79 en volgende. Volgens de vertrouwensleer zal de wilsverklaring slechts rechtsgevolgen hebben voor zover zij van die aard is dat zij bij de bestemming een wettig vertrouwen kan opwekken.¹¹³ Anders gezegd, zal de aanbieder die zijn wilsuiting tot zijn toekomstige

806.; I. VEROUGSTRAETE, "Wil en vertrouwen bij het totstandkomen van overeenkomsten", *TPR* 1990, (1163) 1164.

¹⁰⁶ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806; W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 302.

¹⁰⁷ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806.

¹⁰⁸ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806-807.

¹⁰⁹ H. ABRAHAM, *Het rechtmatig opgewekt vertrouwen als bron van verbintenis*, masterproef Ugent, 2010-2011, 8, https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/787/215/RUG01-001787215_2012_0001_AC.pdf.

¹¹⁰ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 579.; M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806.

¹¹¹ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 808.

¹¹² M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 808.; S. MATTHE, *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, 76-77.

¹¹³ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 238.

medecontractant richt, enkel gebonden zijn door wat hij verklaarde indien de wederpartij er rechtmatig op mocht vertrouwen dat de verklaarde wil overeenstemde met de werkelijke wil.¹¹⁴

44. **VOORBEELD** - Toegepast op het voorbeeld waarbij de koper per ongeluk een bod deed van 50.000 euro in plaats van 5.000 euro, lost de vertrouwensleer dit als volgt op. Indien de verkoper van de wagen er rechtmatig op mocht vertrouwen dat de koper wel degelijk een bod deed van 50.000 euro, zal de koper gebonden zijn. In dergelijk voorbeeld zal de verkoper waarschijnlijk weten dat het onwerkelijk is dat de koper 50.000 wil bieden¹¹⁵, waardoor er in dat geval toch geen contract tot stand zal komen. Dit laatste betreft één van de toepassingsvoorwaarden van de vertrouwensleer, namelijk de goede trouw, die verder zal worden besproken in randnummer 86.

45. **VOORBEELD RECHTSPRAAK** - De aloude wilsleer die gebaseerd was op het principe van de wilsautonomie¹¹⁶, wordt dus gecorrigeerd door de vertrouwensleer. Dit werd bevestigd door de vrederechter te Brugge die zich in 2020 uitsprak over een situatie van onbewuste/onvrijwillige discrepantie. De feiten van deze zaak waren als volgt: een postorderbedrijf plaatste op haar website een Siemens-wasmachine dat ten gevolge van een informaticafout te koop werd aangeboden voor 234,99 euro, terwijl de waarde van dit wasmachine aanvankelijk 879,99 euro bedroeg.¹¹⁷ Verschillende consumenten gingen over tot de aankoop van de wasmachine, waarvan één consument de levering van de wasmachine tegen een prijs van 234,99 euro vorderde. In casu bleek dat de op de website aangegeven prijs, ingevolge een informaticafout, niet de verkoopprijs voor die machine was, maar de prijs voor een extra service voor een verlengde garantie.¹¹⁸ De vrederechter heeft in deze zaak besloten dat hier sprake was van een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil en de geuite wil van de verkoper en heeft bijgevolg de vertrouwensleer toegepast, mits toepassing van het feit dat de koper er in deze situatie niet rechtmatig op kon vertrouwen dat de aangegeven prijs, overeenstemde met de werkelijke prijs waardoor er toch geen gebondenheid was.¹¹⁹ Uit dit voorbeeld kan duidelijk worden afgeleid dat er in geval van een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil, toepassing wordt gemaakt van de vertrouwensleer. Uiteraard dienen hierbij wel de voorwaarden van de vertrouwensleer vervuld te zijn. Deze voorwaarden worden behandeld in randnummer 79 t.e.m. 89.

46. **VERHOUDING WILSLEER, VERKLARINGSLEER EN VERTROUWENSLEER: TUSSENCONCLUSIE** - In principe primeert bij de totstandkoming van een contract dus de werkelijke wil of bedoeling van een partij op de verklaarde wil.¹²⁰ Deze subjectieve benadering die de wilsleer voorstaat, kreeg te maken met de kritiek dat men ook rekening moet houden met de

¹¹⁴ S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17.

¹¹⁵ M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806.

¹¹⁶ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 236.

¹¹⁷ Vred. Brugge 5 oktober 2020, *DCCR* 2021, 107, noot J. Kerckaert.

¹¹⁸ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 68.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Art. 5:64 BW.

wijze waarop de wil werd geuit en waarop die door de wederpartij kon worden begrepen, ook wel de objectieve benadering van de wilsleer genaamd.¹²¹ Wanneer de verklaarde wil overeenstemt met de werkelijke wil, is er geen probleem. Indien er daarentegen een ongewilde discrepantie is tussen de werkelijke en de verklaarde wil, biedt noch de wilsleer, noch de verklaringsleer een gepast antwoord.¹²² In dit geval treedt de vertrouwensleer op als correctie op de wilsleer.¹²³ De aanbieder die zijn wilsuiting tot zijn medecontractant richt, zal enkel gebonden zijn door wat hij verklaarde indien de wederpartij er rechtmatig op mocht vertrouwen dat de verklaarde wil in overeenstemming was met de werkelijke wil van de aanbieder.¹²⁴ Zo werd de vertrouwensleer voornamelijk beschreven in tweepartijenverhoudingen voor de invoering van boek 5 BW.

4) WILSVERHINDERENDE DWALING

47. **WETTELIJKE VERANKERING?** - Naast de toepassing van de wilsleer, de verklaringsleer en de vertrouwensleer die in de rechtsleer werden beschreven als leerstukken om de ongewilde discrepantie op te lossen, is er vandaag de dag een vierde mogelijkheid. De ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil en de uitgedrukte wil, wordt ook opgelost aan de hand van het leerstuk betreffende de wilsverhinderende dwaling.¹²⁵ De wilsverhinderende dwaling voorziet hiermee in een wettelijk verankerde toepassing van de vertrouwensleer bij de totstandkoming van het contract en zal daarom uitvoerig worden besproken in het hoofdstuk omtrent de toepassingsgevallen van de vertrouwensleer (specifiek in randnummer 115).

D) GEWILDE DISCREPANTIE TUSSEN WERKELIJKE WIL EN UITGEDRUKTE WIL

48. **GEWILDE DISCREPANTIE** - Naast de ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil, kan de discrepantie tussen de werkelijke wil en de verklaarde of uitgedrukte wil ook bewust door beide partijen georganiseerd zijn.¹²⁶ Er wordt dan ook gesproken van een gewilde of bewuste discrepantie.¹²⁷ Twee situaties zijn denkbaar, het mentale voorbehoud enerzijds en veinzing of simulatie anderzijds. Het mentale voorbehoud houdt in dat de wilsverklaring doelbewust niet overeenstemt met de werkelijke wil.¹²⁸ Daarnaast kunnen partijen bijvoorbeeld het bestaan van een bepaald contract voorwenden ten aanzien van derden, terwijl er in werkelijkheid tussen hen geen contract bestaat, of een ander contract, of een contract met iemand anders.¹²⁹ Anders gezegd, kunnen partijen in sommige omstandigheden er bewust voor opteren om een verschil in het leven

¹²¹ S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17.

¹²² M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 806-807.

¹²³ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 241.

¹²⁴ S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17.

¹²⁵ Art. 5:31 lid 2 BW.

¹²⁶ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 106.

¹²⁷ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 241.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 106.

te roepen tussen wat zij werkelijk onderling willen en de schijn die zij aanwenden ten aanzien van derden.¹³⁰ In dit geval is dan sprake van veinzing of simulatie.

49. **NIET RELEVANT VOOR DIT ONDERZOEK** - Omdat de vertrouwensleer zich kadert in de situatie waarbij er sprake is van een ongewilde discrepantie tussen de werkelijke wil en de uitgedrukte wil, wordt dit leerstuk niet verder behandeld.

¹³⁰ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 242.

HOOFDSTUK II. VERTROUWENSLEER IN DRIEPARTIJENVERHOUDINGEN

50. **OORSPRONG VERTROUWENSLEER** - Naast het feit dat de vertrouwensleer in België veelal gesitueerd wordt bij een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil, wordt de oorsprong van de vertrouwensleer, naar Belgisch recht, ook veelal gesitueerd bij het leerstuk van de schijnvertegenwoordiging.¹³¹ Dit blijkt zowel uit rechtsleer als uit rechtspraak, waarbij voor de rechtspraak wordt teruggegrepen naar het cassatiearrest van 20 juni 1988 waarbij de vertrouwensleer werd toegepast in het kader van schijnvertegenwoordiging.¹³²

51. **KORTE BETEKENIS** – Het leerstuk van de schijnvertegenwoordiging houdt in principe in dat de schijnvertegenwoordigde niet verbonden is tot de handelingen van de schijnvertegenwoordiger wanneer die buiten of zonder mandaat optreedt (artikel 1.8 §4-5 BW). Hierop is echter een uitzondering wanneer aan de voorwaarden van de vertrouwensleer is voldaan. De derde-fidens wordt in dat geval toch beschermd: die kan zich op het contract beroepen dat hij met de schijnvertegenwoordiger sloot waardoor de schijnvertegenwoordigde (die hier dus vreemd aan was) toch gebonden zal zijn.¹³³

52. **RELEVANTIE** - In dit deel wordt reeds kort verwezen naar het leerstuk van de schijnvertegenwoordiging omdat deze in de rechtsleer wordt beschouwd als oorsprong van de vertrouwensleer in ons recht. Omdat de schijnvertegenwoordiging eveneens een wettelijk verankerde toepassing is van de vertrouwensleer in driepartijenverhoudingen, zal deze uitvoeriger worden besproken vanaf randnummer 96.

¹³¹ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 461.

¹³² Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

¹³³ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 461.

DEEL 2. WAT IS DE VERTROUWENSLEER?

HOOFDSTUK I. OMSCHRIJVING VAN HET BEGRIP 'VERTROUWENSLEER'

AFDELING I. DEFINITIE VAN HET BEGRIP VERTROUWENSLEER

53. **DEFINITIE** - De schijn- of vertrouwensleer houdt in dat aan een schijntoestand dezelfde juridische gevolgen worden gehecht als die welke zouden gelden wanneer de schijntoestand aan de werkelijkheid zou beantwoorden.¹³⁴ Er kan met andere woorden aan een schijnbare situatie, die niet beantwoordt aan de realiteit, ten overstaan van derden die een gelegitimeerd vertrouwen hebben dat de schijnbare situatie wel beantwoordt aan de werkelijkheid, juridische gevolgen worden gekoppeld alsof de schijnbare toestand realiteit was.¹³⁵ De achterliggende idee is dat diegene die rechtmatig vertrouwde op deze schijn, bescherming verdient.¹³⁶ Het legitieme vertrouwen van de begunstigde is een essentieel onderdeel van de schijnleer en daarom wordt er ook gesproken van de "vertrouwensleer".¹³⁷ Doorheen deze masterscriptie zullen de begrippen schijnleer en vertrouwensleer aldus als synoniemen wordt beschouwd.

54. **RELATIE** - De vertrouwensleer wordt zowel toegepast in driepartijenverhoudingen als in tweepartijenverhoudingen.¹³⁸ Dat de vertrouwensleer van toepassing is in driepartijenverhoudingen, blijkt duidelijk uit het toepassingsgeval van de schijnvertegenwoordiging.¹³⁹ Over de vraag of de vertrouwensleer ook van toepassing is in tweepartijenrelaties, bestond in het verleden discussie. Hierover bestaat vandaag de dag uitsluitsel omdat de rechtsleer- en spraak unaniem aannemen dat de discrepantie tussen wil en verklaring in een tweepartijenverhouding wordt beheerst door de vertrouwensleer.¹⁴⁰ Dit blijkt uit een arrest van het hof van beroep te Brussel, waarbij werd geoordeeld dat *"wanneer een partij bij de aanvaarding van een verzekeringsaanbod, in acht genomen de concrete omstandigheden, niet wist en niet behoorde te weten dat de aanbieder niet als verzekeraar optrad doch als tussenpersoon, en dat de polis een minder ruime dekking bood dan in de voorstelling door die wederpartij aangegeven, mag zij er rechtmatig van uitgaan dat die partij optrad als verzekeraar en betaling vorderen overeenkomstig de voorstelling die van de polis werd gemaakt."*¹⁴¹ Bovendien bleek uit randnummer 43 dat de vertrouwensleer wordt toegepast bij de

¹³⁴ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95.

¹³⁵ A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 40.

¹³⁶ P. VAN OMMESLAGHE, *Traité de droit civil belge, Les obligations*, II/2, Brussel, Bruylant, 1743.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95.;

¹³⁷ P. VAN OMMESLAGHE, *Traité de droit civil belge, Les obligations*, II/2, Brussel, Bruylant, 1743.

¹³⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 103.

¹³⁹ Art. 1.8 §5 BW.

¹⁴⁰ M. HERBOSCH, "De vertrouwensleer", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (185) 199.; M. E. STORME, "Het misverstand: de vertrouwensleer geldt ook tussen partijen" (noot onder Brussel 26 mei 1992), *TBBR* 1993, (336) 338-339.

¹⁴¹ Brussel 26 mei 1992, ECLI:BE:CABRL:1992:ARR.19920526.14.

totstandkoming van een contract en voorziet de wet hieromtrent in een toepassingsgeval, namelijk de wilsverhinderende dwaling. Dit impliceert dat er vandaag de dag zelfs een wettelijk verankerende toepassing van de vertrouwensleer in tweepartijenhoudingen bestaat.¹⁴² Beide toepassingsgevallen zullen uitvoerig worden besproken in deel 2, hoofdstuk IV.

55. **GEVOLG** - Naargelang de verhouding in welke de vertrouwensleer van toepassing is, zal ook het gevolg ervan verschillend zijn. Wanneer de vertrouwensleer toepassing vindt bij de totstandkoming van een contract (tweepartijenrelatie), is het gevolg dat er, ondanks er krachtens de wilsleer geen contract tot stand komt, toch een contract ontstaat.¹⁴³ Dit blijkt duidelijk uit het voorbeeld beschreven in randnummer 44. Wanneer de vertrouwensleer daarentegen toepassing vindt bij driepartijenverhoudingen, waarvan schijnvertegenwoordiging het typevoorbeeld is, is het gevolg dat de rechtshandeling van de onbevoegde vertegenwoordiger tegenwerpelijk is aan de schijnvertegenwoordigde partij.¹⁴⁴

AFDELING II. FUNCTIES VAN HET BEGRIP VERTROUWENSLEER

56. **DRIE OPVATTINGEN** - De meningen over de exacte functie die de vertrouwensleer vervult naar Belgisch recht, lopen nog steeds uiteen. Er zijn minstens drie opvattingen: (1) de vertrouwensleer is een autonome bron van verbintenissen tussen partijen, los van het contractenrecht en los van de buitencontractuele aansprakelijkheid uit artikel 1382-83 oud BW (in driepartijenverhoudingen aanvaarde het Hof van Cassatie de vertrouwensleer als autonome grondslag van de schijnvertegenwoordiging), (2) het rechtmatig vertrouwen krijgt een plaats in het contractueel contractenrecht en dient namelijk als alternatieve grondslag van de contractuele gebondenheid voor de wilsleer en (3) de vertrouwensleer behoort niet tot ons recht; op grond van de wilsleer bestaat er geen contract als de wilsverklaring van een partij niet met haar werkelijke wil overeenstemt.¹⁴⁵ Deze masterscriptie spitst toe op de eerste opvatting, namelijk de vraag of de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenissen is.

57. **TWEEVOUDIGE ROL** - De vertrouwensleer heeft vandaag de dag volgens verschillende rechtsgeleerden een tweevoudige rol: enerzijds kan de vertrouwensleer fungeren als autonome bron van verbintenissen en anderzijds biedt zij ook een gedragsnorm aan.¹⁴⁶

58. **AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS** - Als bron van verbintenis, betekent de vertrouwensleer dat de persoon die legitiem vertrouwd op de schijn, titularis wordt van een recht dat zij meende te verkrijgen: zij mag de schijn voor werkelijkheid houden. De partij die de schijn

¹⁴² Art. 5.31 lid 2 BW.

¹⁴³ M. HERBOSCH, "De vertrouwensleer", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (185) 218.

¹⁴⁴ Art. 1.8 §5 BW.

¹⁴⁵ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 221.

¹⁴⁶ S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 18.; I. SAMOY en S. STIJNS, "La confiance légitime en droits des obligations", in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, (47) 93-94.

verwekte, zal gehouden zijn tot mogelijke verbintenissen die uit de schijntoestand voortvloeien.¹⁴⁷ Een eerste voorbeeld hiervan betreft de situatie waarbij de vertrouwensleer een contract doet ontstaan en bijgevolg dus verbintenissen creëert op grond van een schijntoestand, die in dat geval een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil inhoudt, hiervoor wordt verwezen naar het voorbeeld uit randnummer 45. Een tweede voorbeeld betreft een vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Brussel op 1 februari 2008 waarbij werd beslist dat het bij de wederpartij rechtmatig opgewekt vertrouwen een bron van verbintenissen is, op voorwaarde dat die wederpartij te goeder trouw is.¹⁴⁸ Er werd in dit vonnis geoordeeld dat *“wanneer een contractspartij aan haar wederpartij een exemplaar van haar algemene voorwaarden toezendt waarin aan de wederpartij een opzeggingsrecht wordt toegekend, en achteraf blijkt dat dit op een vergissing berust, omdat de overeenkomst voor een bepaalde duur werd gesloten, neemt dit niet weg dat bij de wederpartij het rechtmatig vertrouwen werd opgewekt dat zij de overeenkomst mocht opzeggen.”*¹⁴⁹ Uit de rechtsleer en de rechtspraak blijkt dus dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenissen is, hoewel de wetgever echter anders oordeelde (cfr. Randnummer 2). De vertrouwensleer geniet mogelijk de functie van autonome bron van verbintenis sinds de loskoppeling van de vertrouwensleer als toepassing van de buitencontractuele aansprakelijkheid, waarover het Hof van Cassatie uitspraak deed in het baanbrekende arrest van 20 juni 1988.¹⁵⁰

59. **GEDRAGSNORM** - Als gedragsnorm betekent de vertrouwensleer dat de titularis van een recht verplicht is zijn vooraf bestaand recht niet, of niet ten volle, uit te oefenen wanneer hij een schijntoestand verwekte en de tegenpartij daarop rechtmatig mocht vertrouwen.¹⁵¹ Het beschamen van het gewekte vertrouwen wordt namelijk effectief toegepast als gedragscriterium bij rechtsmisbruik.¹⁵² Dit komt nog beknopt aan bod in randnummer 94.

60. **FOCUS OP DE EERSTE FUNCTIE** - Deze masterscriptie zal voornamelijk de focus leggen op de eerste rol van de vertrouwensleer, namelijk de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenissen.

¹⁴⁷ S. JANSEN en S. STIJNS, “De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties”, *TBBR* 2013, (2) 18.

¹⁴⁸ Kh. Brussel 1 februari 2008, *RW* 2009-2010, 461.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.; S. JANSEN en S. STIJNS, “De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties”, *TBBR* 2013, (2) 17-18.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 96.

¹⁵¹ S. JANSEN en S. STIJNS, “De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties”, *TBBR* 2013, (2) 18.

¹⁵² *Ibid.*

HOOFDSTUK II. GRONDSLAGEN VAN DE VERTROUWENSLEER

AFDELING I. BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID IS GEEN GRONDSLAG MEER

61. **SITUATIE VOOR 20 JUNI 1988** - Voor het arrest van 20 juni 1988 werd de buitencontractuele aansprakelijkheid als grondslag van de vertrouwensleer beschouwd. Het was namelijk zo dat de schijn- of vertrouwensleer gebaseerd was op de regels van de buitencontractuele aansprakelijkheid.¹⁵³ Een schijnbare toestand was enkel toerekenbaar in geval van een buitencontractuele fout.¹⁵⁴ Rechtsgeleerde DE PAGE bevestigt deze grondslag. DE PAGE stelt namelijk dat wie een schijntoestand laat bestaan, zonder dat deze toestand beantwoordt aan de realiteit, een extra-contractuele fout begaat.¹⁵⁵

62. **SITUATIE NA 20 JUNI 1988** - Sinds het arrest van 20 juni 1988 werd de toepassing van de vertrouwensleer losgekoppeld van de buitencontractuele aansprakelijkheid.¹⁵⁶ Het Hof van Cassatie heeft namelijk geoordeeld dat *“de lastgever op basis van een schijnmandaat verbonden kan zijn, niet enkel als hij door zijn schuld de schijn heeft doen ontstaan, maar ook, wanneer hem geen fout kan worden verweten, als een derde rechtmatig geloof kon hechten aan de omvang van de bevoegdheid van de lasthebber”*.¹⁵⁷ Hieruit kan worden afgeleid dat een schijnbare toestand niet langer (enkel) toerekenbaar is in geval van een buitencontractuele fout waardoor de buitencontractuele aansprakelijkheid niet langer volstaat als grondslag. Naast de loskoppeling van de buitencontractuele aansprakelijkheid heeft het Hof van Cassatie in dit arrest nagelaten om te bepalen wat dan wel de juridische grondslag is van de schijn- of vertrouwensleer.¹⁵⁸

AFDELING II. GEEN GRONDSLAG NODIG

63. **GEEN RUIMTE VOOR VERTROUWENSLEER** - Dat het Hof van Cassatie niet voorzag in een grondslag, betreurt L. CORNELIS niet. Deze auteur ziet in het Belgische recht geen ruimte voor de toepassing van de schijn- of vertrouwensleer wegens gebrek aan rechtsgrond.¹⁵⁹ Hij is van oordeel dat zelfs na het arrest van 1988, er geen enkele rechtsregel bestaat die inhoudt dat een persoon die op niet-foutieve wijze een bepaalde schijn in het leven roept, juridisch verbonden zou

¹⁵³ L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 133.; I. SAMOY en S. STIJNS, “La confiance légitime en droits des obligations”, in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, (47) 64.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 95-96.; B. VERHEYE, “Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited”, *RW* 2021, (1163) 1176.

¹⁵⁴ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 96.

¹⁵⁵ A. MARISSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, “De vertrouwensleer”, in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 41.

¹⁵⁶ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 97.

¹⁵⁹ L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 34.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 97.

zijn ten aanzien van een derde die te goeder trouw op die schijn is afgegaan.¹⁶⁰ Nochtans heeft het Hof van Cassatie in het arrest van 1988 de toepassing van de schijnvertegenwoordiging aanvaard enerzijds en de voorwaarden ervan verduidelijkt anderzijds.¹⁶¹ Andere auteurs probeerden wel een grondslag voor de vertrouwensleer te formuleren.

AFDELING III. DE "NATUR DER SACHE"

64. **VRAAG NAAR GRONDSLAG OVERBODIG** - De "*Natur der Sache*" kan een eerst mogelijke grondslag zijn voor de vertrouwensleer. Met deze opvatting wordt door B. TILLEMAN verdedigd dat het bij derden te goeder trouw gewekte vertrouwen op zichzelf een door de rechtspraak gecreëerde autonome bron van verbintenissen is zodat de vraag naar de grondslag zich niet stelt.¹⁶² De "*Natur der Sache*" aanhalen als grondslag is een pragmatische oplossing die gebaseerd is op het idee dat de zoektocht naar de correcte juridische grondslag een voornamelijk academische discussie is, die inhoudelijk zo goed als niets toevoegt aan de schijn- of vertrouwensleer.¹⁶³ Ook I. VEROUGSTRAETE meent dat de grondslag van de vertrouwensleer in dit beginsel vervat zit: een vlot rechtsverkeer vereist rechtszekerheid en de dynamische benadering van de rechtsbetrekkingen.¹⁶⁴ De vraag of '*die Natur der Sache*' effectief als grondslag kan worden beschouwd, wordt echter betwijfeld door onder andere KRUITHOF.¹⁶⁵

AFDELING IV. HET FRANSE ADAGIUM "*ERROR COMMUNIS FACIT IUS*"

65. **INSPIRATIE UIT HET FRANSE RECHT** - Heel wat andere auteurs zochten daarom verder naar een mogelijke rechtsgrond, zonder eensgezind resultaat. Een eerst mogelijke "echte" rechtsgrond betreft het adagium "*error communis facit ius*", wat letterlijk vertaald betekent dat "een algemeen verspreide dwaling recht creëert".¹⁶⁶ Dit adagium houdt in dat een schijntoestand die in hoofde van iedereen reëel lijkt, wet is en bijgevolg de juridische gevolgen dient te krijgen alsof de toestand reëel zou zijn.¹⁶⁷ R. KRUITHOF baseert zich hiervoor op het Franse recht en verdedigt deze rechtsgrond op grond van verschillende redenen: (1) deze grondslag geeft het voordeel dat deze niet voorziet in een foutvereiste van de partij die de schijn heeft gecreëerd of laten ontstaan, (2) deze grondslag neemt weg dat beroep wordt gedaan op vage en eerder algemene rechtsbeginselen, zoals de goede trouw of de billijkheid en (3) ondanks de onvolkomenheden, is er volgens deze auteur geen beter alternatief voor de grondslag mogelijk.¹⁶⁸

¹⁶⁰ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 137.; L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 34.;

¹⁶¹ A. VAN OEVELEN, "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1429.

¹⁶² B. TILLEMAN, *Lastgeving*, Gent, Story Scientia, 1997, 232-233.

¹⁶³ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 97.

¹⁶⁴ A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 42.

¹⁶⁵ R. KRUITHOF, "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, (51) 60-61 en 65.

¹⁶⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 97.

¹⁶⁷ A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 42.

¹⁶⁸ R. KRUITHOF, "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, (51) 67-68.

AFDELING V. HET GEWETTIGD VERTROUWEN VAN DE ANDERE

66. **BEROEP OP ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL** - Een tweede juridische grondslag betreft het gewettigde vertrouwen van de andere. Volgens DIEUX is de gehele vertrouwensleer de uitdrukking van een welbepaald algemeen rechtsbeginsel: het respect voor de rechtmatige verwachtingen van een ander.¹⁶⁹ Hoewel het Hof van Cassatie in het arrest van 20 juni 1988 uitdrukkelijk verwijst naar "het legitieme/rechtmatige geloof", heeft het Hof van Cassatie hiermee geen uitspraak gedaan over de juridische grondslag, maar wel louter over het feit dat het rechtmatig vertrouwen van de derde als een toepassingsvoorwaarde van de schijn – of vertrouwensleer geldt.¹⁷⁰

AFDELING VI. HET RECHTSZEKERHEIDSBEGINSEL

67. **RECHTSZEKERHEID** - Een derde grondslag bestond mogelijk in het rechtszekerheidsbeginsel. I. VEROUGSTRAETE verdedigt deze stelling door aan te nemen dat de schijn – of vertrouwensleer niet de bedoeling heeft om private belangen van één van de partijen te vrijwaren, integendeel, de belangen die gevrijwaard worden zijn die van het vlot verkeer van rechtsbetrekkingen.¹⁷¹

AFDELING VII. HET RECHTSZEKERHEIDS - EN BILLIJKHEIDSBEGINSEL

68. **RECHTSZEKERHEID SAMEN MET BILLIJKHEID** - Een andere juridische grondslag betreft een combinatie van de beginselen van de rechtszekerheid en de billijkheid.¹⁷² Beide gronden zijn gericht op de bescherming van de derde die te goeder trouw handelt, de eerste vanwege het algemeen belang en de tweede vanwege het individuele belang van de derde zelf.¹⁷³ W. VAN GERVEN is van oordeel dat het beginsel van de goede trouw, dat op de billijkheid berust, als algemene grondslag moet worden verkozen, maar om alle gevolgen van de vertrouwensleer te verklaren, is het daarenboven vereist om in ondergeschikte orde een beroep te doen op het beginsel van de rechtszekerheid.¹⁷⁴

AFDELING VIII. HET ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL VAN DE UITVOERING TE GOEDER TROUW

69. **UITVOERING TE GOEDER TROUW** - Een vijfde kanshebber voor de grondslag van de vertrouwensleer betreft het algemeen rechtsbeginsel van de uitvoering te goeder trouw, waarvoor A. VAN OEVELEN en P.A. FORIERS de voorkeur genieten.¹⁷⁵ A. VAN OEVELEN stelt namelijk dat het

¹⁶⁹ X. DIEUX, *Le respect dû aux anticipations légitimes d'autrui. Essai sur la genèse d'un principe général de droit*, Brussel, Bruylant, 1995, 208. ; B. VERHEYE, "Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited", *RW* 2021, (1163) 1178.

¹⁷⁰ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 99.

¹⁷¹ I. VEROUGSTRAETE, "Wil en vertrouwen bij het totstandkomen van overeenkomsten", *TPR* 1990, (1163) 1191.

¹⁷² T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 98.

¹⁷³ W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 222.

¹⁷⁴ W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 225.

¹⁷⁵ P.A. FORIERS, "L'apparence, source autonome d'obligations, ou application du principe général de l'exécution de bonne foi" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *JT* 1989, (541) 543-545.; A. VAN OEVELEN, "De juridische

in de regel niet ongeoorloofd is om een schijnbare toestand in het leven te roepen die niet aan de werkelijkheid voldoet, maar als dergelijke toestanden eenmaal zijn geschapen, is het niet meer geoorloofd om derden te goeder trouw in hun rechtmatig vertrouwen te beschamen door de juridische gevolgen daarvan niet te accepteren.¹⁷⁶

AFDELING IX. HET ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL VAN HET VERBOD OP RECHTSMISBRUIK

70. **VERBOD OP RECHTSMISBRUIK** - Een laatste mogelijke grondslag van de vertrouwensleer betreft het algemeen rechtsbeginsel van het verbod op rechtsmisbruik.¹⁷⁷ De partij die zich op de afwezigheid van vertegenwoordigingsbevoegdheid of de betekenis van een verklaring beroept, had het vertrouwen opgewekt dat zij dat niet zou doen en zou dus haar recht misbruiken.¹⁷⁸ Hierbij kan worden aangehaald dat rechtsgeleerde VAN GERVEN het beschamen van andermans rechtmatig vertrouwen als een nieuw bijzonder criterium van rechtsmisbruik vooropstelt.¹⁷⁹ Rechtsgeleerden STIJNS en SAMOY verwijzen in dit op zich naar het leerstuk van de rechtsverwerking, maar laten in het midden of het hier gaat over een toepassing van het generiek criterium of er wel degelijk sprake is van een nieuw bijzonder criterium.¹⁸⁰

71. **VOLSTAAT EERDER NIET ALS GRONDSLAG** - De toepassing van het leerstuk van het verbod op rechtsmisbruik als grondslag voor de vertrouwensleer, betreft nog een onzeker vraagstuk hoewel uit rechtsleer blijkt dat de grondslag hierin eerder niet kan worden gevonden. Dit komt omdat, net zoals bij het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht, de vertrouwensleer bij het verbod van rechtsmisbruik eerder gebruikt wordt om die laatste figuur in te kleuren.¹⁸¹

AFDELING X. AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS?

72. **RELEVANTIE CASSATIERECHTSPRAAK** - De meerderheid van de rechtsleer is van mening dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis is.¹⁸² Aangezien hieromtrent veel

grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1429.

¹⁷⁶ A. VAN OEVELEN, "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1429.

¹⁷⁷ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 572.; B. VERHEYE, "Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited", *RW* 2021, (1163) 1176.

¹⁷⁸ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 572.

¹⁷⁹ W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 191-194.

¹⁸⁰ S. STIJNS en I. SAMOY, "La confiance légitime en droit des obligations", in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, (47) 60-94.; B. VERHEYE, "Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited", *RW* 2021, (1163) 1175.

¹⁸¹ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 574.

¹⁸² A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 240.; S. JANSSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17.; A. MARISSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOF (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 44.; B. VERHEYE, "De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste" (Noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, (509) 509.

autonomie aan het Hof van Cassatie wordt gegeven, wordt hieronder een grondige analyse van cassatierechtspraak gemaakt.

A) AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS SINDS ARREST 20 JUNI 1988?

73. **BAANBREKENDE CASSATIEARREST 1988** - Het eerste arrest dat van belang is in deze context, is het baanbrekende cassatiearrest van 20 juni 1988. Het arrest houdt een loskoppeling in van de vertrouwensleer van de buitencontractuele aansprakelijk, waarbij het Hof van Cassatie als volgt heeft geoordeeld: *"De lastgever kan op basis van een schijnlastgeving verbonden zijn, niet enkel als hij door zijn schuld de schijn heeft doen ontstaan, maar ook, wanneer hem geen fout kan worden verweten, als een derde rechtmatig geloof kon hechten aan de omvang van de bevoegdheid van de lasthebber"*.¹⁸³ Doordat het Hof van Cassatie beslist heeft dat het bewijs van een fout niet langer vereist is voor de vertrouwensleer, heeft het de reikwijdte van de vertrouwensleer aanzienlijk verruimt.¹⁸⁴ Sinds dit arrest ontstond een fundamentele vraag in de rechtsleer, met name of de vertrouwensleer sindsdien beschouwd kon worden als een autonome bron van verbintenissen. Bepaalde auteurs beschouwden de loskoppeling van de vertrouwensleer van de onrechtmatige daad als het startpunt om de vertrouwensleer voortaan te beschouwen als autonome bron van verbintenissen.¹⁸⁵ In de noot van R. KRUIHOF staat te lezen dat het Hof van Cassatie met deze beslissing de beslissing van het Franse Hof van Cassatie van 13 december 1962 heeft gevolgd, waarbij het de schijnleer impliciet vastlegt als een autonome bron van verbintenissen.¹⁸⁶ Wat na dit arrest vaststond, was dat ons hoogste rechtscollege hier ontegensprekelijk de foutloze schijn- of vertrouwensleer heeft erkend, waardoor de vertrouwensleer bijgevolg als afzonderlijke rechtsfiguur kan worden beschouwd.¹⁸⁷ Naar mijns inziens staat het sinds dit cassatiearrest vast dat de vertrouwensleer een autonoom karakter heeft verworven, dat op zichzelf staat en niet langer wordt gekoppeld aan de buitencontractuele aansprakelijkheid. Meer nog, volgens A. DE BOECK is het sinds dit arrest zo dat de vertrouwensleer als een nieuwe, autonome bron van verbintenis moet worden bestempeld, omwille van het feit dat het vastknopen van de vertrouwensleer aan bestaande juridische rechtsgronden haar karakteristieken ontnemt.¹⁸⁸ De discussie betreffende de vraag of de vertrouwensleer nu al dan niet een autonome bron van verbintenissen vormt, leeft dus al sinds het baanbrekende cassatiearrest van 1988.

¹⁸³ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

¹⁸⁴ R. KRUIHOF, "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, (51) 92.

¹⁸⁵ C. CAUFFMAN, "De vertrouwensleer" in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 9-10.; A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 141.; S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 110-111.

¹⁸⁶ R. KRUIHOF, "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, (51) 92.

¹⁸⁷ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 139.

¹⁸⁸ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 147.

B) BEVESTIGING VIA CASSATIEARREST VAN 27 MAART 1992

74. **VERTROUWENSLEER IN FISCALE RECHT** - Een tweede belangrijk cassatiearrest betreft het arrest van 27 maart 1992¹⁸⁹ waarbij het Hof van Cassatie het principe van het gerechtvaardigde vertrouwen in het fiscaal recht erkent en het situeert als een onderdeel van het rechtszekerheidsbeginsel.¹⁹⁰ Hoewel dit arrest de vertrouwensleer in het fiscale recht betreft, heeft het mogelijk toch betekenis voor het burgerlijk recht. Met dit cassatiearrest wordt een expliciete erkenning van het beginsel van gerechtvaardigd vertrouwen in het fiscaal recht gedaan (via de omweg naar het rechtzekerheidsbeginsel) enerzijds en bevestigt het de uitspraak die hieromtrent op 20 juni 1988 op burgerlijk vlak was gedaan anderzijds.¹⁹¹ Het autonome karakter van de vertrouwensleer wordt hiermee nogmaals bevestigd, wel in een fiscale context.¹⁹²

C) NOGMAALS BEVESTIGD KRACHTENS ARRESTEN VAN 2016

75. **VERTROUWENSLEER INZAKE SCHEEPSBESLAG** - Wat het autonome karakter van de vertrouwensleer betreft, bestaat tot op heden geen enkele twijfel meer. De vertrouwensleer is noch van contractuele, noch van buitencontractuele, noch van quasi-contractuele aard.¹⁹³ Naast de hierboven beschreven cassatiearresten, blijkt dit autonome karakter ook nog eens uit twee belangrijke cassatiearresten van 2016.¹⁹⁴ Beide arresten hebben betrekking op een rederij, die bunkers bestelde voor haar schip bij een bunkermaatschappij, waarna deze de bunkers bestelde bij een gelieerde bunkermaatschappij, waarna die op haar beurt de bunkers bestelde bij een leverancier. De gelieerde bunkermaatschappij ging vervolgens failliet waardoor de leverancier onbetaald achterbleef. De vraag die in beide arresten relevant was, is of de leverancier van de bunkers beschikte over een zeevordering.¹⁹⁵ Een schuldeiser kan enkel bewarend beslag leggen op het zeeschip als die beschikt over een zeevordering, dit werd ten tijde van het arrest geregeld bij artikel 1467 e.v. Ger.W., dat een omzetting van het Verdrag Scheepsbeslag (verdrag van 10 mei 1952) vormde.¹⁹⁶ Vandaag de dag zijn deze bepalingen terug te vinden in het Belgisch Scheepvaartwetboek.¹⁹⁷ Het Hof van Cassatie heeft in beide arresten duidelijkheid geveld over de vraag of er nu al dan niet sprake was van een zeevordering. Het Hof oordeelde als volgt: “*Een zeevordering voor leveranties aan het schip moeten steunen op een verbintenis aangegaan door de bevrachter of de scheepseigenaar*”, maar belangrijker is dat het Hof daaraan heeft toegevoegd “*of die hen kan worden toegerekend krachtens de vertrouwensleer*”.¹⁹⁸

¹⁸⁹ Cass. 27 maart 1992, ECLI:BE:CASS:1992:ARR.19920327.8.

¹⁹⁰ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 142.

¹⁹¹ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 143.; N. GEELHAND, “Le principe de la croyance légitime en droit administratif et en droit fiscal” (noot onder Cass. 27 maart 1992), *RCJB* 1995, (57) 104.

¹⁹² Cass. 27 maart 1992, ECLI:BE:CASS:1992:ARR.19920327.8.

¹⁹³ B. VERHEYE, “Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited”, *RW* 2021, (1163) 1180.

¹⁹⁴ Cass. 30 juni 2016, C.16.0061.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160630.20.; Cass. 26 september 2016, C.16.0107.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160926.3.

¹⁹⁵ B. VERHEYE, “De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste” (Noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, (509) 509-510.

¹⁹⁶ L. DELWAIDE, *Scheepsbeslag*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1988, 127.

¹⁹⁷ Wet 8 mei 2019 betreffende de Belgische Scheepvaart, *BS* 1 augustus 2019.

¹⁹⁸ Cass. 30 juni 2016, C.16.0061.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160630.20.; Cass. 26 september 2016, C.16.0107.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160926.3.

76. **AUTONOME KARAKTER** - In beide arresten vermeldt het Hof van Cassatie de vertrouwensleer zonder meer, waar het autonome karakter duidelijk uit blijkt. Naast het autonome karakter dat via deze rechtspraak nogmaals wordt bevestigd, is het duidelijk dat in beide arresten verbintenissen ontstaan ten gevolge van de toepassing van de vertrouwensleer.¹⁹⁹ Na een analyse van beide cassatiearresten lijkt de puzzel gelegd te zijn, de vertrouwensleer heeft een autonoom karakter enerzijds en creëert verbintenissen anderzijds, waardoor het naar mijns inziens gekwalificeerd kan worden als een "autonome bron van verbintenis".

D) CASSATIEARREST 2018

77. **VERBINTENISSEN ONTSTAAN OP BASIS VAN VERTROUWENSLEER** - Er wordt in dit kader ook verwezen naar het cassatiearrest van 22 februari 2018 waaruit gebondenheid op basis van een schijntoestand werd erkend en dus verbintenissen ontstaan op grond van schijnvertegenwoordiging.²⁰⁰ Voor een volledige analyse van dit cassatiearrest wordt verwezen naar randnummer 100.

E) CASSATIEARRESTEN 2021

78. **TWEE "RECENTE" CASSATIEARRESTEN** - Het Hof van Cassatie lijkt dit principe bevestigd te hebben in een arrest van 22 januari 2021. Het Hof van Cassatie oordeelde in dit arrest dat "*de appelrechter die oordeelt dat de nietigverklaring ex tunc van de koopovereenkomst ook het tenietgaan van de hypotheek van de eiseres tot gevolg heeft en de aangevoerde goede trouw van de eiseres daaraan geen afbreuk kan doen en aldus nalaat de toepassing van de vertrouwensleer in zijn oordeel te betrekken, zijn beslissing niet naar recht verantwoordt*".²⁰¹ Hiermee werd een algemene toepassing van de vertrouwensleer in het goederenrecht aanvaard.²⁰² Daarnaast lijkt een algemene toepassing van de vertrouwensleer in het verbintenissen erkend te zijn, eveneens in een cassatiearrest van 22 januari 2021.²⁰³ Het Hof van Cassatie heeft in dit arrest geoordeeld dat de toerekenbare schijn van de bedoeling van de partij die een verklaring aflegt moet worden gelijkgesteld met die bedoeling.²⁰⁴ Het Hof sluit hiermee aan bij de toepassing van de vertrouwensleer tussen contractanten.²⁰⁵

¹⁹⁹ B. VERHEYE, "De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste" (Noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, (509) 509.

²⁰⁰ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N., ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

²⁰¹ Cass. 22 januari 2021, C.20.0143.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210122.1N.29.

²⁰² R. JANSEN en M. E. STORME, "Het rechtmatig vertrouwen als correctief op beschikkingsonbevoegdheid" (noot onder Cass. 22 januari 2021), *TBBR* 2022, (285) 288.; V. SAGAERT, "Inschrijving en overschrijving gelden (soms) als titel: (eindelijk) bescherming van het rechtmatig vertrouwen in de hypotheekregisters", *Not.Fisc.M.* 2021, (38) 39.

²⁰³ Cass. 22 januari 2021, C.20.0129.N.

²⁰⁴ S. DECLERCQ en I. SAMOY, "Ook bij buitengerechtelijke bekentenis mag rechter inhoudelijke geloofwaardigheid niet beoordelen", *Juristenkrant* 2021, 7.

²⁰⁵ Amendement (K. VAN VAERENBERGH) op het wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen van het Burgerlijk Wetboek", *Parl.St.* Kamer 2022, nr. 1806/008.

79. **NIET LANGER EEN GRONDSLAG NODIG** - Nu het Hof van Cassatie lijkt te impliceren dat de schijn- of vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis kan uitmaken, is de zoektocht naar de precieze grondslag minder van belang.²⁰⁶

²⁰⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 100.

HOOFDSTUK III. TOEPASSINGSVOORWAARDEN VAN DE VERTROUWENSLEER

80. **VIER TOEPASSINGSVOORWAARDEN OP BASIS VAN RECHTSLEER** - Opdat de vertrouwensleer toepassing vindt, dienen enkele voorwaarden vervuld te zijn. VANSWEEVELT neemt klassiek vier toepassingsvoorwaarden aan: (1) allereerst moet er (logischerwijs) een schijntoestand bestaan die niet overeenstemt met de werkelijkheid, (2) ten tweede moet voldaan zijn aan de toerekenbaarheidsvereiste, de schijnbare toestand moet met name toe te rekenen zijn aan diegene die de gevolgen van de schijn moet ondergaan, (3) ten derde moet degene die zich op de schijntoestand beroept, te goeder trouw zijn en (4) ten vierde dient er schade te zijn, hoewel deze laatste toepassingsvoorwaarde ter discussie voorligt sinds de loskoppeling van de vertrouwensleer van de buitencontractuele aansprakelijkheid.²⁰⁷ A. DE BOECK stelt daarentegen maar drie toepassingsvoorwaarden vast: (1) er moet sprake zijn van een schijntoestand die niet beantwoordt aan de werkelijkheid, (2) deze schijntoestand moet toerekenbaar zijn aan een gedraging van degene die de gevolgen van de schijn moet ondergaan en (3) de goede trouw van het rechtssubject dat zich op de schijntoestand beroept moet vervuld zijn.²⁰⁸

81. **DRIE TOEPASSINGSVOORWAARDEN OP BASIS VAN RECHTSPRAAK** - Sinds het cassatiearrest van 20 juni 1988, vereist de toepassing van de vertrouwensleer drie voorwaarden: (1) een schijntoestand, (2) die toe te rekenen is aan degene die de gevolgen ervan moet ondergaan en (3) degene die zich daarop beroept moet te goeder trouw zijn.²⁰⁹ Deze zullen hieronder uitvoerig worden besproken.

AFDELING I. SCHIJNTOESTAND

82. **TEN EERSTE: EEN SCHIJNTOESTAND** - Waar beide auteurs het over eens zijn en wat logischerwijs een voorwaarde is, betreft het feit dat er een schijntoestand moet zijn die niet overeenstemt met de werkelijkheid. Deze voorwaarde houdt in dat de vertrouwensleer slechts toepassing kan vinden indien een uiterlijke, voor andere zichtbare toestand bestaat die niet aan de werkelijke toestand beantwoordt.²¹⁰ Er dient met andere woorden een discrepantie te zijn tussen de schijnbare juridische situatie en de juridische werkelijkheid.²¹¹ In driepartijenverhoudingen moet deze schijn betrekking hebben op de vertegenwoordigingsbevoegdheid van de schijnvertegenwoordiger, terwijl het in tweepartijenverhoudingen moet lijken alsof de betreffende

²⁰⁷ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 101-104.

²⁰⁸ A. DE BOECK en N. VAN DAMME, "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (201) 239.

²⁰⁹ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 111.

²¹⁰ A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 45.

²¹¹ A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 45.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 101-104.

wilsverklaring voorligt, hoewel de verklaring in werkelijkheid onbedoeld of verkeerd werd afgelegd.²¹²

83. **VOORWAARDE UNANIEM AANVAARD** – Deze voorwaarde is unaniem aanvaard.²¹³ Dit doet niet verbazen, gelet op de definitie van de vertrouwensleer die reeds geformuleerd werd in randnummer 53.

AFDELING II. TOEREKENBAARHEID

84. **TEN TWEEDE: TOEREKENBAARHEID** - De tweede toepassingsvoorwaarde houdt in dat de schijnbare toestand toerekenbaar moet zijn aan diegene die de gevolgen van de schijn moet ondergaan. VAN OEVELEN omschrijft toerekenbaarheid als volgt: *“Hiermee wordt bedoeld dat degene die de gevolgen van de schijn dient te ondergaan door zijn gedraging, zowel een doen als een nalaten, een bepaalde schijn in het leven moet hebben geroepen of laten roepen, zonder dat deze houding noodzakelijk als foutief moet kunnen worden aangemerkt”*.²¹⁴

85. **VISIE RECHTSLEER** - Over deze toepassingsvoorwaarde bestond enige tijd discussie: het merendeel van de rechtsleer heeft deze voorwaarde aanvaard, maar een minderheidsopvatting²¹⁵ wees deze voorwaarde af omwille van het feit dat deze voorwaarde vervat zou zitten in twee andere voorwaarden (schijntoestand enerzijds en de goede trouw vereiste anderzijds).²¹⁶

86. **VISIE RECHTSPRAAK** – De toerekenbaarheidsvereiste volgt niet uitdrukkelijk uit het arrest van 20 juni 1988, maar werd vooropgesteld in het cassatiearrest van 20 januari 2000.²¹⁷ Ondanks de discussie die bestond omtrent deze toepassingsvoorwaarde, werd deze nochtans bevestigd in een cassatiearrest van 20 januari 2000, waarbij geoordeeld werd dat *“een persoon ten aanzien van een derde verbonden kan zijn voor daden gesteld door iemand die, wat die daden betreft, de schijn wekt de lasthebber te zijn van die persoon, in zoverre die schijn aan laatstgenoemde kan worden toegerekend”*.²¹⁸ Ook in een recenter arrest, namelijk het arrest van het Hof van Cassatie van 22 februari 2018 werd geoordeeld dat de toerekenbaarheid een toepassingsvoorwaarde is van de schijnvertegenwoordiging.²¹⁹

²¹² M. HERBOSCH, “De vertrouwensleer”, in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (185) 202.

²¹³ C. CAUFFMAN, “De vertrouwensleer” in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 15.; W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 227.

²¹⁴ A. VAN OEVELEN, “De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat” (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1429-1430.

²¹⁵ B. VERHEYE, “De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste” (Noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, (509) 509.

²¹⁶ B. VERHEYE, “Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited”, *RW* 2021, (1163) 1164.

²¹⁷ C. CAUFFMAN, “De vertrouwensleer” in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 16.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 112.

²¹⁸ Cass. 20 januari 2000, C.96.0202.N, ECLI:BE:CASS:2000:ARR.20000120.7.

²¹⁹ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N., ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

AFDELING III. GOEDE TROUW

87. **TEN DERDE: GOEDE TROUW** - De derde voorwaarde betreft de goede trouw van degene die zich beroept op de schijntoestand. De persoon die zich op de schijntoestand beroept, wist niet en behoorde niet te weten dat de schijntoestand beantwoordde aan de werkelijke toestand.²²⁰ Zowel de objectieve als de subjectieve goede trouw dienen hierbij vervuld te zijn.²²¹ De subjectieve goede trouw peilt naar de vraag of iemand het wist of behoorde te weten.²²² Deze vereiste impliceert dat de vertrouwende de schijn effectief voor werkelijkheid hield, dat hij de werkelijkheid niet mag kennen.²²³ De objectieve goede trouw vormt daarentegen een gedragsnorm, namelijk de norm van objectief behoorlijk handelen bij de uitvoering van het contract.²²⁴ Dit kan onder meer inhouden dat de vertrouwende niet te lichtzinnig in de schijn heeft geloofd of dat hij niet tekortgeschoten is in een redelijke onderzoeksplicht.²²⁵ Deze zit vervat in artikel 5.73 BW.

88. **VOORBEELD RECHTSPRAAK** - Om deze toepassingsvoorwaarde te verduidelijken, wordt er terugverwezen naar het voorbeeld beschreven in randnummer 45 omtrent het postorderbedrijf dat per ongeluk (ingevolge een informaticafout) wasmachines te koop aanbood voor 234,99 euro. De vrederechter oordeelde in casu dat de consument er niet rechtmatig op kon vertrouwen dat de prijs overeenstemde met de werkelijke wil van het postorderbedrijf waardoor bijgevolg werd geoordeeld dat een gemiddeld consument in dezelfde omstandigheden geplaatst, van wie wordt verwacht dat hij de redelijkerwijs vereiste onderzoeken heeft gedaan, wist of moest weten dat de betreffende prijsvermindering, niet kon kloppen.²²⁶ De vereiste van de goede trouw werd in dit voorbeeld dus niet vervuld.

89. **LINK MET EERSTE VOORWAARDE** - Deze toepassingsvoorwaarde staat nauw verweven met de eerste toepassingsvoorwaarde, namelijk de schijnbare toestand: enerzijds maakt de schijn of het vertrouwen, door het feit dat de persoon niet op de hoogte was van de werkelijkheid, reeds een component uit van de subjectieve goede trouw en anderzijds wordt het voorwerp van de goede trouw bepaald door het vertrouwen of de schijn zoals die door het eerste toepassingsvereiste wordt bepaald.²²⁷

²²⁰ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 103.

²²¹ C. CAUFFMAN, "De vertrouwensleer" in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 18.; A. MARISSSENS, N. PEETERS, K. SWERTS en C. VANACKERE, "De vertrouwensleer", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (39) 47.

²²² M. HERBOSCH, "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, (797) 814.; A. VAN OEVELEN, "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1430.

²²³ Kh. Hasselt 9 december 1992, *TRV* 1993, 28.; C. CAUFFMAN, "De vertrouwensleer" in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 18.

²²⁴ A. VAN OEVELEN, "De zgn. "subjectieve" goede trouw in het Belgische materiële privaatrecht (in het bijzonder in materies die het notariaat aanbelangen)", *TPR* 1990, (1093) 1095.

²²⁵ C. CAUFFMAN, "De vertrouwensleer" in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 18-19.

²²⁶ J. KERCKAERT, "Koopovereenkomst met een consument – totstandkoming – rechtsgeldigheid" (noot onder Vred. Brugge 5 oktober 2020), *DCCR* 2021, (107) 109.

²²⁷ M. HERBOSCH, "De vertrouwensleer", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, (185) 205.

AFDELING IV. SCHADE?

90. **TEN VIERDE: DISCUSSIE OVER VOORWAARDE SCHADE** - Over de vraag of schade een vierde voorwaarde is, bestaat discussie. Dit lijkt evenwel voornamelijk het gevolg te zijn van de vroegere inbedding van deze leer in de buitencontractuele aansprakelijkheid. De toepassing van art. 1382 BW vereist, naast fout en oorzakelijk verband, ook schade van het slachtoffer. De loskoppeling van de schijn- of vertrouwensleer van de buitencontractuele aansprakelijkheid²²⁸ lijkt deze voorwaarde teniet te doen. Dit neemt niet weg dat het instellen van een rechtsvordering wel een belang vereist.²²⁹

²²⁸ Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6

²²⁹ Art. 17 GER. W.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 104.

HOOFDSTUK IV. TOEPASSINGSGEVALLEN IN DE WET

AFDELING I. HET VERBOD OP RECHTSMISBRUIK

91. **IN DE WET** - Het ontwerp tot de hervorming van het verbintenissenrecht bevatte het verbod op rechtsmisbruik. De bepaling uit artikel 5.7 van dit wetsontwerp (verbod op rechtsmisbruik) enerzijds en de bepaling uit artikel 5.76 van dit ontwerp (uitvoering te goeder trouw en verbod van rechtsmisbruik) anderzijds²³⁰ staan vandaag de dag te lezen in artikel 1.10 BW en artikel 5.73 BW. Daarmee werd één van de toepassingsgevallen van de vertrouwensleer, namelijk het verbod op rechtsmisbruik, wettelijk verankerd.²³¹

92. **WAT HOUDT HET IN?** - Het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 10 september 1971 rechtsmisbruik in extracontractuele/buitencontractuele relaties beschreven als *“de uitoefening van het recht op een wijze die kennelijk de grenzen te buiten gaat van de normale uitoefening door een voorzichtig en bezorgd persoon”*.²³² Als grondslag voor het verbod van rechtsmisbruik in buitencontractuele relaties kan hetzij een algemeen rechtsbeginsel, hetzij artikel 1382 en 1383 oud BW worden aangehaald.²³³ In een later arrest van het Hof van Cassatie, namelijk een arrest van 19 september 1983 aanvaardde het Hof dat ook contractuele rechten voor misbruik vatbaar zijn.²³⁴ De rechtsgrond voor het verbod van misbruik van contractuele rechten vond het Hof in artikel 1134, lid 3 oud BW (vandaag: artikel 5.73 BW).²³⁵ Hieruit kan worden afgeleid dat er dus een onderscheid bestaat tussen het verbod van rechtsmisbruik in buitencontractuele relaties en het verbod van rechtsmisbruik in contractuele relaties. Omdat artikel 5.73 BW (verbod van rechtsmisbruik in contractuele relaties) in het wetsvoorstel van boek 5 wordt aangehaald als een toepassingsgeval van de vertrouwensleer, zal hierop worden gefocust.

93. **WANNEER RECHTSMISBRUIK?** - Volgens het Hof van Cassatie bestaat rechtsmisbruik in *“de uitoefening van een recht op een wijze die kennelijk de grenzen te buiten gaat van de uitoefening van dat recht door een bedachtzaam en voorzichtig persoon”*.²³⁶ Dat de theorie van het rechtsmisbruik dus inhoudt dat het aan een rechthebbende wordt verboden om zijn recht uit te oefenen op een wijze die kennelijk de grenzen van een redelijke rechtsoefening door een voorzichtige persoon te buiten gaat, wordt bevestigd in rechtsleer.²³⁷ Later werd het principe wettelijk verankerd

²³⁰ F. AUVRAY, J.-C. BOULET, E. DIRIX, R. JAFFERALI, S. JANSEN, B. KOHL, I. SAMOY, S. STIJNS, S. VAN LOOCK en P. WERY, *De hervorming van het verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 3 en 22.

²³¹ Wetsvoorstel houdende boek 5 “verbintenissen” van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

²³² Cass. 10 september 1971, ECLI:BE:CASS:1971:ARR.19710910.2.

²³³ J. VELAERS, “Rechtsmisbruik: begrip, grondslag en legitimiteit”, in J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (1) 8.

²³⁴ Cass. 19 september 1983, 86/245, ECLI:BE:CASS:1983:ARR.19830919.6.

²³⁵ J. VELAERS, “Rechtsmisbruik: begrip, grondslag en legitimiteit”, in J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (1) 8.

²³⁶ Cass. 3 februari 2017, C.16.0055.N, ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170203.1.; Cass. 19 december 2019, C.19.0127.N, ECLI:BE:CASS:2019:CONC.20191219.1N.4.; M. MEIRLAEN, “Grenzen van misbruik”, *T.Vred.* 2020, (191) 191.

²³⁷ A. DE BOECK en F. VERMANDER, “Rechtsmisbruik in het contractenrecht: de rechtsuitoefening aan banden gelegd”, in J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (29) 31.; A. DE BOECK en N. VAN DAMME, “Rechtsmisbruik”, X, *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2020, (175) 182.; M. MEIRLAEN,

in artikel 1.10 BW, waar rechtsmisbruik wordt beschreven als: “*Wie zijn recht uitoefent op een wijze die kennelijk de grenzen te buiten gaat van de normale uitoefening van dat recht door een voorzichtig en redelijk persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst, maakt misbruik van zijn recht*”.²³⁸ De wet voorziet meteen ook in een sanctie voor dergelijk misbruik (artikel 1.10 laatste lid BW): “*de sanctie voor dergelijk misbruik bestaat in de matiging van het recht tot zijn normale rechtsuitoefening, onverminderd het herstel van de schade die het misbruik heeft berokkend*”. Het verbod op rechtsmisbruik wordt sterk gekoppeld aan het leerstuk betreffende de goede trouw, meer specifiek is er een link met de matigende werking van de goede trouw.²³⁹ Ten eerste blijkt dit uit artikel 5.73 BW dat in lid 1 stelt dat een contract te goeder trouw moet worden uitgevoerd, terwijl lid 2 van dit artikel verwijst naar de definitie van het verbod van rechtsmisbruik (zoals beschreven in artikel 1.10 BW). Hiermee voorziet artikel 5.73 BW in een objectieve goede trouw (het bevat namelijk een gedragsnorm) die verband houdt met rechtsmisbruik.²⁴⁰ Ten tweede is het zo dat de objectieve goede trouw drie functies heeft, waaronder de matigende functie die inhoudt dat wanneer een partij haar recht uitoefent op een wijze die kennelijk onredelijk is, de rechter deze uitoefening kan matigen tot een normale rechtsuitoefening.²⁴¹

94. **RECHTSMISBRUIKCRITERIA** - Het verbod op rechtsmisbruik voorziet in enkele rechtsmisbruikcriteria, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het algemeen criterium en enkele bijzondere criteria. Voor het algemeen criterium wordt terugverwezen naar de definitie uit het cassatiearrest van 10 september 1971 en artikel 1.10 tweede lid BW. Er worden daarnaast enkele bijzonder criteria opgesomd die worden gehanteerd om na te gaan of er sprake is van rechtsmisbruik: (1) het exclusieve oogmerk om te schaden²⁴² en rechtsuitoefening zonder redelijk en toereikend belang²⁴³, (2) tussen verschillende uitoefeningswijzen met hetzelfde nut deze kiezen die voor een ander het schadelijkst is of miskenning van het algemeen belang, (3) het proportionaliteits- of evenredigheids criterium (men kiest voor een wijze van rechtsuitoefening waarbij het veroorzaakte nadeel buiten verhouding staat tot het voordeel dat de houder van het recht nastreeft of heeft verkregen)²⁴⁴, (4) het finaliteitscriterium (recht gebruiken voor een doeleinde dat geen verband houdt met dat waarvoor het recht werd toegekend²⁴⁵ of in strijd met het doel waarvoor rechtsregels of rechtsinstellingen zijn ingesteld²⁴⁶) en (5) de rechtsuitoefening na de

Ongeschreven rechtsgrenzen. Verbod van rechtsregelontduiking, fraus omnia corrumpit en verbod van (rechts)misbruik, Antwerpen, Intersentia, 2022, 283.

²³⁸ Artikel 1.10 BW.

²³⁹ A. DE BOECK en F. VERMANDER, “Rechtsmisbruik in het contractenrecht: de rechtsuitoefening aan banden gelegd”, in J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (29) 38.; L. GEUDENS, “Het verbod op rechtsmisbruik”, in I. SAMOY en S. STIJNS (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, (3) 21.

²⁴⁰ L. GEUDENS, “Het verbod op rechtsmisbruik”, in I. SAMOY en S. STIJNS (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, (3) 22.

²⁴¹ L. GEUDENS, “Het verbod op rechtsmisbruik”, in I. SAMOY en S. STIJNS (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, (3) 25.; S. COVEMAEKER en W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 101-102.

²⁴² Cass. 19 februari 2010, C.09.0118.F-C.09.0132.F, ECLI:BE:CASS:2010:ARR.20100219.1.

²⁴³ Cass. 17 februari 2012, C.10.0651.F, ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20120217.3.

²⁴⁴ Cass. 26 maart 2021, C.20.0342.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210326.1N.10.

²⁴⁵ Cass. 30 oktober 2014, F.13.0140.F, ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141030.6.

²⁴⁶ Cass. 15 februari 2019, C.18.0428, ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190215.2.

objectief daarmee onverenigbare gedraging, van aard om het legitieme vertrouwen van de andere te schenden.²⁴⁷

95. **OPGEWEKT VERTROUWEN ALS RECHTSMISBRUIKCRITERIUM** - In deze masterscriptie wordt dieper ingegaan op dit laatste bijzondere criterium omdat dit een link bevat tussen de vertrouwensleer en het verbod op rechtsmisbruik. De vertrouwensleer vindt toepassing onder het verbod van rechtsmisbruik op basis van de tweede rol die de vertrouwensleer heeft (zoals beschreven in randnummer 59), namelijk dat het een gedragsnorm inhoudt.²⁴⁸ Dit blijkt uit een arrest van het Hof van Cassatie van 7 oktober 2011, waarbij werd geoordeeld dat *“contractweigering rechtsmisbruik kan uitmaken als de vrijheid om niet te contracteren op een manier wordt uitgeoefend die kennelijk de grenzen van de normale uitoefening van die vrijheid door een voorzichtig en oplettend persoon te buiten gaat”*.²⁴⁹ Het Hof van Cassatie heeft hiermee het algemene criterium voor rechtsmisbruik gehanteerd. In dit cassatiearrest zou een bijzonder criterium, met name het beschamen van het gewekte legitieme vertrouwen, een geschikt criterium zijn geweest om misbruik van contractweigering vast te stellen omdat het ziekenhuis het vertrouwen van de arts had gewekt dat binnen een termijn van drie jaar de financiële statuten van de artsen zouden worden geharmoniseerd, terwijl dit bij de desbetreffende arts niet gebeurde (rechtsmisbruik).²⁵⁰ Het is dus mogelijk om de vertrouwensleer op te nemen in de exemplatieve lijst van de bijzondere criteria, maar daarnaast is er ook de mogelijkheid om dit op te nemen in het algemeen criterium: *“Er is dan sprake van rechtsmisbruik indien de titularis van een subjectief recht een schijntoestand heeft gecreëerd bij een derde te goeder trouw en nadien afbreuk doet aan het gewekte legitiem vertrouwen van deze derde door te weigeren de juridische gevolgen van de schijntoestand te aanvaarden en daardoor kennelijk de grenzen te buiten gaan van de normale uitoefening van dat recht door een voorzichtig en bezorgd persoon”*.²⁵¹ Hieruit kan worden geconcludeerd dat een opgewekt vertrouwen aanleiding kan geven tot rechtsmisbruik. Het verbod op rechtsmisbruik voorziet dus in een wettelijke toepassing van de vertrouwensleer.

96. **MINDER RELEVANT** - Aangezien het verbod op rechtsmisbruik een toepassingsgeval van de vertrouwensleer in haar tweede functie betreft, met name een gedragsnorm, spreekt het voor zich dat uit dit toepassingsgeval de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis niet blijkt.

²⁴⁷ A. DE BOECK en F. VERMANDER, “Rechtsmisbruik in het contractenrecht: de rechtsuitoefening aan banden gelegd”, in J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, (29) 40-43.

²⁴⁸ L. GEUDENS, “De toepassing van het verbod op rechtsmisbruik in het contractenrecht”, in I. SAMOY en S. STIJNS (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, (59) 91.

²⁴⁹ Cass. 7 oktober 2011, C.10.0227.F, ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20111007.1.

²⁵⁰ S. JANSEN en S. STIJNS, “Contractweigering kan rechtsmisbruik uitmaken” (noot onder Cass. 7 oktober 2011), *RW* 2013, (1182) 1185.; E. STAES, *Rechtsmisbruik in contractuele en in buitencontractuele aangelegenheden*, masterproef KU Leuven, 2014-2015, 69-70, https://repository-teneo-libis-be.kuleuven.e-bronnen.be/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE5236828&.

²⁵¹ L. GEUDENS, “De toepassing van het verbod op rechtsmisbruik in het contractenrecht”, in I. SAMOY en S. STIJNS (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, (59) 91-92.

AFDELING II. SCHIJNVERTEGENWOORDIGING

97. **IN DE WET** - Naast het leerstuk van het verbod op rechtsmisbruik, is ook de schijnvertegenwoordiging (of het schijnmandaat) een toepassing van de vertrouwensleer, omdat de werkelijkheid (met name dat er geen mandaat is) wordt gecorrigeerd door de gewekte schijn (met name dat er wel een mandaat bestond).²⁵² Deze toepassing van de vertrouwensleer is wettelijk verankerd in boek 1 BW en bepaalt dat *“de vertegenwoordigde eveneens gebonden is door de rechtshandeling verricht door een onbevoegde vertegenwoordiger indien de schijn van een toereikende bevoegdheid hem is toe te rekenen en de derde deze schijn redelijkerwijze voor werkelijk mocht aannemen”*.²⁵³

98. **DRIEPARTIJENVERHOUDINGEN** - Schijnvertegenwoordiging vindt met andere woorden plaats indien een persoon zich tegenover de persoon aan wie hij een contractaanbod doet of een aanvaarding afgeeft, als andermans vertegenwoordiger voordoet, ofschoon hij geen vertegenwoordigingsbevoegdheid voor die ander heeft.²⁵⁴ Uit deze definitie blijkt dat er hierbij drie personen een rol spelen: (1) de persoon die een contractaanbod doet of een aanvaarding afgeeft, namelijk de schijnvertegenwoordiger, (2) de persoon jegens wie de schijnvertegenwoordiger een contractaanbod doet of een aanvaarding afgeeft, namelijk de schijnvertegenwoordigde en (3) de persoon aan wie de schijnvertegenwoordiger een contractaanbod doet of een aanvaarding afgeeft, namelijk de derde-wederpartij.²⁵⁵ De schijnvertegenwoordiging vormt daarom een toepassing van de vertrouwensleer in driepartijenverhoudingen.

99. **VOORWAARDEN** - Volgens de schijnvertegenwoordiging is het zo dat de gevolgen van een handeling van een persoon (schijnvertegenwoordiger) aan een ander (schijnvertegenwoordigde) kunnen worden toegerekend. Dit is enkel het geval indien aan volgende voorwaarden is voldaan: (1) de schijn mag niet met de werkelijkheid overeenstemmen, d.w.z. dat een persoon schijnbaar vertegenwoordigingsbevoegd is, terwijl hij dat in werkelijkheid niet is, (2) een derde kon er rechtmatig of gerechtvaardigd op vertrouwen dat de schijnvertegenwoordiger werkelijke vertegenwoordigingsbevoegdheid had (om deze reden is de schijnvertegenwoordiging een toepassing van de vertrouwensleer in verhoudingen tussen derden), (3) de schijn moet aan de schijnvertegenwoordigde toerekenbaar zijn²⁵⁶, d.w.z. dat die schijnvertegenwoordigde uit zijn vrije wil, door zijn verklaring of zijn gedraging, ertoe heeft bijgedragen de schijn te wekken of in stand te houden²⁵⁷, zonder dat dit gedrag als een fout moet kunnen worden gekwalificeerd.²⁵⁸

100. **GEVOLG** - Wanneer de hierboven vermelde voorwaarden van toepassing zijn, kan er dus sprake zijn van schijnvertegenwoordiging. Het gevolg hiervan staat beschreven in de wet en houdt

²⁵² R. BARBAIX en N. CARETTE, *Privaat (vermogens)recht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 84.

²⁵³ Art. 1.8 §5 BW.

²⁵⁴ S. COVEMAEKER en W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2001, 98.

²⁵⁵ Y. STOX, “Niets is wat het lijkt. Over schijnvertegenwoordiging in het Belgische en in het Nederlands recht”, *Jura Falc.* 2002-2003, (525) 525-526.

²⁵⁶ F. PARREIN, “Het schijnmandaat: de toerekenbaarheid van de schijn aan de schijnlastgever”, *TRV* 2007, (390) 394-396.

²⁵⁷ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N., ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

²⁵⁸ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 424.

in dat de vertegenwoordigde “gebonden” is door de rechtshandeling. Deze terminologie impliceert dat de schijnvertegenwoordigde niet alleen tot schadeherstel, maar ook bijvoorbeeld tot uitvoering in natura van de door de schijnvertegenwoordigde aangegane verbintenis kan worden aangesproken.²⁵⁹

101. **VOORBEELD RECHTSPRAAK** - Schijnvertegenwoordiging is één van de beste illustraties om aan te tonen dat de vertrouwensleer een belangrijke rol speelt bij de totstandkoming van een verbintenis.²⁶⁰ Dit blijkt uit een arrest van het Hof van Cassatie van 22 februari 2018. Dit arrest ging over een verzekeringsmakelaar die tegelijkertijd ook actief was als bankagent en reeds enkele jaren gelden van cliënten, die bestemd waren als investering in de beleggingsproducten, verduisterde. De slachtoffers dagvaardden de tussenpersoon, samen met respectievelijk de verzekeraar (op grond van lastgeving en schijnmandaat) en de bank (op grond van gebrek aan toezicht op hun agent).²⁶¹ Het hof van beroep wees de aansprakelijkheid van de bank af, maar aanvaardde deze van de verzekeraar op grond van schijnvertegenwoordiging, waartegen de verzekeraar in cassatie ging op grond van het feit dat de toepassing van de schijnvertegenwoordiging ertoe zou leiden dat de rechter bindende kracht gaf aan het verzekeringsvoorstel, terwijl dit bij artikel 4 §1 WLVO uitgesloten was enerzijds en dat de zelfstandigheid dit in de weg stond anderzijds.²⁶² In het arrest werd beslist dat artikel 4 § 1 WLVO er niet aan in de weg staat dat het gebruik van een verzekeringsvoorstel dat de verzekeringsmakelaar door de kandidaat-verzekeringnemer laat invullen, de schijn kan doen ontstaan dat de makelaar de verzekeraar vertegenwoordigt.²⁶³ Daarnaast oordeelde het Hof van Cassatie dat de onafhankelijkheid van een verzekeringsmakelaar niet verhindert dat een verzekeringsmakelaar toch schijn kan doen ontstaan dat hij een verzekeraar vertegenwoordigt.²⁶⁴ Er was in dit arrest dus sprake van schijnvertegenwoordiging en bijgevolg was de gebondenheid uit artikel 1.8 §5 BW van toepassing. Er zal dus een verbintenis ontstaan op basis van schijnvertegenwoordiging, die op zijn beurt een wettelijk verankerde toepassing is van de vertrouwensleer.

102. **GEEN ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL** - Wat te betreuren valt voor dit onderzoek, is dat het Hof van Cassatie in dit arrest besloot dat er geen algemeen rechtsbeginsel bestaat van de leer van schijnmandaat en de goede trouw.²⁶⁵ Het Hof van Cassatie heeft zich daarentegen in dit arrest niet uitgesproken over de vraag of de vertrouwensleer al dan niet een autonome bron van verbintenissen uitmaakt, maar naar mijns inziens wordt het autonome karakter wel bevestigd

²⁵⁹ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 425.

²⁶⁰ B. VERHEYE, “Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited”, *RW* 2021, (1163) 1167.

²⁶¹ N. PORTUGAELS en B. WEYTS, “Dansen op een slappe koord voor de verzekeraar: over het onbestaande algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en de verzekeringstussenpersoon als schijnvertegenwooriger (noot onder Cass. 22 februari 2018)”, *TBBR* 2019, (39) 39.

²⁶² B. VERHEYE, “Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited”, *RW* 2021, (1163) 1164.

²⁶³ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N, ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

²⁶⁴ N. PORTUGAELS en B. WEYTS, “Dansen op een slappe koord voor de verzekeraar: over het onbestaande algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en de verzekeringstussenpersoon als schijnvertegenwooriger (noot onder Cass. 22 februari 2018)”, *TBBR* 2019, (39) 41.

²⁶⁵ Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N, ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.; N. PORTUGAELS en B. WEYTS, “Dansen op een slappe koord voor de verzekeraar: over het onbestaande algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en de verzekeringstussenpersoon als schijnvertegenwooriger (noot onder Cass. 22 februari 2018)”, *TBBR* 2019, (39) 39.

doordat wordt bevestigd dat een fout niet vereist is opdat er sprake is van gebondenheid op grond van het schijnmandaat.²⁶⁶

AFDELING III. BETALING IN HANDEN VAN SCHIJNSCHULDEISER

103. **IN DE WET** - Een ander toepassingsgeval betreffende de vertrouwensleer dat wettelijk veranderd is in boek 5 van het BW, betreft de bevrijdende werking van de betaling in handen van een schijnschuldeiser. In de regel is het zo dat een betaling aan een ander dan de schuldeiser in beginsel waardeloos is.²⁶⁷ Artikel 5.198 lid 1 BW bepaalt dan ook terecht dat “*de betaling moet worden gedaan aan de schuldeiser of aan iemand die door hem, door de rechter of door de wet gemachtigd is om voor hem te ontvangen*”. Lid 2 van voormeld artikel bevat op dit principe drie uitzonderingen en vermeldt dat: “*de betaling gedaan aan iemand die geen bevoegdheid heeft om voor de schuldeiser te ontvangen, is niettemin bevrijdend indien: (1) de schuldeiser de betaling heeft bekrachtigd; (2) de schuldeiser er voordeel uit getrokken heeft en (3) de betaling die te goeder trouw is gedaan aan de schijnschuldeiser, ook al wordt hij naderhand ontzet*”.²⁶⁸ Deze laatste uitzondering is relevant en viseert gevallen waarin te goeder trouw werd betaald aan een persoon die naar uiterlijke schijn gerechtigd was de betaling te ontvangen, maar die in werkelijkheid die bevoegdheid mist.²⁶⁹

104. **VOORBEELD** - Een voorbeeld helpt dit te illustreren: wanneer A niet betaalt aan zijn wederpartij B, maar aan C in de (rechtmatige) overtuiging dat de schuldvordering die B had tegenover A, is overgegaan op C (bijvoorbeeld door overdracht van schuldvordering of subrogatie), maar nadat A te goeder trouw heeft betaald aan C, blijkt evenwel dat C niet in de rechten van B is getreden, maar dat aan iemand anders betaald moest worden²⁷⁰, bepaalt artikel 5.198 tweede lid, 3° BW dat de betaling van A aan de schijnschuldeiser C een bevrijdende werking geniet.

105. **VOORWAARDEN** - Enkele vereisten dienen te zijn vervuld alvorens artikel 5.198, tweede lid, 3° BW van toepassing zal zijn. Ten eerste is het krachtens dit artikel vereist dat er een betaling aan de schijnschuldeiser is gebeurd.²⁷¹ Ten tweede is het vereist dat de schuldenaar die de betaling deed aan de schijnschuldeiser te goeder trouw is. De goede trouw betekent in dit geval dat de schuldenaar zich op verschoonbare wijze vergist met betrekking tot de identiteit van de schuldeiser.²⁷² De schuldenaar heeft de overtuiging dat hij aan de werkelijke schuldeiser betaalt en wanneer hij bijgevolg weet dat de persoon aan wie hij betaalt, niet de schuldeiser is, of als hij ernstige redenen tot twijfel heeft, is de goede trouw vereiste niet vervuld.²⁷³

²⁶⁶ N. PORTUGAELS en B. WEYTS, “Dansen op een slappe koord voor de verzekeraar: over het onbestaande algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en de verzekeringstussenpersoon als schijnvertegenwoordiger (noot onder Cass. 22 februari 2018)”, *TBBR* 2019, (39) 42.

²⁶⁷ Art. 5.198 lid 1 BW.; E. DIRIX, *Ongerechtvaardigde verrijking*, Mechelen, Kluwer, 2022, 155.

²⁶⁸ Art. 5.198 lid 2, 3° BW.

²⁶⁹ E. DIRIX, *Ongerechtvaardigde verrijking*, Mechelen, Kluwer, 2022, 155.

²⁷⁰ S. RUTTEN, *De betaling. Juridische aard en rechtsgevolgen*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 105-106.

²⁷¹ Art. 5.198 lid 2, 3° BW.

²⁷² J.F. ROMAIN, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Bruylant, Brussel, 2000, 741.; J. VAN DE VOORDE, “De overdracht van schuldvordering ut singuli (onder bijzondere titel)”, in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (43) 85.

²⁷³ A. VAN OEVELEN, “De zgn. “subjectieve” goede trouw in het Belgische materiële privaatrecht (in het bijzonder in materies die het notariaat aanbelangen)”, *TPR* 1990, (1093) 1109.

106. **GEVOLG** - Het gevolg van een betaling in handen van een schijnschuldeiser bestaat erin dat deze betaling bevrijdend is en de schuldenaar niet meer kan worden aangesproken door de schuldeiser.²⁷⁴ De ware schuldeiser kan wel een rechtsvordering wegens ongerechtvaardigde verrijking (art. 5.135-5.137 BW) instellen tegen de schijnschuldeiser.²⁷⁵

107. **LINK VERTROUWENSLEER** - Toegepast op de definitie van de vertrouwensleer, zoals beschreven in randnummer 53, is de betaling in handen van een schijnschuldeiser een wettelijk verankerde toepassing van de vertrouwensleer omdat aan een schijntoestand (met name de betaling aan een schijnschuldeiser) dezelfde juridische gevolgen worden gekoppeld als die welke zouden gelden wanneer de schijntoestand aan de werkelijkheid zou beantwoorden (met name het feit dat de schuldenaar bevrijd is van betaling).

AFDELING IV. FOUTIEF AFBREKEN VAN ONDERHANDELINGEN

108. **BELANG CONTRACTS- EN ONDERHANDELINGSVRIJHEID** - Zoals reeds aangevoerd in randnummers 27 en 28, kent het Belgische recht zowel een contracts- als onderhandelingsvrijheid, welke in dit kader van belang zijn. In regel is het dus zo dat onderhandelingen afgebroken kunnen worden en dat er geen verplichting bestaat om het contract te sluiten, bijvoorbeeld om één van volgende redenen: de prijs die de andere partij biedt, is te laag, er is onvoldoende vertrouwen in de ervaring en de kennis van de andere partij, enzovoort.²⁷⁶ Geleidelijk aan groeide kritiek tegenover deze verregaande vrijheid en gaf het rechtsgevoelen aan dat men zich in de fase die de contractsluiting voorafgaat, niet geheel vrijblijvend kon opstellen.²⁷⁷ Op deze manier ontstond de precontractuele aansprakelijkheidsleer.

109. **TWEE VORMEN** - De precontractuele aansprakelijkheid onderscheidt twee toepassingen. De precontractuele aansprakelijkheid kan enerzijds plaatsvinden wanneer er sprake is van afgebroken onderhandelingen (precontractuele fase *sensu stricto* waarbij er uiteindelijk geen contract tot stand komt) en kan anderzijds plaatsvinden wegens schending van een precontractuele informatieplicht (precontractuele fase *sensu lato* waarbij er een geldig contract gesloten wordt).²⁷⁸ Beide vormen van precontractuele aansprakelijkheid staan vermeld in artikel 5.17 BW: het foutief afbreken van onderhandelingen is gecodificeerd in lid twee van dit artikel en de schending van de informatieplicht is gecodificeerd in lid drie van dit artikel. Aangezien de vertrouwensleer vervat zit in artikel 5.17 tweede lid BW, zal op deze toepassing van de precontractuele aansprakelijkheid worden gefocust.

²⁷⁴ E. DIRIX, "Ongerechtvaardigde verrijking in drie-partijen-verhoudingen", *TPR* 1981, (1023) 1042.; E. DIRIX, *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 254.

²⁷⁵ J. VAN DE VOORDE, "De overdracht van schuldvordering ut singuli (onder bijzondere titel)", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (43) 88.

²⁷⁶ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 60.

²⁷⁷ H. GEENS, "De precontractuele aansprakelijkheid", in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE ANTWERPEN (ed.), *Actueel aansprakelijkheidsrecht. Permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, (39) 40.

²⁷⁸ A. DE BOECK, "De precontractuele aansprakelijkheid", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, (229) 234.

110. **FOUTIEF AFBREKEN VAN ONDERHANDELINGEN: DEFINITIE** - Er is sprake van een precontractuele aansprakelijkheid op grond van het afbreken van onderhandelingen, wanneer partijen de onderhandelingen op een onrechtmatige wijze afbreken.²⁷⁹ Over de grondslag betreffende dit leerstuk bestond geruime tijd discussie. In de meeste gevallen werd het gedrag van partijen tijdens de precontractuele aansprakelijkheid getoetst aan de buitencontractuele aansprakelijkheidsregels.²⁸⁰ Daarnaast besliste het Hof van Cassatie in een arrest van 7 oktober 2011 dat een contractweigering rechtsmisbruik kan opleveren wanneer de uitoefening van de contractvrijheid kennelijk de grenzen overschrijdt van de normale uitoefening van die vrijheid door een normaal zorgvuldige persoon.²⁸¹ Ten slotte werd de objectieve goede trouw ook aangehaald als grondslag voor de foutief afgebroken onderhandelingen.²⁸² Over de grondslag schept het BW geen duidelijkheid; enerzijds moeten partijen bij de precontractuele onderhandelingen in overeenstemming met de eisen van de goede trouw handelen²⁸³, maar anderzijds kunnen partijen tijdens de onderhandelingen tegenover elkaar buitencontractuele aansprakelijkheid²⁸⁴ oplopen.²⁸⁵ Waarover de wet wel uitsluitel geeft, is dat de aansprakelijkheid een buitencontractuele aansprakelijkheid op grond van artikel 1382-1382 oud BW betreft.²⁸⁶

111. **TOEPASSING VAN DE VERTROUWENSLEER** - Belangrijk in het kader van deze masterscriptie betreft het antwoord op de vraag waarom de precontractuele aansprakelijkheid een toepassing is van de vertrouwensleer. De vertrouwensleer kadert zich op verschillende manieren binnen dit leerstuk. Ten eerste is het zo dat de vertrouwensleer kan helpen om het foutbegrip van de buitencontractuele aansprakelijkheid in te vullen, zo blijkt uit rechtsleer: *“hoe meer vertrouwen de ene partij bij de wederpartij wekt dat een overeenkomst tot stand zal komen, des te groter wordt het risico dat een schending van dat vertrouwen een buitencontractuele fout met zich meebrengt”*.²⁸⁷ Daarnaast kadert de vertrouwensleer zich op het vlak van de vergoeding die verschuldigd is voor de precontractuele aansprakelijkheid. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen wat men noemt het negatief contractbelang (de partij moet geplaatst worden in de situatie waarin ze zich zou hebben bevonden indien er geen onderhandelingen waren geweest) en het positief contractbelang (dit impliceert dat de partij het financieel equivalent moet ontvangen van wat ze zou gehad hebben indien een geldig contract daadwerkelijk was gesloten, inclusief gederfde winsten).²⁸⁸ Dit blijkt uit artikel 5.17 lid 2 BW: *“Bij foutief afbreken van onderhandelingen houdt deze aansprakelijkheid in*

²⁷⁹ H. GEENS, “De precontractuele aansprakelijkheid”, in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE ANTWERPEN (ed.), *Actueel aansprakelijkheidsrecht. Permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, (39) 44.

²⁸⁰ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 62.

²⁸¹ Cass. 7 oktober 2011, C.10.0227.F, ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20111007.1.

²⁸² I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 63.

²⁸³ Art. 5.15 BW.

²⁸⁴ Art. 5.17 lid 1 BW.

²⁸⁵ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 64.

²⁸⁶ Art. 5.17 lid 2 BW.

²⁸⁷ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 66.

²⁸⁸ A. DE BOECK, “De precontractuele aansprakelijkheid”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, (229) 248.

dat de benadeelde persoon teruggeplaatst wordt in de situatie waarin hij zich zou hebben bevonden indien er niet zou zijn onderhandeld. Wanneer het rechtmatig vertrouwen is gewekt dat het contract zonder enige twijfel gesloten zou worden, kan deze aansprakelijkheid het herstel van verlies van de verwachte netto-voordelen uit het niet gesloten contract inhouden". De vertrouwensleer is in dit geval de grondslag voor het toekennen van het positief contractbelang.

112. **ESSENTIE** - Het foutief afbreken van onderhandelingen is een wettelijk verankerende toepassing van de vertrouwensleer, die in dit geval betekent dat een partij een precontractuele aansprakelijkheid oploopt indien de afbrekende partij tijdens de onderhandelingen door zijn gedrag bewust of door onzorgvuldigheid bij de wederpartij het gerechtvaardigd vertrouwen opwekt dat de onderhandelingen succesvol zullen eindigen en er effectief een contract zal worden gesloten.²⁸⁹

AFDELING V. LAST BUT NOT LEAST! DE VERTROUWENSLEER IN HET KADER VAN EEN CONTRACT

ONDERAFDELING I. BIJ DE TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT

A) BELGIË

113. **VERTROUWENSLEER BIJ TOTSTANDKOMING VAN CONTRACT WETTELIJK VERANKERD?** - Waar de vertrouwensleer voor invoering van boek 5 BW reeds fungeerde in de rechtsleer als oplossing voor de ongewilde discrepantie tussen werkelijke en verklaarde wil, lijkt dit vandaag de dag wettelijk verankerend te zijn door het leerstuk betreffende de wilsverhinderende dwaling. Daarom zal de vertrouwensleer in het kader van een contract nogmaals worden besproken, maar nu in het licht van de wettelijke verankering van het leerstuk van de wilsverhinderende dwaling.
114. **TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT** - Zoals reeds beschreven in randnummer 29, zijn er vier geldigheidsvereisten die vervuld moeten zijn alvorens sprake is van een contract.²⁹⁰ Aan de eerste voorwaarde m.b.t. de toestemming van elke partij zijn enkele vereisten gesteld: (1) de toestemming van een persoon moet erop gericht zijn om gebonden te zijn door het contract, (2) de toestemming moet volwaardig zijn, dat wil zeggen dat zij vrij en bewust moet worden gegeven en (3) de toestemming moet gericht zijn tot de partij met wie men wenst te contracteren.²⁹¹
115. **GEBREKKIGE WIL** - Hierbij dient te worden opgemerkt dat de wil tot het sluiten van een contract gebrekkig kan zijn.²⁹² Er wordt in dit kader een onderscheid gemaakt tussen de afwezigheid van toestemming (wilsverhinderende dwaling) enerzijds en de gebrekkige toestemming (wilsgebreken) anderzijds. Een gebrekkige wil wordt ook wel eens wilsdefect genoemd, terwijl er bij

²⁸⁹ I. SAMOY en S. STIJNS, "La confiance légitime en droits des obligations", in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, (47) 87.; J. VANNEROM, *Afgebroken onderhandelingen*, masterproef Ugent, 2011-2012, 68, https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/891/992/RUG01-001891992_2012_0001_AC.pdf.

²⁹⁰ Art. 5:27 BW.

²⁹¹ I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 45, ISBN: 9789464982503.

²⁹² J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREECKEN, "Toestemming", in J. ROODHOOF (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 54.; R. VAN RANSBEECK (ed.), *Wilsgebreken*, Brugge, die Keure, 2006, 236 p.

afwezigheid van toestemming wordt gesproken van een toestemmingsdefect.²⁹³ Er wordt gesproken van afwezigheid van toestemming wanneer de partijen elk afzonderlijk hun wil (volwaardig) hebben gevormd, maar de klaarblijkelijke wilsovereenstemming toch berust op een misverstand.²⁹⁴ Ten gevolge hiervan hebben beide partijen iets anders voor ogen en is er met andere woorden dus geen overeenstemming omtrent dezelfde verbintenis. Daarentegen is er sprake van een gebrekkige toestemming (wilsgebrek) wanneer de verklaarde wil van beide partijen overeenstemt, maar de wil van één partij op een gebrekkige wijze tot stand is gekomen.²⁹⁵ De wil van de partijen is dus op hetzelfde gericht, maar bij één van de partijen is dit gebeurd onder invloed van een verkeerde voorstelling of onder druk van externe factoren.²⁹⁶ Het is belangrijk het leerstuk van de wilsgebreken en het leerstuk van de wilsverhinderende dwaling van elkaar te onderscheiden. Het belangrijkste verschil betreft de benaming van de wilsverhinderende dwaling. Dit kan niet worden gekwalificeerd als een wilsgebrek, maar dit vormt eerder een toestemmingsdefect.²⁹⁷ Inhoudelijk is het zo dat er bij de wilsgebreken geen verschil optreedt tussen de werkelijke wil en de verklaarde wil. Deze stemmen overeen, maar de werkelijke wil is gebaseerd op een verkeerde voorstelling van de werkelijkheid of is op onrechtmatige wijze afgedwongen.²⁹⁸

116. **WILSGEBREKEN** - In eerste instantie kan de toestemming dus aangetast zijn door een wilsgebrek. Er is namelijk geen geldige toestemming voor de totstandkoming van een contract wanneer er sprake is van een wilsgebrek.²⁹⁹ Het huidige BW erkent 4 wilsgebreken: dwaling, bedrog, geweld en misbruik van omstandigheden.³⁰⁰ In dergelijke gevallen is er geen geldige toestemming, voor zover het wilsgebrek doorslaggevend is.³⁰¹ Wanneer er sprake is van een wilsgebrek, voldoet de toestemming niet aan de tweede vereiste, namelijk dat ze volwaardig moet zijn aangegaan; een wilsgebrek zorgt er namelijk voor dat een contractspartij haar toestemming niet bewust (dwaling of bedrog) of vrij (geweld of misbruik van omstandigheden) kan geven.³⁰² Een contract dat aangetast is door een wilsgebrek, is in principe relatief nietig.³⁰³ De relatieve nietigheid van een contract

²⁹³ W. DE BOND, "De wilsgebreken herbekeken. Een studie van de wilsgebreken uitgaande van een feitelijke analyse van de wils- en toestemmingsdefecten", *TBBR* 1996, (369) 373-383.

²⁹⁴ J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREecken, "Toestemming", in J. ROODHOOF (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 54.

²⁹⁵ W. DE BOND, "De wilsgebreken herbekeken. Een studie van de wilsgebreken uitgaande van een feitelijke analyse van de wils- en toestemmingsdefecten", *TBBR* 1996, (369) 369.; J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREecken, "Toestemming", in J. ROODHOOF (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 54.

²⁹⁶ J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREecken, "Toestemming", in J. ROODHOOF (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 55.

²⁹⁷ A. DE BOECK en J. WAEKENS, "Dwaling", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2017, (187) 194.; W. DE BOND, "De wilsgebreken herbekeken. Een studie van de wilsgebreken uitgaande van een feitelijke analyse van de wils- en toestemmingsdefecten", *TBBR* 1996, (369) 388.

²⁹⁸ I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 47, ISBN: 9789464982503.

²⁹⁹ Art. 5.33 BW.

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ Art. 5.33 BW.; M. MEIRLAEN, "Verbintenissenrecht", in P. CANNOOT, G. MARTYN, S. TACK en S. VANDENBOGAERDE (eds.), *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2023, (225) 246.

³⁰² I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 48, ISBN: 9789464982503.

³⁰³ Art. 5.33 BW.

betekent dat deze enkel kan worden ingeroepen door de dwalende, de bedrogene, de door geweld gedwongen of de misbruikte partij, die de ongeldige rechtshandeling kan bevestigen.³⁰⁴

117. **WILSVERHINDERENDE DWALING** - Naast de wilsgebreken bestaat ook het risico van de afwezigheid van toestemming die gekwalificeerd kan worden als een toestemmingsgebrek. De wilsverhinderende dwaling is hier een voorbeeld van. In dit geval hebben beide partijen hun wil wel gevormd, maar deze berust op een misverstand.³⁰⁵ Door dit misverstand zal bij de ene partij de wil ontbreken om het contract aan te gaan dat de andere partij beoogt en is er dus een gebrek aan wilsovereenstemming.³⁰⁶ Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen de wilsverhinderende dwaling omtrent de aard van het contract (*error in negotio*), de wilsverhinderende dwaling omtrent het voorwerp van het contract (*error in corpore*) en de wilsverhinderende dwaling omtrent de oorzaak van het contract (*error in causa*).³⁰⁷ Er is sprake van een wilsverhinderende dwaling omtrent de aard van het contract wanneer de partijen of één van de partijen dwaalt over het contract zelf.³⁰⁸ Een voorbeeld hiervan betreft de situatie waarbij de ene partij in de overtuiging verkeert een koopcontract op lijfrente te sluiten, terwijl de andere partij ervan uitgaat een huurcontract te sluiten.³⁰⁹ Er is sprake van een wilsverhinderende dwaling omtrent het voorwerp wanneer bij één van de partijen volledig de wil ontbreekt om een contract af te sluiten met betrekking tot een bepaald voorwerp.³¹⁰ Een voorbeeld uit de rechtspraak betreft de aankoop van een woning: bij het sluiten van het koopcontract ging de koper ervan uit een woning aan te kopen, met inbegrip van de aanhorigheden (zoals bijvoorbeeld garage en tuin), terwijl de verkopers de bedoeling hadden om enkel de woning zonder aanhorigheden te verkopen.³¹¹ Als laatste voorbeeld kan er sprake zijn van een wilsverhinderende dwaling omtrent de oorzaak wanneer een persoon een tweede maal zijn schuld betaalt, terwijl deze reeds was voldaan.³¹² Indien de wilsverhinderende dwaling doorslaggevend en verschoonbaar is, heeft deze de relatieve nietigheid van het contract tot gevolg.³¹³ Doorslaggevend houdt in dat de contractspartij die wilsverhinderend dwaalt, zonder die dwaling haar toestemming niet zou hebben gegeven, terwijl verschoonbaar betekent dat ook een

³⁰⁴ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 103.

³⁰⁵ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 104.

³⁰⁶ H. BOCKEN, F. DE LY, B. DE TEMMERMAN, R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak (1981- 1992). Verbintenissen", *TPR* 1994, (171) 325.; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 104.

³⁰⁷ H. BOCKEN, F. DE LY, B. DE TEMMERMAN, R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak (1981- 1992). Verbintenissen", *TPR* 1994, (171) 325.; A. DE BOECK, "De wilsgebreken dwaling en bedrog vandaag responsabilisering en ankerplaats voor de precontractuele informatieverplichting", in R. VAN RANSBEECK (ed.), *Wilsgebreken*, Brugge, die Keure, 2006, (37) 41.; A. DE BOECK en J. WAELEKENS, "Dwaling", in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2017, (187) 193-194.; J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREECKEN, "Toestemming", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 70.; J. DEL CORRAL, *Dwaling*, Gent, Larcier, 2011, 8.; R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak (1974-1980). Verbintenissen", *TPR* 1983, (495) 547.

³⁰⁸ J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREECKEN, "Toestemming", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 70.

³⁰⁹ J. DEL CORRAL, *Dwaling*, Gent, Larcier, 2011, 9.

³¹⁰ J. DEENE, S. HEIRBRANT, K. MARCHAND, K. SWERTS, K. TROCH, G. VAN MALDEREN en S. VEREECKEN, "Toestemming", in J. ROODHOOFT (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, (34) 70.

³¹¹ Rb. Charleroi 26 oktober 1995, *JLMB* 1996, 1117.; J. DEL CORRAL, *Dwaling*, Gent, Larcier, 2011, 12.

³¹² L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 45.

³¹³ Art. 5:31 BW.

voorzichtig en redelijk persoon in gelijkaardige omstandigheden zou hebben gedwaald.³¹⁴ De wilsverhinderende dwaling leidt ertoe dat er geen volwaardige toestemming tot contracteren is. Meer specifiek is het bij de wilsverhinderende dwaling zo dat er een gebrek aan wilsovereenstemming is, omdat er bij één van de contractspartijen onbedoeld een verschil bestaat tussen wat zij werkelijk heeft gewild en wat zij heeft verklaard als wil.³¹⁵ De wilsverhinderende dwaling voorziet dus in een manier om een (ongewilde) discrepantie tussen werkelijke wil en uitgedrukte wil bij één van de contractspartijen op te lossen. Daarom kan dit leerstuk worden beschouwd als een toepassing van de vertrouwensleer in het kader van de totstandkoming van een contract. Deze toepassing van de vertrouwensleer is bovendien wettelijk verankerd in het BW.³¹⁶

118. **VOORBEELD** - Dit principe wordt verduidelijkt aan de hand van een voorbeeld. Wanneer een persoon een tweedehandswagen wil verkopen voor 2.000 euro, maar per ongeluk een zoekertje voor 200 euro uitschrijft, denkt de koper op basis van de verklaarde wil dat er voor 200 euro gecontracteerd kan worden, terwijl de werkelijke wil van de verkoper 2.000 euro is, waardoor er sprake is van een wilsverhinderende dwaling.³¹⁷ Toegepast op hetgeen beschreven is in het vorige randnummer, kan uit dit voorbeeld worden afgeleid dat de verkoper wilsverhinderend dwaalt omdat er in hoofde van de verkoper onbedoeld een verschil optreedt tussen wat hij werkelijk heeft gewild en wat hij heeft verklaard. Het contract aangetast door een wilsverhinderende dwaling is slechts nietig, voor zover de dwaling doorslaggevend en verschoonbaar is.³¹⁸ Toegepast op dit voorbeeld zal er voldaan zijn aan de voorwaarde betreffende een doorslaggevende dwaling. Zonder de dwaling, namelijk het per ongeluk neerschrijven van een bedrag van 200 euro in plaats van 2.000 euro, kan ervan uitgegaan worden dat de verkoper nooit zou hebben ingestemd met een verkoopprijs van 200 euro voor een tweedehandswagen. Dat de wilsverhinderende dwaling verschoonbaar moet zijn, zou in dit voorbeeld betekenen dat een voorzichtige en redelijke verkoper in gelijkaardige omstandigheden ook zou hebben gedwaald. Een voorzichtige en redelijke verkoper zal waarschijnlijk voor een tweedehandswagen geen zoekertje voor 200 euro uitschrijven, wat betekent dat er niet voldaan is aan de verschoonbaarheidsvereiste. Dit betekent op zijn beurt dan weer dat niet aan beide voorwaarden voor nietigheid van het contract voldaan is waardoor het contract zal blijven bestaan. De verschoonbaarheidsvereiste beschermt in dit geval dus de koper, om te vermijden dat een onzorgvuldige verspreking op hem zou worden afgewenteld.³¹⁹ Uit dit voorbeeld kan worden afgeleid dat de wilsverhinderende dwaling een toepassing is van de vertrouwensleer, indien de koper rechtmatig kon vertrouwen op hetgeen de verkoper heeft verklaard, komt het contract tot stand. Het lost dus een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil op. Meer nog, uit dit voorbeeld blijkt duidelijk dat een contract en dus verbintenissen ontstaan op grond van de

³¹⁴ I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 46, ISBN: 9789464982503.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ Art. 5.31 BW.

³¹⁷ I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 46, ISBN: 9789464982503.

³¹⁸ Art. 5.31 BW.

³¹⁹ I. SAMOY en C. BORUCKI, *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 46-47, ISBN: 9789464982503.

vertrouwensleer, wat bijgevolg impliceert dat de vertrouwensleer een bron van verbintenissen is (op basis van dit toepassingsgeval althans).

B) DUITSLAND

119. **DE VERTROUWENSLEER IN HET DUITSE RECHT BIJ DE TOTSTANDKOMING VAN EEN CONTRACT** - Ook in het Duitse recht speelt de vertrouwensleer bij de totstandkoming van een contract een belangrijke rol. De vertrouwensleer in het Duitse recht is gesteund op §157 Bürgerliches Gesetzbuch (hierna: afgekort als BGB). Dit artikel stelt dat "*Verträge sind so auszulegen, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern*".³²⁰ Dit betekent in het Nederlands dat contracten moeten worden geïnterpreteerd zoals de goede trouw en eerlijkheid vereisen, rekening houdend met de gangbare praktijk. Deze bepaling lijkt te impliceren dat deze enkel van toepassing is bij de interpretatie van een contract, maar dit wordt genuanceerd in de rechtsleer. Paragraaf 157 van het Duitse Burgerlijk Wetboek vormt namelijk een aanvulling op de in paragraaf 133 van datzelfde wetboek vastgelegde beginselen voor de interpretatie van intentieverklaringen (naar Belgisch recht: wilsverklaringen).³²¹ Een scheiding tussen interpretatie volgens § 133 en §157 is inhoudelijk niet mogelijk.³²² §133 BGB vormt naar Duits recht dus de basis voor de interpretatie van een wilsverklaring. Dit blijkt uit de bewoording van het artikel zelf: "*Bij het interpreteren van een wilsverklaring moet de werkelijke wil worden onderzocht en niet worden gekoppeld aan de letterlijke betekenis van de uitdrukking*".³²³ Hieruit kan worden afgeleid dat de werkelijke wil in principe primeert.

120. **VOORBEELD** - Dit blijkt uit een voorbeeld. Als het aanbod en de aanvaarding van een in Duitsland gesloten koopcontract voor 1.000 dollar gebeurde, en de ene contractspartij Amerikaanse Dollars bedoelde en de andere Canadese dollars, dan is er ondanks de overeenstemming van de verklaringen geen contract tot stand gekomen vanwege een gebrek in wilsovereenstemming.³²⁴ §157 BGB biedt hierop een nuancering. Het betreft in de regel dus de interpretatie van een contract, maar de interpretatieregels van §§133 en 157 BGB zijn met elkaar verweven en worden dus ook samen toegepast bij interpretatievragen betreffende de wilsverklaring.³²⁵

121. **GEEN ONTVANGER VEREIST** - Wanneer de werkelijke wil van de persoon die de verklaring aflegt, wordt vastgesteld, wordt een natuurlijke interpretatie gehandhaafd, waarbij de belangen van degene die de afgifte doet worden beschermd, terwijl de belangen van de ontvanger van de aangifte hierbij niet in aanmerking worden genomen.³²⁶ Het perfecte voorbeeld hiervan is het testament (dit betreft een intentieverklaring waarvoor geen ontvangst vereist is) waarbij de werkelijke bedoeling

³²⁰ Art. 157 BGB.

³²¹ X. BUSCHE, "Münchener Kommentar zum BGB: BGB §157 Auslegung von verträgen", 2021, nr. 1.; W. HAU en R. POSECK, "Beck'scher Online-Kommentar: BGB §157 Auslegung von Verträgen", München, C.H.BECK, 2023, nr. 1.

³²² J. ELLENBERGER, "Buch 1. Allgemeiner teil", in X, Bürgerliches Gesetzbuch, München, C.H. Beck, 2024, (11) 185.

³²³ Art. 133 BGB.

³²⁴ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 61.

³²⁵ H. DÖRNER, "Schulze u.a., Bürgerliches Gesetzbuch: BGB §157 Auslegung von verträgen", 2024, nr. 1.

³²⁶ Art. 133 BGB.; H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 62.

van de erflater wordt vastgesteld.³²⁷ De persoon genoemd in het testament is niet de ontvanger van de aangifte omdat hij gratis verkrijgt (zonder hij er iets voor teruggeeft).³²⁸ In dergelijk geval zal de werkelijke wil op basis van artikel 133 BGB bepalend zijn.

122. **ONTVANGER VEREIST** - Wanneer er daarentegen sprake is van een intentieverklaring die wel een ontvanger vereist, is interpretatie van de intentieverklaring/wilsverklaring vereist.³²⁹ Als in dergelijke gevallen enkel gebruik wordt gemaakt van §133 BGB, zullen oneerlijke situaties ontstaan. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld. A koopt 25 gros toiletpapier van B, in de veronderstelling dat dit 25 grote pakken zijn, terwijl het in de realiteit blijkt te gaan om 3.600 pakken toiletpapier. A wil in dit geval uiteraard geen 3.600 pakken, maar B heeft wel belang bij de betaling. Als hier enkel §133 BGB zou worden toegepast, en dus de werkelijke wil wordt onderzocht, zou A prevaleren, maar B, in casu de ontvanger, dient beschermd te worden aan de hand van §157 BGB.³³⁰

123. **NORMATIEVE INTERPRETATIE** - Om de belangen van de ontvanger te beschermen, voorziet het Duitse recht in een normatieve interpretatie, d.w.z. dat men niet de werkelijke wil bepaalt, maar eerder de objectieve betekenis van de verklaring achterhaalt.³³¹ Wanneer de belangen van degene die de verklaring doet en de ontvanger van de verklaring tegen elkaar worden afgewogen, moet rekening worden gehouden met het feit dat de afwijking tussen werkelijke wil en de verklaring door degene die de verklaring doet is veroorzaakt.³³² Als de ontvanger bovendien moet vertrouwen op wat verklaard is vanwege een gebrek aan ander interpretatiemateriaal, is het in overeenstemming met de belangen van de ontvanger om voorrang te geven aan de bescherming van het vertrouwen van de ontvanger boven het belang van degene die de verklaring doet.³³³ Dit resultaat wordt bevestigd in §157 BGB, waarmee dit artikel voorziet in een bescherming van het vertrouwen van de ontvanger. Hieruit kan worden afgeleid dat een contract naar Duits recht tot stand komt op basis van de vertrouwensleer, wanneer de ontvanger van een wilsverklaring mocht vertrouwen op wat verklaard is. Hierbij is het wel nog van belang dat de ontvanger te goeder trouw dient te zijn, m.a.w. indien de ontvanger van de verklaring redelijkerwijs te goeder trouw is en zijn vertrouwen gerechtvaardigd is, treedt het rechtsgevolg in zoals het zou zijn alsof degene die de verklaring aflegt de wil had overeenkomstig het perspectief van de ontvanger ("*Auslegung nach dem Empfängerhorizont*").³³⁴ Toegepast op het voorbeeld van het toiletpapier, zou deze regeling betekenen dat, indien B te goeder trouw is, hij erop mocht vertrouwen dat de verklarende partij een verklaring heeft afgelegd voor 3.600 pakken toiletpapier, waardoor het contract voor 3.600 pakken toiletpapier tot stand kan komen. Dit voorbeeld impliceert een duidelijke toepassing van de

³²⁷ H. KÖHLER, *BGB. Allgemeiner teil*, München, C.H. Beck, 2021, 131.

³²⁸ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 62.

³²⁹ LECTURIO, "Auslegung von Willenserklärungen §133, 157 BGB", 2023, Auslegung von Willenserklärung und Vertrag, § 133, 157 BGB (lecturio.de).

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 64.; LECTURIO, "Auslegung von Willenserklärungen §133, 157 BGB", 2023, Auslegung von Willenserklärung und Vertrag, § 133, 157 BGB (lecturio.de).

³³² H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 64.

³³³ *Ibid.*

³³⁴ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 65.

vertrouwensleer bij de totstandkoming van een contract, met name in het geval dat er een discrepantie bestaat tussen de werkelijke wil en de verklaarde wil.

124. **UITZONDERING** – In het Duitse recht wordt dit principe wel genuanceerd. Als de werkelijke wil van de verklaarde wil afwijkt zal in bepaalde gevallen zonder enige twijfel voorrang worden gegeven aan de werkelijke wil en verdient de ontvanger geen bescherming.³³⁵ Dit is het geval wanneer partijen overeengekomen zijn een verklaring in een bepaalde betekenis te begrijpen. Deze betekenis zal doorslaggevend zijn en de objectief verklarende waarde die de verklaring had, heeft dan geen waarde meer.³³⁶ De ontvanger van de verklaring geniet daarnaast ook geen bescherming wanneer hij, ondanks de afwijkende verklaring van de wil, correct begrijpt wat de verklarende heeft bedoeld.³³⁷ Dit is gesteund op het principe "*falsa demonstratio non nocet*"³³⁸, wat letterlijk vertaald "een verkeerde aanduiding doet geen afbreuk" betekent.

125. **ESSENTIE** - Het Duitse recht voorziet dus in de mogelijkheid om een wilsverklaring te interpreteren aan de hand van zowel artikel 133 (achterhalen van de werkelijke wil) als op grond van artikel 157 BGB (bescherming van het rechtmatig vertrouwen cfr. vertrouwensleer). Beide bepalingen kaderen zich bij de totstandkoming van een contract, omdat een contract tot stand komt aan de hand van de wijze van interpretatie van de wilsverklaring: wordt de wilsverklaring geïnterpreteerd in het licht van §133 BGB, komt mogelijk geen contract tot stand, terwijl de wilsverklaring die wordt geïnterpreteerd op basis van §157 BGB, de totstandkoming van een contract teweeg kan brengen. Hieruit blijkt dus dat de vertrouwensleer naar Duits recht een wettelijk verankerde toepassing is waarbij een contract tot stand komt. Bijgevolg impliceert deze Duitse toepassing dat de vertrouwensleer fungeert als bron van verbintenissen.

ONDERAFDELING II. BIJ DE INTERPRETATIE VAN EEN CONTRACT

A) BELGIË

126. **ACHTERHALEN GEMEENSCHAPPELIJKE BEDOELING: WILSLEER VOOROP** - Wanneer een contract tot stand is gekomen, bestaat de kans dat er een onduidelijkheid optreedt in een contractbepaling. In dat geval zal de rechter die bepaling moeten interpreteren teneinde haar betekenis en/of draagwijdte tussen partijen vast te leggen.³³⁹ De rechter moet hierbij toepassing maken van de interpretatieregels uit de artikelen 5.64 – 5.68 BW. De hoofdregel voor de interpretatie van het contract is het achterhalen van de gemeenschappelijke bedoeling (werkelijke wil) van de contractspartijen, veeleer dan zich aan de letterlijke betekenis van de woorden (uitgedrukte wil) te

³³⁵ H. DÖRNER, "Schulze u.a., Bürgerliches Gesetzbuch: BGB §133 Auslegung einer Willenserklärung", 2024, nr. 9.

³³⁶ *Ibid.*

³³⁷ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 62-63.

³³⁸ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 62-63.; H. DÖRNER, "Schulze u.a., Bürgerliches Gesetzbuch: BGB §133 Auslegung einer Willenserklärung", 2024, nr. 9.

³³⁹ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 74.

houden (ook wel de interpretatie volgens de subjectieve werkelijke partijbedoeling genaamd³⁴⁰).³⁴¹ Met “de gemeenschappelijke bedoeling” bedoelt de wetgever de werkelijke, gemeenschappelijke intentie die bestond ten tijde van contractsluiting.³⁴² Deze interpretatieregel houdt een uiting in van de wilsleer, omdat de rechter hierbij de werkelijke wil van de partijen zal proberen achterhalen. Zoals reeds besproken in deze masterscriptie, kan de vertrouwensleer worden gehanteerd bij de totstandkoming van een contract (met name wanneer er een ongewilde discrepantie aanwezig is). Is het dan terecht om de werkelijke wil (en bijgevolg de wilsleer) voorop te stellen bij de interpretatie van het contract, terwijl de vertrouwensleer werd toegepast om het contract te doen ontstaan? Volgens M. E. STORME is het onmogelijk om de totstandkoming van het contract af te scheiden of er een andere maatstaf voor op te leggen dan voor de uitlegging/interpretatie van dat contract.³⁴³

127. **GEEN ALGEMEEN RECHTSBEGINSEL** - Het is van belang te verduidelijken dat de voorrang van de werkelijke wil niet meer zo absoluut is. Ten eerste blijkt dit uit cassatierechtspraak. Het Hof van Cassatie heeft er in een arrest van 19 februari 1987 op gewezen dat voorrang van de werkelijke wil op de uitgedrukte wil bij de interpretatie van het contract geen algemeen rechtsbeginsel inhoudt.³⁴⁴ Ten tweede moet de interpretatieregel die gebaseerd is op het achterhalen van de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen genuanceerd worden op grond van de toenemende rol die de vertrouwensleer als mogelijk correctiemechanisme op de wilsleer vervult.³⁴⁵

128. **ANDERE INRERPRETATIEREGELS** - Naast de interpretatieregel betreffende het achterhalen van de gemeenschappelijke partijbedoeling, vervat boek 5 BW nog andere interpretatieregels. Bij aanhoudende twijfel over de juiste interpretatie voorziet artikel 5.66 BW in de volgende regels: “*Bij aanhoudende twijfel zijn volgende regels van toepassing: (1) het toetredingscontract wordt uitgelegd ten nadele van de partij die het heeft opgesteld, (2) het bevrijdingsbeding wordt uitgelegd ten nadele van de schuldenaar van de verbintenis en (3) in alle overige gevallen wordt het beding uitgelegd ten nadele van de begunstigde ervan*”.³⁴⁶

129. **PLAATS VERTROUWENSLEER?** - Ten slotte is er nog een mogelijkheid tot interpretatie in het licht van de goede trouw, of de geobjectiveerde werkelijke wil die ondergeschikt is aan de basisregel die voorrang geeft aan de subjectieve, werkelijke partijbedoeling.³⁴⁷ Wanneer de rechter

³⁴⁰ J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 101-102, https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁴¹ Art. 5.64 BW.

³⁴² J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 112, https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁴³ M. E. STORME, “Het misverstand: de vertrouwensleer geldt ook tussen partijen” (noot onder Brussel 26 mei 1992), *TBBR* 1993, (336) 340.

³⁴⁴ Cass. 19 februari 1987, ECLI:BE:CASS:1987:ARR.19870219.13.

³⁴⁵ A. DE BOECK en J. WAELKENS, “Interpretatie”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2016, (181) 204.; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 74.

³⁴⁶ Art. 5.66 BW.

³⁴⁷ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 79. J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 143-159,

er niet in slaagt de subjectieve werkelijke partijwil te achterhalen, moet hij zich richten tot de objectieve regels waarbij hij moet interpreteren volgens de betekenis die een redelijk persoon, geplaatst in dezelfde omstandigheden als de contractanten, aan het contract zou geven.³⁴⁸ De ratio achter deze interpretatiemogelijkheid is de vertrouwensleer. Het feit dat de vertrouwensleer bij de totstandkoming van een contract een correctie vormt op de wilsleer en dus verbintenissen kan doen ontstaan heeft ook een invloed op de interpretatie ervan.³⁴⁹ Dit blijkt bijvoorbeeld uit rechtspraak van het Arbeidshof te Gent, waarbij werd geoordeeld dat “*de vertrouwensleer belet dat de rechter de inhoud van de rechtsverhouding uitlegt aan de hand van een niet in het geschrift uitgedrukte wil*”.³⁵⁰ Zoals de wilsleer dus de verklaring vormt van de basisinterpretatieregel die voorrang geeft aan de werkelijke subjectieve partijwil, zo vormt de vertrouwensleer de verklaring van de interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling.³⁵¹ Bijgevolg is rechtsgeleerde J. WAELKENS ervan overtuigd dat wanneer een verbintenis tot stand komt op basis van het gerechtvaardigd vertrouwen van een partij, dit gerechtvaardigd vertrouwen ook bij de interpretatie ervan een rol moet spelen.³⁵²

B) DUITSLAND

130. **INTERPRETATIE OP BASIS VAN DE GOEDE TROUW** - Ook in het Duitse recht kan het onzeker zijn welke betekenis een intentieverklaring of een contract heeft.³⁵³ Voor de interpretatie van intentieverklaringen of contracten wordt terugverwezen naar randnummers 117 t.e.m. 123, gezien het feit dat artikel 157 BGB zowel wordt toegepast bij de totstandkoming van een contract, met name bij de interpretatie van de wilsverklaring, als bij de interpretatie van een contract. Een contract wordt in principe naar Duits recht dus ook geïnterpreteerd op basis van paragraaf 157 BGB, namelijk op basis van de goede trouw.³⁵⁴

131. **AANVULLENDE INTERPRETATIE** - Wanneer een contract bijgevolg dus tot stand is gekomen door de natuurlijke of normatieve interpretatie van de individuele intentieverklaring (cfr. randnummers 119 en 121), bestaat nog de mogelijkheid om leemtes in het contract aan te vullen

https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁴⁸ A. DE BOECK en J. WAELKENS, “Interpretatie”, in M. DAMBRE, E. DIRIX en B. TILLEMANS (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2016, (181) 207.

³⁴⁹ J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 153, https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁵⁰ Arbh. Gent 12 januari 2007, ECLI:BE:AHGNT:2007:ARR.20070112.7.

³⁵¹ M. E. STORME, *De invloed van de goede trouw op de contractuele schuldvorderingen*, Brussel, Story Scientia, 1990, 107.; J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 153, https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁵² J. WAELKENS, *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 153-154, https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KU_L:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

³⁵³ H. KÖHLER, *BGB. Allgemeiner teil*, München, C.H. Beck, 2021, 129.

³⁵⁴ Art. 157 BGB.

aan de hand van de aanvullende interpretatie.³⁵⁵ In eerste instantie zal het contract worden aangevuld op basis van de wet. Als partijen bijvoorbeeld een koopcontract hebben gesloten, zonder voorzieningen betreffende materiële gebreken te voorzien, zullen de wetsbepalingen hieromtrent toepassing vinden, er is m.a.w. geen ruimte voor een aanvullende contractinterpretatie.³⁵⁶ Aanvulling door beschikkingsrecht is echter niet mogelijk als duidelijk is dat partijen de wettelijke regeling niet wilden.³⁵⁷ In dat geval mag de rechter de kloof dichten volgens de principes van aanvullende interpretatie. De voorwaarde voor een aanvullende interpretatie is dat er sprake is van een ongeplande leemte in de juridische transactie, d.w.z. dat beide partijen of in het geval van een eenzijdige rechtshandeling de aangever bij het sluiten van het contract geen of onjuist rekening heeft gehouden met een bepaalde omstandigheid.³⁵⁸ De rechter mag deze leemte opvullen door te bepalen wat beide partijen in het contract zouden hebben gewild (hypothetische wil van de partijen) als zij rekening hadden gehouden met de onoverwogen omstandigheid enerzijds en de eisen van goede trouw en gangbare praktijk in acht hadden genomen anderzijds.³⁵⁹

132. **VERTROUWENSLEER** - Gezien het feit dat zowel de interpretatie van de wilsverklaring, wat bijgevolg een contract kan doen ontstaan (vertrouwensleer bij totstandkoming van een contract) als de interpretatie van het contract gesteund is op paragraaf 157 BGB, impliceert dat er zowel bij de totstandkoming van een contract als bij de interpretatie van een contract ruimte is voor de vertrouwensleer.

³⁵⁵ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 66.

³⁵⁶ H. KÖHLER, *BGB. Allgemeiner teil*, München, C.H. Beck, 2021, 136.

³⁵⁷ *Ibid.*

³⁵⁸ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 67.

³⁵⁹ Artikel 157 BGB.; H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 68.

DEEL 3. VERTROUWENSLEER ALS AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS

HOOFDSTUK I. IN HET LICHT VAN HET RECHTSZEKERHEIDSBEGINSEL

133. **DEFINITIE** – Volgens De Valks Juridisch Woordenboek is het rechtszekerheidsbeginsel een algemeen (rechts)beginsel dat vereist dat de inhoud van het recht voorzienbaar, duidelijk en toegankelijk is, zodat de rechtsonderhorigen in redelijke mate de gevolgen van een bepaalde handeling kunnen voorzien op het tijdstip dat die handeling wordt verricht.³⁶⁰

134. **VERTROUWENSLEER TAST RECHTSZEKERHEID AAN** - In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd of de vertrouwensleer al dan niet beantwoordt aan de noden van de rechtszekerheid. Ten eerste wordt hiervoor terugverwezen naar de afwijzing van de wetgever wat betreft de erkenning van de vertrouwensleer als bron van verbintenissen. In het wetsvoorstel houdende boek 5 werd geoordeeld dat de erkenning van de vertrouwensleer als bron van verbintenissen de rechtszekerheid zou kunnen schaden, met name omdat de afbakening ervan moeilijk te bepalen is.³⁶¹ Volgens de wetgever is het rechtszekerheidsbeginsel dus tegen de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis. Er zal in dit hoofdstuk onderzocht worden of dit wel degelijk het geval is, en of het rechtszekerheidsbeginsel volgens sommige rechtsgeleerden toch niet in het voordeel van de vertrouwensleer speelt.

AFDELING I. ARGUMENTEN PRO

135. **RECHTSZEKERHEID OMWILLE VAN VERWACHTE RECHTSGEVOLGEN** - Rechtszekerheid is een van de voornaamste doeleinden van het recht. Door een snelle ontwikkeling van het maatschappelijk verkeer, kan echter instabiliteit en rechtsonzekerheid tot stand komen.³⁶² Volgens H. BOONE creëert het voor een mede-contractant en in het algemeen voor het rechtsverkeer, rechtszekerheid wanneer aan de uiterlijke schijn die voor de andere partij werkelijkheid lijkt, dezelfde rechtsgevolgen worden gekoppeld dan wanneer er sprake is van de juridische werkelijkheid.³⁶³ Echter meent deze rechtsgeleerde zelf dat er ook een gevaar voor deze rechtszekerheid bestaat. Een te grote vrijheid van de rechter brengt namelijk rechtsonzekerheid teweeg.³⁶⁴

³⁶⁰ S. LIERMAN, V. SAGAERT en B. TILLEMANS (eds.), *De valks juridisch woordenboek*, Antwerpen, Intersentia, 2020, 400.

³⁶¹ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

³⁶² H. BOONEN, "De rechtsschijn", *RW* 1950, (289) 289.

³⁶³ H. BOONEN, "De rechtsschijn", *RW* 1950, (289) 291.; L. CREMERS, *Is het gewekt vertrouwen een autonome bron van verbintenissen in het Belgisch privaatrecht?*, masterproef KU Leuven, 2019-2020, 75, https://repository-teneo-libis-be.kuleuven.e-bronnen.be/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE14714407&.

³⁶⁴ H. BOONEN, "De rechtsschijn", *RW* 1950, (289) 291.

136. **RECHTSZEKERHEID OMWILLE VAN AANNEMELIJKHEID** - Ook VAN GERVEN en LIERMAN zijn van oordeel dat de wens om bescherming te bieden aan de persoon die zijn gedrag in gerechtvaardigd vertrouwen op een bepaalde schijn heeft afgestemd, ingegeven is door de nood aan rechtszekerheid enerzijds, en door billijkheidsoverwegingen anderzijds.³⁶⁵ Met betrekking tot de rechtszekerheid zijn beiden van oordeel dat de rechtszekerheid in het kader van de vertrouwensleer vereist dat men redelijkerwijze kan afgaan op de aannemelijkheid dat een schijnbare toestand aan de werkelijkheid beantwoordt.³⁶⁶ Naar mijns inziens creëert het inderdaad rechtszekerheid dat de partij die zich op de schijntoestand beroept, mag aannemen dat deze ook werkelijkheid is en dus bescherming verdient. Maar gezien de toepassingsvoorwaarden voor de vertrouwensleer kan het zijn dat in de ene zaak wordt geoordeeld dat de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenissen van toepassing is, terwijl in een andere zaak wordt geoordeeld dat dit niet het geval is. Dit zou dan weer de rechtszekerheid kunnen schaden.
137. **RECHTSZEKERHEID VAN DERDEN** - Daarnaast beschermt de vertrouwensleer, in het geval van driepartijenverhoudingen, de rechtszekerheid van derden, die niet weten dat hun wederpartij-vertegenwoordiger onbevoegd is.³⁶⁷
138. **LINK MET ALGEMENE BEGINSELEN BEHOORLIJK BESTUUR** - In dit kader wordt terugverwezen naar het cassatiearrest van 27 maart 1992 waarbij de vertrouwensleer werd erkend in het fiscale recht. Het Hof van Cassatie oordeelde in het arrest van 27 maart 1992 dat “*de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, die ook ten aanzien van het fiscaal bestuur gelden, het recht op rechtszekerheid insluiten; dat recht houdt o.m. in dat de burger moet kunnen vertrouwen op wat door hem niet anders kan worden opgevat dan als een vaste gedragsregel of beleidsregel van de overheid*”.³⁶⁸ In een fiscale context is het vertrouwensbeginsel gesteund op het beginsel van de rechtszekerheid en is het dus een onderdeel van het rechtszekerheidsbeginsel.³⁶⁹ Of dit nu zonder meer kan worden doorgetrokken naar het verbintenissenrecht is natuurlijk de vraag. Een analoge toepassing binnen het verbintenissenrecht lijkt naar mijns inziens niet de correcte conclusie, hoewel het belang van het rechtszekerheidsbeginsel in het kader van de vertrouwensleer hieruit wel blijkt.
139. **GRONDSLAG** - Het feit dat er in randnummer 70 naar het rechtszekerheidsbeginsel werd verwezen als mogelijke grondslag van de vertrouwensleer, wijst er daarenboven ook op dat het een beginsel pro de vertrouwensleer kan uitmaken volgens bepaalde rechtsgeleerden.

³⁶⁵ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 218.

³⁶⁶ S. LIERMAN en W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht. Veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010, 527-528.

³⁶⁷ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren. Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 473.

³⁶⁸ Cass. 27 maart 1992, ECLI:BE:CASS:1992:ARR.19920327.8.

³⁶⁹ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 143.; N. GEELHAND, “Le principe de la croyance légitime en droit administratif et en droit fiscal” (noot onder Cass. 27 maart 1992), *RCJB* 1995, (57) 104.; I. SAMOY en S. STIJNS, “La confiance légitime en droits des obligations”, in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, (47) 66.

AFDELING II. ARGUMENTEN CONTRA

140. **WETSVOORSTEL** - Het belangrijkste argument hier is gebaseerd op het wetsvoorstel houdende boek 5 BW. Gezien de afbakening van de vertrouwensleer nog moeilijk te bepalen is, zou een erkenning van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis inderdaad het rechtszekerheidsbeginsel kunnen schaden. Doordat de afbakening van de vertrouwensleer nog moeilijk te bepalen is³⁷⁰ en het volgens het zuiden van het land een te open norm is³⁷¹, bestaat het gevaar dat ook rechters niet goed weten hoe ze ermee moeten omspringen. Zoals H. BOONEN het beschreef, zal een te grote vrijheid aan de rechter rechtsonzekerheid teweegbrengen.³⁷²
141. **OPEN NORM CREËERT RECHTSONZEKERHEID** - Dit wordt bevestigd door M. E. STORME, die stelt dat rechtszekerheid gericht is op regelzekerheid, mogelijk ook op beslissingszekerheid, deze laatste vorm van zekerheid betreft de zekerheid omtrent de uitkomst van een mogelijk rechtsgeding.³⁷³ Gelet op het voorgaande randnummer, waarin beschreven werd dat de vertrouwensleer vandaag de dag gezien wordt als een open norm, zal dit mogelijk dus kunnen leiden tot rechtsonzekerheid.
142. **ONWETENTHEID** - Ten slotte kan worden aangehaald dat een erg ruime invulling van de vertrouwensleer op de rechtszekerheid van de schijnvertegenwoordigde weegt, aangezien het niet altijd even eenvoudig is om te weten welke gedragingen die moet mijden om te voorkomen dat er een vertrouwen in een rechtshandeling/vertegenwoordigingsbevoegdheid zou komen te ontstaan.³⁷⁴

³⁷⁰ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

³⁷¹ E. DIRIX, "Je schrijft niet om de vijf jaar een nieuw burgerlijk Wetboek", 2018, <https://www.koengeens.be/news/2018/03/05/eric-dirix-je-schrijft-niet-om-de-vijf-jaar-een-nieuw-burgerlijk-wetboek>.

³⁷² H. BOONEN, "De rechtsschijn", *RW* 1950, (289) 291.

³⁷³ M. E. STORME, "Rechtszekerheid en vertrouwensbeginsel in het Belgisch verbintenissenrecht", *TPR* 1997, (1861) 1865.

³⁷⁴ M. HERBOSCH, *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 474-475.

HOOFDSTUK II. IN HET LICHT VAN HET BILLIJKHEIDSBEGINSEL

143. **DEFINITIE** – De Valks Juridisch woordenboek definieert billijkheid als het beginsel van rechtvaardigheid en redelijkheid dat naast de positieve rechtsregels in aanmerking kan worden genomen bij het beslechten van een geschil.³⁷⁵
144. **INVULLING BILLIJKHEIDSBEGINSEL IN HET KADER VAN DE VERTROUWENSLEER** – Naast een evaluatie van de vertrouwensleer in het licht van het rechtszekerheidsbeginsel, wordt ook geëvalueerd aan de hand van het billijkheidsbeginsel. Naast het feit dat VAN GERVEN en LIERMAN de bescherming die wordt geboden aan een persoon die zijn gedrag in gerechtvaardigd vertrouwen op een bepaalde schijn heeft afgestemd, gesteund is op een nood aan rechtszekerheid, oordelen zij dat dit eveneens ingegeven wordt door billijkheidsoverwegingen.³⁷⁶ Volgens bovengenoemde auteurs *“verantwoordt de billijkheid dat voorrang wordt gegeven aan het belang van de persoon die te goeder trouw voortgaat op de schijn, boven het belang van de schijnverwekker – zelfs wanneer aan deze laatste geen schuld kan worden aangerekend. Immers, als men moet kiezen tussen twee ‘onschuldige’ personen, bestaat de meest billijke oplossing erin degene te belasten die het risico op schade in het leven heeft geroepen”*.³⁷⁷
145. **TOEGEPAST OP EEN TOEPASSINGSGEVAL** – In deze visie zit naar mijn mening waarheid. Om de visie van VAN GERVEN en LIERMAN te verduidelijken wordt deze toegepast op één van de toepassingsgevallen van de vertrouwensleer, met name de vertrouwensleer in een contractuele situatie. Toegepast op de vertrouwensleer in het kader van een contract, is het met andere woorden billijk om een contract tot stand te laten komen ingeval van een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil. Degene die de verklaarde wil voor waarheid aanneemt, ondanks de discrepantie met de werkelijke wil, verdient naar mijns inziens bescherming omwille van billijkheidsoverwegingen. Hiervoor wordt terugverwezen naar een stuk uit de Duitse rechtsleer in verband met de interpretatie van de wilsverklaring: *“Wanneer de belangen van degene die de verklaring doet en de ontvanger van de verklaring tegen elkaar worden afgewogen, moet rekening worden gehouden met het feit dat de afwijking tussen werkelijke wil en de verklaring door degene die de verklaring doet is veroorzaakt”*.³⁷⁸ Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat het omwille van het feit dat de ongewilde discrepantie is ontstaan door degene die een “foute” verklaring aflegt, billijk is om de ontvanger te beschermen door het contract te doen ontstaan.
146. **BELANG IN HET ALGEMEEN** – Naast de contractuele situatie, lijkt het mij in het algemeen overtuigend om aan te nemen dat de persoon die zich op een schijnbare situatie heeft beroepen, op

³⁷⁵ S. LIERMAN, V. SAGAERT en B. TILLEMANN (eds.), *De valks juridisch woordenboek*, Antwerpen, Intersentia, 2020, 79.

³⁷⁶ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 218.

³⁷⁷ S. LIERMAN en W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht. Veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010, 528.; A. VAN OEVELEN, “De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat” (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1428.

³⁷⁸ H. BROX en W.D. WALKER, *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 64.

grond van het billijkheidsbeginsel bescherming verdient. Het is namelijk onbillijk om een persoon de gevolgen van een schijntoestand te doen ondergaan indien hij niet degene is die de schijn heeft doen ontstaan, heeft laten voortbestaan of aan die schijn heeft meegewerkt.³⁷⁹

147. **GRONDSLAG** - Het feit dat bepaalde auteurs beroep doen op het billijkheidsbeginsel als grondslag voor de vertrouwensleer, geeft deze visies kracht bij. Zo oordeelde VAN GERVEN dat het beginsel van de goede trouw, dat op de billijkheid berust, als algemene grondslag voor de vertrouwensleer moet worden verkozen.³⁸⁰ Ook rechtsgeleerde ROMAIN volgt dit en meent dat “*de grondslag moet worden gevonden in het algemene rechtsbeginsel dat billijkheid vereist in buitencontractuele en contractuele aangelegenheden*”.³⁸¹ Hoewel het in dit hoofdstuk niet gaat over de grondslag van de vertrouwensleer, maar wel een evaluatie van de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis inhoudt, toont het teruggrijpen naar het billijkheidsbeginsel als grondslag van de vertrouwensleer wel het belang van dit beginsel aan.

³⁷⁹ C. CAUFFMAN, “De vertrouwensleer” in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 16.; A. VAN OEVELEN, “De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat” (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, (1426) 1429.; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 113.

³⁸⁰ W. VAN GERVEN, *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 225.

³⁸¹ J.-F. ROMAIN, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 957.

HOOFDSTUK III. SAMENGEVAT

AFDELING I. OP BASIS VAN DE WET

148. **GEEN AUTONOME BRON VAN VERBINTENIS KRACHTENS DE WET** - Het is duidelijk dat de wetgever tot op heden de vertrouwensleer niet erkend heeft als autonome bron van verbintenis. Vandaag de dag is de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis, niet terug te lezen in boek 5 BW, meer specifiek in artikel 5.3 BW. Uit het wetsvoorstel van boek 5 BW blijkt dat de vertrouwensleer niet gehuldigd wordt als bron van verbintenissen omdat het moeilijk blijft om de afbakening ervan te bepalen, wat de rechtszekerheid zou kunnen schaden.³⁸² De vertrouwensleer zou mogelijk een te open norm zijn, waar het zuiden van het land geen fan van is omdat daar de rechtszekerheid voorop wordt gesteld.³⁸³ Daarnaast zou het Hof van Cassatie de vertrouwensleer nog niet uitdrukkelijk hebben erkend als algemeen rechtsbeginsel.³⁸⁴ Uit de bewoording "nog niet", lijkt de wetgever de deur op een kier te laten³⁸⁵. Deze bewoording kan impliceren dat de vertrouwensleer zijn plaats verdient in het BW vanaf het ogenblik dat het Hof van Cassatie de erkenning ervan als algemeen rechtsbeginsel uitspreekt. Uit de toelichting van boek 5 BW blijkt dat een groot gezag aan cassatierechtpraak wordt toevertrouwd enerzijds en dat de wetgever in hoofdzaak wel een codificatie voor ogen heeft anderzijds.³⁸⁶

149. **CONDRADICTOIR MET DOELSTELLINGEN WETSVOORSTEL BOEK 5 BW** - Het wetsvoorstel van boek 5 BW betreffende verbintenissen had enkele doelstellingen voor ogen. Eén van deze doelstellingen was de creatie van rechtszekerheid die wordt nagestreefd door heel wat rechtspraak en rechtsleer te codificeren enerzijds en flexibiliteit anderzijds.³⁸⁷ Met betrekking tot de rechtszekerheid kan dan ook naar mijns inziens terecht de vraag rijzen of de rechtszekerheid werd beoogd door de vertrouwensleer, die al een tijd speelt in rechtspraak en rechtsleer, niet wettelijk te verankeren als autonome bron van verbintenis. Om de rechtszekerheid ten volle te garanderen, is het redelijk dat de fundamentele grondslagen van het privaatrecht in een wettekst worden opgenomen, dit omdat het Hof van Cassatie zich vaak in een ongemakkelijke positie bevindt en niet over dezelfde democratische legitimiteit beschikt als een gekozen parlement.³⁸⁸ Een andere

³⁸² Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

³⁸³ E. DIRIX, "Je schrijft niet om de vijf jaar een nieuw burgerlijk Wetboek", 2018, <https://www.koengeens.be/news/2018/03/05/eric-dirix-je-schrijft-niet-om-de-vijf-jaar-een-nieuw-burgerlijk-wetboek>.

³⁸⁴ Wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

³⁸⁵ B. WEYTS, "Boeken 1 en 5 BW: enkele algemene bedenkingen", in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Boek 1 en Boek 5 BW: een kritische commentaar op het nieuwe verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2024, 14.

³⁸⁶ B. WEYTS, "Boeken 1 en 5 BW: enkele algemene bedenkingen", in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Boek 1 en Boek 5 BW: een kritische commentaar op het nieuwe verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2024, 15.

³⁸⁷ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 36.

³⁸⁸ R. JAFFERALI, "Quelques mots d'introduction sur le nouveau droit des obligations", in A. CATALDO en F. GEORGE (eds.), *Droits des obligations. Le nouveau livre 5 du Code Civil*, Limal, Anthemis, 2022, (9) 12.

doelstelling die de wetgever voor ogen had, betreft modernisering.³⁸⁹ De niet-verankering van de vertrouwensleer in boek 5 BW kan strijdig zijn met deze doelstelling, gelet op het feit dat het een modernisering zou betreffen om personen die zich op een schijntoestand beroepen, wettelijke bescherming te doen genieten. Ten slotte dient op dit punt nog eens gewezen te worden op de niet-conformiteit die het BW hiermee voorschrijft: in geval iemand valt onder de toepassingsgevallen van de wet, verdient hij bescherming op grond van de vertrouwensleer, maar in het algemeen kan geen beroep worden gedaan op de vertrouwensleer als bron van verbintenis.

150. **REACTIE OP DE NIET-INVIERING** - Als reactie op het wetsvoorstel betreffende boek 5 BW, kwam het amendement van mevrouw Van Vaerenbergh. Zij was van oordeel om in artikel 5.31 lid 1 BW (*"Afwezigheid van toestemming en wilsverhinderende dwaling. Het contract dat tot stand komt hoewel de toestemming van één van de partijen ontbreekt, is relatief nietig"*) volgende woorden toe te voegen *"tenzij er aan die partij toerekenbare schijn van toestemming is"*.³⁹⁰ Volgens het amendement heeft het Hof van Cassatie in een arrest van 22 januari 2021 de toepassing van de vertrouwensleer tussen contractanten erkend.³⁹¹ Het amendement lijkt dus de toepassing van de vertrouwensleer in een contractuele situatie wettelijk te verankeren, maar het voorstel uit het amendement staat niet te lezen in het huidige artikel 5.31 BW. Uit het feit dat er reactie kwam op de niet-invoering van de vertrouwensleer, blijkt dat de vertrouwensleer een broeiend leerstuk betreft, wat vandaag de dag trouwens nog steeds het geval is.

AFDELING II. OP BASIS VAN DE RECHTSPRAAK

151. **INLEIDING** - Ondanks dat de wetgever heeft nagelaten om de vertrouwensleer wettelijk te verankeren als bron van verbintenis, is doorheen deze masterscriptie toch heel wat rechtspraak aan bod gekomen dat in het voordeel van de vertrouwensleer als bron van verbintenis spreekt. Deze worden in deze afdeling nog eens beknopt opgesomd.

152. **CASSATIEARREST 20 JUNI 1988** - Het eerste arrest dat van belang is in deze context, is het baanbrekende cassatiearrest van 20 juni 1988. Hier is al meerdere keren naar verwezen, maar het belang van dit arrest mag dan ook niet worden onderschreven. Het arrest houdt een loskoppeling in van de vertrouwensleer van de buitencontractuele aansprakelijkheid, het Hof van Cassatie oordeelt als volgt: *"De lastgever kan op basis van een schijnlastgeving verbonden zijn, niet enkel als hij door zijn schuld de schijn heeft doen ontstaan, maar ook, wanneer hem geen fout kan worden verweten, als een derde rechtmatig geloof kon hechten aan de omvang van de bevoegdheid van de*

³⁸⁹ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 31-32.; B. WEYTS, "Boeken 1 en 5 BW: enkele algemene bedenkingen", in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Boek 1 en Boek 5 BW: een kritische commentaar op het nieuwe verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2024, 6.

³⁹⁰ Amendement (K. VAN VAERENBERGH) op het wetsvoorstel houdende boek 5 "verbintenissen van het Burgerlijk Wetboek", *Parl.St. Kamer* 2022, nr. 1806/008.

³⁹¹ *Ibid.*

lasthebber".³⁹² Sinds dit arrest staat het autonome karakter van de vertrouwensleer vast enerzijds en is het volgens A. DE BOECK een autonome bron van verbintenis anderzijds.³⁹³

153. **IN FISCALE CONTEXT EN M.B.T SCHEEPSBESLAG** - Daarnaast werd het autonome karakter nogmaals bevestigd door het cassatiearrest van 27 maart 1992 waarbij het vertrouwensbeginsel in het fiscale recht werd erkend enerzijds en door de cassatiearresten van 2016 anderzijds, waaruit zowel het autonome karakter bleek als de creatie van verbintenissen. Hieruit kan naar mijns inziens niet anders worden geconcludeerd dan dat het Hof van Cassatie de vertrouwensleer heeft erkend als autonome bron van verbintenissen. Ondanks het feit dat de vertrouwensleer een bron van verbintenissen uitmaakt en dit bijgevolg werd bevestigd in het cassatiearrest van 22 februari 2018 (cfr. Randnummer 100), valt voor dit onderzoek te betreuren dat het Hof van Cassatie de leer van het schijnmandaat en de goede trouw niet heeft durven erkennen als algemeen rechtsbeginsel.

154. **CASSATIEARRESTEN 2021** - Nog recenter heeft het Hof van Cassatie met zijn twee arresten van 22 januari 2021 een toepassing van de vertrouwensleer als bron van verbintenis erkend, waarbij het ene arrest de vertrouwensleer tussen contractanten heeft erkend en het andere arrest de vertrouwensleer toepast binnen het goederenrecht, waarbij de hypotheek namelijk bleef bestaan mits toepassing van de vertrouwensleer.

155. **VOORBEELDEN LAGERE RECHTSCOLLEGES IN HET VOORDEEL VAN VERTROUWENSLEER ALS BRON VAN VERBINTENIS** - Ook de lagere rechtscolleges lieten in het verleden de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenis binnensijpelen in ons verbintenissenrecht. Zo werd de vertrouwensleer als autonome bron van verbintenissen in eerste instantie toegepast door het hof van beroep te Brussel in 1992.³⁹⁴ Daarnaast en zoals reeds beschreven in randnummer 58, werd de vertrouwensleer toegepast als autonome bron van verbintenissen in het vonnis van de rechtbank van koophandel van 1 februari 2008³⁹⁵ en dit specifiek in het kader van een contractuele situatie waarbij er sprake was van een ongewilde discrepantie tussen werkelijke wil en verklaarde wil. Ook een vonnis van 13 november 2008 van de rechtbank van koophandel te Gent benadrukt dat de wilsleer gecorrigeerd wordt door de vertrouwensleer. In het beoordeelde geval komt de rechtbank terecht tot het besluit dat de verkoper/aanbieder niet gebonden is door wat hij verklaarde omdat de kandidaat-koper er niet rechtmatig op mocht vertrouwen dat de verklaarde wil overeenstemde met de werkelijke wil van de verkoper.³⁹⁶ Daarnaast nam ook de vrederechter in 2020 de toepassing van de vertrouwensleer in het kader van een ongewilde discrepantie aan. Ten slotte wordt verwezen naar een Canadese rechter die zeer recentelijk, met name op 14 februari 2024 oordeelde dat een koper van vliegtuigtickets op basis van

³⁹² Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

³⁹³ A. DE BOECK, *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 147.

³⁹⁴ Brussel 26 mei 1992, ECLI:BE:CABRL:1992:ARR.19920526.14.

³⁹⁵ Kh. Brussel 1 februari 2008, RW 2009-2010, 461.; S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 17-18.

³⁹⁶ Kh. Gent 13 november 2008, *DAOR* 2009/1, nr. 89, 52.; S. JANSEN en S. STIJNS, "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, (2) 18.

informatie gegeven door een chatbot op de website van een Canadese luchtvaartmaatschappij die foutief blijkt te zijn, zich rechtmatig mocht beroepen op deze informatie. Volgens rechtsgeleerde C. BORUCKI zou dergelijke uitspraak ook in België tot stand kunnen komen omdat het niet meer dan normaal is dat ook het Belgische rechtstelsel dergelijke persoon in bescherming neemt, wanneer een door een onderneming zelf aangeboden chatbot bepaalde (foutieve) informatie geeft.³⁹⁷

156. **TUSSENCONCLUSIE GEBASEERD OP RECHTSPRAAK** - Uit zowel cassatierechtspraak als rechtspraak van andere rechterlijke instanties kan niet anders worden geconcludeerd dan dat de vertrouwensleer fungeert als autonome bron van verbintenis.

AFDELING III. EIGEN VISIE

157. **EIGEN MENING** - Gezien de rechtspraak, rechtsleer en alle toepassingen van de vertrouwensleer, ben ik ervan overtuigd dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis is. Uit bepaalde rechtspraakanalyses en toepassingsgevallen kan niet anders dan geconcludeerd worden dat de vertrouwensleer dient te worden erkend als autonome bron van verbintenis. Het is naar mijns inziens een beginsel dat losgekoppeld wordt van andere leerstukken enerzijds en het creëert verbintenissen anderzijds.

158. **RESTEREND PROBLEEM** - Het probleem bestaat er enkel nog in dat de vertrouwensleer niet uitdrukkelijk werd erkend als algemeen rechtsbeginsel door het Hof van Cassatie. Naar mijns inziens is het moeilijk voor het Hof van Cassatie om dit te erkennen als algemeen rechtsbeginsel omdat de ene zaak zich kadert in een fiscale context, terwijl een andere zich kadert in het scheepsbeslag. De ene uitspraak betreft een situatie van schijnvertegenwoordiging, terwijl de andere uitspraak gaat over de vertrouwensleer tussen contractpartijen. Het feit dat er net zoveel verscheidene toepassingsgevallen in de rechtspraak en in de wet terug te vinden zijn, is naar mijns inziens een goede indicator om aan te nemen dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis is enerzijds en hierin impliciet een algemeen rechtsbeginsel kan worden gezien anderzijds. Daarnaast zouden verschillende discussies betreffende de vertrouwensleer de wereld uit zijn. Er zal met name niet langer discussie bestaan over de grondslag van de vertrouwensleer. Daarnaast zal er niet langer discussie zijn over de functie die de vertrouwensleer inneemt in ons Belgisch recht. De vertrouwensleer is dan voortaan een autonome bron van verbintenis.

AFDELING IV. INTEGRATIE IN ARTIKEL 5.3 BW

159. **INLEIDING** - Gelet op het voorgaande, waaruit geconcludeerd kan worden dat de vertrouwensleer vandaag de dag fungeert als autonome bron van verbintenissen, kan dan ook volgende aanbeveling worden gedaan.

160. **ARTIKEL 5.3 BW UITBREIDEN** - De vertrouwensleer in het algemeen als bron van verbintenis verdient zijn plaats in boek 5 BW, met name in het artikel dat de bronnen van verbintenissen opsomt (artikel 5.3 BW). Aangezien ik er na dit onderzoek van overtuigd ben dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis uitmaakt en omdat artikel 5.3 BW een open

³⁹⁷ C. BORUCKI, "(Buiten)contractueel gebonden door foute info van website-chatbot", *Juristenkrant* 2024, (5) 5.

norm is en dus niet-exhaustief de bronnen van verbintenissen vermeldt (zoals reeds beschreven in randnummer 26), stel ik dan ook voor om de vertrouwensleer hieraan toe te voegen als bron van verbintenissen. De keuze voor deze aanbeveling zit vervat in de essentie van dit onderzoek enerzijds (met name dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenissen is) en in het wetsvoorstel houdende boek 5 anderzijds, waarbij de wetgever reeds gepoogd had om de vertrouwensleer te verankeren in artikel 5.3 BW, evenwel zonder succes.

CONCLUSIE

161. Er zijn talrijke gevallen denkbaar waarbij de schijn met de werkelijkheid overeenstemt. Te denken valt aan de situatie waarbij een vertegenwoordiger wel degelijk optreedt in functie van vertegenwoordiger of wanneer de uitgedrukte of verklaarde wil tot contracteren wel degelijk een veruiterlijking is van de innerlijke of werkelijke wil. Echter zijn er ook talrijke voorbeelden te geven waarbij de schijn niet overeenstemt met de werkelijkheid. Voorbeelden die deze situatie schetsen, zijn uitvoerig aan bod gekomen in deze masterscriptie, zo kan het bijvoorbeeld zijn dat de vertegenwoordiger van een persoon louter een schijnvertegenwoordiger was en geen bevoegdheid tot vertegenwoordigen had. Daarnaast kan het bijvoorbeeld voorkomen dat de uitgedrukte of verklaarde wil tot contracteren louter schijn was omdat deze niet strookt met de werkelijke wil van de contractspartij. De vraag rijst dan of degene die zich op de schijn beroept, ook gebonden is door deze schijntoestand en of de schijntoestand dus fungeert als bron van verbintenissen. De Belgische wetgever nam hieromtrent een duidelijk besluit en nam aan dat de vertrouwensleer niet fungeert als bron van verbintenissen omdat de afbakening ervan moeilijk te bepalen is, wat de rechtszekerheid zou kunnen schaden. Dit was dan ook de reden van de wetgever om de vertrouwensleer niet toe te voegen aan artikel 5.3 BW, waarin de bronnen van verbintenissen vermeld staan. In deze masterscriptie werd dan ook gepoogd volgende centrale onderzoeksvraag te beantwoorden: *“In welke mate had de wetgever moeten inspelen op de vraag naar invoering van de vertrouwensleer in het algemeen als autonome bron van verbintenis, in vergelijking met de Duitse wetgever die een belangrijke toepassing van de vertrouwensleer wettelijk heeft verankerd?”*.

162. Het stond in deze masterscriptie dus centraal om te onderzoeken of de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis is. Hoewel de wetgever oordeelde dat dit niet het geval is, blijkt uit rechtsleer en rechtspraak echter het tegenovergestelde. Het grote keerpunt in deze discussie betreft het cassatiearrest van 20 juni 1988, waarbij de vertrouwensleer werd losgekoppeld van de buitencontractuele aansprakelijkheid en daarmee een autonoom karakter verkreeg. Volgens sommige rechtsgeleerden stond het al sinds dat ogenblik vast dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenissen is. Het is bovendien zo dat de meerderheid van de rechtsleer vandaag de dag dit standpunt volgt, en de vertrouwensleer omschrijft als bron van verbintenissen. Ondanks de vele rechtspraak die het standpunt van het autonome karakter heeft bevestigd, oordeelde het Hof van Cassatie in 2018 dan weer dat er geen algemeen rechtsbeginsel bestond van het schijnmandaat en de goede trouw.

163. Om te concluderen of de vertrouwensleer nu de functie van autonome bron van verbintenissen geniet, werd daarnaast een beroep gedaan op de wettelijk verankerde toepassingen van de vertrouwensleer. Opmerkelijk hierbij is dat enkele toepassingsgevallen van de vertrouwensleer niet anders impliceren dan dat het verbintenissen creëert en dus een bron van verbintenissen is. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit het toepassingsgeval betreffende schijnvertegenwoordiging. Maar ook het laatste toepassingsgeval, met name de wilsverhinderende dwaling in België enerzijds en paragraaf 157 van het Duitse Burgerlijk wetboek die interpretatie van de wilsverklaring op grond van het rechtmatig vertrouwen toelaat anderzijds, zijn hierbij relevant. Uit deze toepassingsgevallen blijkt dat een contract tot stand kan komen op grond van het gewekte

vertrouwen. Hieruit kan niet anders worden geconcludeerd dan dat de vertrouwensleer verbintenissen doet ontstaan, gelet op het feit dat de totstandkoming van een contract namelijk verbintenissen creëert tussen de partijen. Het is naar mijns inziens contradictoir om verschillende toepassingsgevallen waaruit blijkt dat de vertrouwensleer optreedt als bron van verbintenissen, wettelijk te verankeren, terwijl het principe in zijn algemeenheid niet terug te vinden is in het BW.

164. Na dit onderzoek staat het vast dat de vertrouwensleer enerzijds een autonoom karakter heeft en anderzijds een bron van verbintenissen is. De puzzel lijkt dan ook gelegd te zijn: de vertrouwensleer is een autonome bron van verbintenissen. Dit is dan ook het eindresultaat van deze masterscriptie. Dit eindresultaat kan worden gerechtvaardigd aan de hand van het billijkheidsbeginsel: iemand die zich beroept op een schijntoestand die door een ander is gecreëerd, verdient met het oog op billijkheidsoverwegingen bescherming. Een andere mogelijke rechtvaardigingsgrond dat naar voren kwam in dit onderzoek, was het rechtszekerheidsbeginsel. Deze overtuigt echter niet helemaal, omdat deze toch ook in het nadeel van de vertrouwensleer kan spelen.

165. Gelet op de voorgaande elementen, fungeert de vertrouwensleer naar mijns inziens dus als een autonome bron van verbintenis en verdient deze bijgevolg in het algemeen een plaats in het Burgerlijk Wetboek, meer specifiek in artikel 5.3 BW. Het enige probleem dat zich nog voordoet vandaag de dag, is dat het Hof van Cassatie nog niet expliciet heeft uitgesproken dat de vertrouwensleer een autonome bron van verbintenis is en het dus een algemeen rechtsbeginsel inhoudt. Aangezien de wetgever de vertrouwensleer niet erkende als bron van verbintenis, wordt op dergelijk arrest tot op heden dus nog gewacht.

BIBLIOGRAFIE

BELGIË

Wetgeving

BW.

Ger.W.

Wet 8 mei 2019 betreffende de Belgische Scheepsvaart, *BS* 1 augustus 2019.

Parlementaire voorbereiding van interne wetgeving

Wetsvoorstel houdende boek 5 “verbintenissen” van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021, nr. 1806/001.

Amendement (K. VAN VAERENBERGH) op het wetsvoorstel houdende boek 5 “verbintenissen van het Burgerlijk Wetboek”, *Parl.St.* Kamer 2022, nr. 1806/008.

Rechtspraak

Cass. 10 september 1971, ECLI:BE:CASS:1971:ARR.19710910.2.

Cass. 19 september 1983, 86/245, ECLI:BE:CASS:1983:ARR.19830919.6.

Cass. 19 februari 1987, ECLI:BE:CASS:1987:ARR.19870219.13.

Cass. 20 juni 1988, ECLI:BE:CASS:1988:ARR.19880620.6.

Cass. 27 maart 1992, ECLI:BE:CASS:1992:ARR.19920327.8.

Cass. 20 januari 2000, C.96.0202.N, ECLI:BE:CASS:2000:ARR.20000120.7.

Cass. 19 februari 2010, C.09.0118.F-C.09.0132.F, ECLI:BE:CASS:2010:ARR.20100219.1.

Cass. 7 oktober 2011, C.10.0227.F, ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20111007.1.

Cass. 17 februari 2012, C.10.0651.F, ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20120217.3.

Cass. 30 oktober 2014, F.13.0140.F, ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141030.6.

Cass. 30 juni 2016, C.16.0061.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160630.20.

Cass. 26 september 2016, C.16.0107.N, ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160926.3.

Cass. 30 juni 2016, *TBBR* 2017, noot B. VERHEYE.

Cass. 26 september 2016, *TBBR* 2017, noot B. VERHEYE.

Cass. 3 februari 2017, C.16.0055.N, ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170203.1.

Cass. 22 februari 2018, C.17.0302.N., ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180222.8.

Cass. 15 februari 2019, C.18.0428, ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190215.2.

Cass. 19 december 2019, C.19.0127.N, ECLI:BE:CASS:2019:CONC.20191219.1N.4.

Cass. 22 januari 2021, C.20.0129.N.

Cass. 22 januari 2021, C.20.0143.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210122.1N.29.

Cass. 22 januari 2021, *TBBR* 2022, 285-294, noot M. E. STORME en R. JANSEN.

Cass. 26 maart 2021, C.20.0342.N, ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210326.1N.10.

Arbh. Gent 12 januari 2007, ECLI:BE:AHGNT:2007:ARR.20070112.7.

Brussel 26 mei 1992, ECLI:BE:CABRL:1992:ARR.19920526.14.

Rb. Charleroi 26 oktober 1995, *JLMB* 1996, 1117.

Kh. Hasselt 9 december 1992, *TRV* 1993, 28.

Kh. Brussel 1 februari 2008, *RW* 2009-2010, 461.

Kh. Gent 13 november 2008, *DAOR* 2009/1, nr. 89, 52.

Vred. Brugge 5 oktober 2020, *DCCR* 2021, 107, noot J. Kerckaert.

Rechtsleer

Boeken:

AUVRAY, F., BOULET, J.-C., DIRIX, E., JAFFERALI, R., JANSEN, S., KOHL, B., SAMOY, I., STIJNS, S., VAN LOOCK, S. en WERY, P., *De hervorming van het verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 297 p.

BARBAIX, R. en CARETTE, N., *Privaat (vermogens)recht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 59, xvi + 222 p.

CLAEYS, I. en TANGHE, T., *Algemeen contractenrecht. Handboek voor nu en straks*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 908 p.

- CLAEYS, I. en TANGHE, T., *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, xxxvi + 966 p.
- CORNELIS, L., *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 744 p.
- CORNELIS, L., *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, xxxii + 997 p.
- COVERMAEKER, S. en VAN GERVEN, W., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2001, 459 p.
- COVERMAEKER, S. en VAN GERVEN, W., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 719 p.
- DE BOECK, A., *Informatierechten- en plichten bij de totstandkoming en uitvoering van overeenkomsten*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 572 p.
- DEL CORRAL, J., *Dwaling*, Gent, Larcier, 2011, 144 p.
- DELWAIDE, L., *Scheepsbeslag*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1988, 405 p.
- DIEUX, X., *Le respect dû aux anticipations légitimes d'autrui. Essai sur la genèse d'un principe général de droit*, Brussel, Bruylant, 1995, 286 p.
- DIRIX, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 318 p.
- DIRIX, E., *Ongerechtvaardigde verrijking*, Mechelen, Kluwer, 2022, 167 p.
- HERBOSCH, M., *Intelligent contracteren – Het precontractueel gebruik van systemen op basis van artificiële intelligentie*, Mechelen, Kluwer, 2023, 850 p.
- LIERMAN, S. en VAN GERVEN, W., *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht. Veertig jaar later*, Mechelen, Kluwer, 2010, 603 p.
- MATTHE, S., *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, 517 p.
- MEIRLAEN, M., *Ongeschreven rechtsgrenzen. Verbod van rechtsregelontduiking, fraus omnia corrumpit en verbod van (rechts)misbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2022, xvii + 604 p.
- ROMAIN, J.F., *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 1023 p.
- RUTTEN, S., *De betaling. Juridische aard en rechtsgevolgen*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 350 p.
- SAGAERT, V., *Beginnelsen van verbintenissenrecht. De contractuele en quasi-contractuele verbintenissen*, Heverlee, LeA Uitgevers, 2023, 326 p.

SAMOY, I. en BORUCKI, C., *Studentencursus Verbintenissenrecht*, 2024, ISBN: 9789464982503 / DOI: 10.5281/zenodo.10853463 / <https://lirias.kuleuven.be/handle/20.500.12942/735301>, 299 p.

STIJNS, S., *Verbintenissenrecht*, 1, Brugge, die Keure, 2022, 728 p.

STORME, M. E., *De invloed van de goede trouw op de contractuele schuldvorderingen*, Brussel, Story Scientia, 1990, 544 p.

TIJS, W. en VERDOODT, A., *Praktisch verbintenissenrecht*, Wommelgem, van in, 2018, 272 p.

TILLEMEN, B., *Lastgeving*, Gent, Story Scientia, 1997, xviii + 396 p.

VAN GERVEN, W., *Algemeen deel, beginselen van het Belgisch privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, 519 p.

VAN GERVEN, W. en VAN OEVELEN, A., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 728 p.

VAN OMMESLAGHE, P., *Traité de droit civil belge, Les obligations*, II/1, Brussel, Bruylant, 2013, 951 p.

VAN OMMESLAGHE, P., *Traité de droit civil belge. Les obligations*, II/2, Brussel, Bruylant, 2013, 815 p.

VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 1214 p.

VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek verbintenissenrecht. Tweede editie*, Antwerpen, Intersentia, 2023, xlv + 1354 p.

Verzamelwerken:

LIERMAN, S., SAGAERT, V. en TILLEMEN, B. (eds.), *De valks juridisch woordenboek*, Antwerpen, Intersentia, 2020, xii + 824 p.

VAN RANSBEECK, R. (ed.), *Wilsgebreken*, Brugge, die Keure, 2006, 236 p.

Tijdschriften:

BOCKEN, H., DE LY, F., DE TEMMERMAN, B. en KRUIHOF, R., "Overzicht van rechtspraak (1981-1992). Verbintenissen", *TPR* 1994, 171-721.

BOONEN, H., "De rechtsschijn", *RW* 1950, 289-310.

BORUCKI, C., "(Buiten)contractueel gebonden door foute info van website-chatbot", *Juristenkrant* 2024, 5.

DE BOECK, A., "Het nieuwe verbintenissenrecht", *NJW* 2022, 610-626.

DE BONDT, W., "De wilsgebreken herbekeken. Een studie van de wilsgebreken uitgaande van een feitelijke analyse van de wils- en toestemmingsdefecten", *TBBR* 1996, 369-403.

DECLERCQ, S. en SAMOY, I., "Ook bij buitengerechtelijke bekentenis mag rechter inhoudelijke geloofwaardigheid niet beoordelen", *Juristenkrant* 2021, 7.

DIEUX, X., "Réflexions sur la force obligatoire des contracts et sur la théorie de l'imprévision en droit privé" (noot onder Kh. Brussel 16 januari 1979), *RCJB* 1983, 386-409.

DIRIX, E., "Ongerechtvaardigde verrijking in drie-partijen-verhoudingen", *TPR* 1981, 1023-1072.

FORIERS, P.A., "L'apparence, source autonome d'obligations, ou application du principe général de l'exécution de bonne foi" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *JT* 1989, 541-546.

GEELHAND, N., "Le principe de la croyance légitime en droit administratif et en droit fiscal" (noot onder Cass. 27 maart 1992), *RCJB* 1995, 57-105.

HERBOSCH, M., "De totstandkoming, geldigheid en uitvoering van de koop van een onroerend goed: bedrieglijk eenvoudig?", *TPR* 2020, 313-388.

HERBOSCH, M., "De dwaling van het consensualisme", *TPR* 2022, 797-914.

JANSEN, R. en STORME, M. E., "Het rechtmatig vertrouwen als correctief op beschikkingsonbevoegdheid" (noot onder Cass. 22 januari 2021), *TBBR* 2022, 285-294.

JANSEN, S. en STIJNS, S., "Contractweigering kan rechtsmisbruik uitmaken" (noot onder Cass. 7 oktober 2011), *RW* 2013, 1182-1186.

JANSEN, S. en STIJNS, S., "De basisbeginselen van het contractenrecht: kroniek van de recentste evoluties", *TBBR* 2013, 2-30.

KERCKAERT, J., "Koopovereenkomst met een consument – totstandkoming – rechtsgeldigheid" (noot onder Vred. Brugge 5 oktober 2020), *DCCR* 2021, 107-112.

KRUITHOF, R., "Overzicht van rechtspraak (1974-1980). Verbintenissen", *TPR* 1983, 495-717.

KRUITHOF, R., "La théorie de l'apparence dans une nouvelle phase" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RCJB* 1991, 51-92.

MEIRLAEN, M., "Grenzen van misbruik", *T.Vred.* 2020, 191-211.

PARREIN, F., "Het schijnmandaat: de toerekenbaarheid van de schijn aan de schijnlastgever", *TRV* 2007, 390-403.

PORTUGAELS, N. en WEYTS, B., "Dansen op een slappe koord voor de verzekeraar: over het onbestaande algemeen rechtsbeginsel van de leer van het schijnmandaat en de verzekeringstussenpersoon als schijnvertegenwoordiger" (noot onder Cass. 22 februari 2018), *TBBR* 2019, 39-43.

RAUWS, W. en SALOMEZ, K., "Wil en vertrouwen in het ontslagrecht", *TPR* 2007, 1993-2037.

SAGAERT, V., "Inschrijving en overschrijving gelden (soms) als titel: (eindelijk) bescherming van het rechtmatig vertrouwen in de hypotheekregisters", *Not.Fisc.M.* 2021, 38-46.

SAMOY, I., "Nietigheid van een samenhangende overeenkomst: is er ruimte voor een sneeuwbaaleffect", *TPR* 2009, 555-602.

STORME, M. E., "Het misverstand: de vertrouwensleer geldt ook tussen partijen" (noot onder Brussel 26 mei 1992), *TBBR* 1993, 336-340.

STORME, M. E., "Rechtszekerheid en vertrouwensbeginsel in het Belgisch verbintenissenrecht", *TPR* 1997, 1861-1929.

STOX, Y., "Niets is wat het lijkt. Over schijnvertegenwoordiging in het Belgische en in het Nederlandse recht", *Jura Falc.* 2002-2003, 525-549.

VAN DE VOORDE, J., "De nietigheid in het Belgische vermogensrecht. Een stand van zaken anno 2023", *TBBR* 2023, 51-73.

VAN OEVELEN, A., "De juridische grondslag en de toepassingsvoorwaarden van de verbondenheid van de lastgever bij een schijnmandaat" (noot onder Cass. 20 juni 1988), *RW* 1989-1990, 1426-1430.

VAN OEVELEN, A., "De zgn. "subjectieve" goede trouw in het Belgische materiële privaatrecht (in het bijzonder in materies die het notariaat aanbelangen)", *TPR* 1990, 1093-1162.

VERHEYE, B., "De vertrouwensleer c.q. schijnvertegenwoordiging bij het scheepsbeslag en een nuancering van de toerekenbaarheidsvereiste" (noot onder Cass. 30 juni en 26 september 2016), *TBBR* 2017, 509-515.

VERHEYE, B., "Schijnvertegenwoordiging en vertrouwensleer revisited", *RW* 2021, 1163-1181.

VEROUGSTRAETE, I., "Wil en vertrouwen bij het totstandkomen van overeenkomsten", *TPR* 1990, 1163-1202.

Bijdragen in verzamelwerken:

CAUFFMAN, C., "De vertrouwensleer", in X, *Bijzondere overeenkomsten: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, 1-26.

CAUFFMAN, C. en VAN OEVELEN, A., "Contractvrijheid, contractweigering en antidiscriminatie", in DELVA, W. (ed.), *Bijzondere overeenkomsten*, Mechelen, Kluwer 2008, 441-517.

CAUFFMAN, C. en VAN OEVELEN, A., "Contractvrijheid en niet-discriminatie in contractuele verhoudingen", in HUMBLET, P. en VAN DE WOESTEYNE, I. (eds.), *Sociaal en fiscaal recht: 'Elck wat wils'*, Mechelen, Kluwer, 2013, 91-144.

CLAEYS, I. en LANGENAEKEN, E., "Het aankomende nieuwe verbintenissenrecht", in BAECK, J., CLAEYS, I. en WYLLEMAN, A. (eds.), *Hervorming van het verbintenissen- en goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2022 1-38.

DE BOECK, A., "De wilsgebreken dwaling en bedrog vandaag responsabilisering en ankerplaats voor de precontractuele informatieverplichting", in VAN RANSBEECK, R. (ed.), *Wilsgebreken*, Brugge, die Keure, 2006, 37-100.

DE BOECK, A., "De precontractuele aansprakelijkheid", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 229-268.

DE BOECK, A. en HICK, T., "Totstandkoming van contracten: het komend recht in de rechtspraak", in DE BOECK, A. en STIJNS, S. (eds.), *Themis 2021-2022 nr. 120: Verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2022, 1-42.

DE BOECK, A. en VAN DAMME, N., "Wilsuiting: werkelijke wil – uitgedrukte wil – veinzing", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, 201-245.

DE BOECK, A. en VAN DAMME, N. "Rechtsmisbruik", in X, *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2020, 175-226.

DE BOECK, A. en VERMANDER, F., "Rechtsmisbruik in het contractenrecht: de rechtsuitoefening aan banden gelegd", in ROZIE, J., RUTTEN, S. en VAN OEVELEN, A. (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 29-70.

DE BOECK, A. en WAELKENS, J., "Interpretatie", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten, Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2016, 181-224.

DE BOECK, A. en WAELKENS, J., "Dwaling", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2017, 187-238.

DEENE, J., HEIRBRANT, S., MARCHAND, K., SWERTS, K., TROCH, K., VAN MALDEREN, G. en VERECKEN, S., "Toestemming", in ROODHOOFT, J. (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, 34-70.

GEENS, H., "De precontractuele aansprakelijkheid", in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE ANTWERPEN (ed.), *Actueel aansprakelijkheidsrecht. Permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 39-68.

GEUDENS, L., "De toepassing van het verbod op rechtsmisbruik in het contractenrecht", in SAMOY, I. en STIJNS, S. (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten. Evaluatie van een algemeen rechtsbeginsel*, Brugge, die Keure, 2014, 59-96.

GEUDENS, L., "Het verbod op rechtsmisbruik", in SAMOY, I. en STIJNS, S. (eds.), *Het verbod op rechtsmisbruik in contracten*, Brugge, die Keure, 2014, 3-57.

HERBOSCH, M., "De vertrouwensleer", in DAMBRE, M., DIRIX, E. en TILLEMANN, B. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2019, 185-230.

JAFFERALI, R., "Quelques mots d'introduction sur le nouveau droit des obligations", in CATALDO, A. en GEORGE, F. (eds.), *Droits des obligations. Le nouveau livre 5 du Code Civil*, Limal, Anthemis, 2022, 9-15.

MARISSSENS, A., PEETERS, N., SWERTS, K. en VANACKERE, C., "De vertrouwensleer", in ROODHOOFT, J. (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, 39-48.

MEIRLAEN, M., "Verbintenissenrecht", in CANNOOT, P., MARTYN, G., TACK, S. en VANDENBOGAERDE, S. (eds.), *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2023, 225-268.

SAMOY, I. en STIJNS, S., "La confiance légitime en droits des obligations", in STIJNS, S. en WERY, P. (eds.), *De bronnen van niet-contractuele verbintenissen*, Brugge, die Keure, 2007, 47-98.

VAN DE VOORDE, J., "De overdracht van schuldvordering ut singuli (onder bijzondere titel)", in ROODHOOFT, J. (ed.), *Bestendig handboek verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2023, 43-101.

VELAERS, J., "Rechtsmisbruik: begrip, grondslag en legitimiteit", in ROZIE, J., RUTTEN, S. en VAN OEVELEN, A. (eds.), *Rechtsmisbruik*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 1-28.

WEYTS, B., "Boeken 1 en 5 BW: enkele algemene bedenkingen", in VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B. (eds.), *Boek 1 en Boek 5 BW: een kritische commentaar op het nieuwe verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2024, 1-18.

Doctoraatsproefschriften, verhandelingen, masterproeven, scripties:

ABRAHAM, H., *Het rechtmatig opgewekt vertrouwen als bron van verbintenis*, masterproef Ugent, 2010-2011, 113 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/787/215/RUG01-001787215_2012_0001_AC.pdf.

CREMERS, L., *Is het gewekt vertrouwen een autonome bron van verbintenissen in het Belgisch privaatrecht?*, masterproef KU Leuven, 2019-2020, 92 p., https://repository-teneo-libis-be.kuleuven.e-bronnen.be/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE14714407&.

STAES, E., *Rechtsmisbruik in contractuele en in buitencontractuele aangelegenheden*, masterproef KU Leuven, 2014-2015, 105 p., https://repository-teneo-libis-be.kuleuven.e-bronnen.be/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE5236828&.

VANNEROM, J., *Afgebroken onderhandelingen*, masterproef Ugent, 2011-2012, 112 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/891/992/RUG01-001891992_2012_0001_AC.pdf.

WAELEKENS, J., *Interpretatie van rechtshandelingen*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2015-2016, 803 p., https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=alma9993246115801488&context=L&vid=32KUL_KUL:KULeuven&lang=en&search_scope=All_Content&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=all_content_tab&query=any,contains,interpretatie%20van%20rechtshandelingen&offset=0.

Andere online publicaties

DIRIX, E., "Je schrijft niet om de vijf jaar een nieuw burgerlijk Wetboek", 2018, <https://www.koengeens.be/news/2018/03/05/eric-dirix-je-schrijft-niet-om-de-vijf-jaar-een-nieuw-burgerlijk-wetboek>.

GEENS, K., "Tussenkoms van Koen Geens over 'het wetsontwerp houdende boek 1 'algemene bepalingen' en boek 5 'verbintenissen' van het Burgerlijk wetboek' in de plenaire vergadering", <https://www.koengeens.be/policy/tussenkoms-van-koen-geens-tijdens-de-bespreking-van-het-wetsontwerp-houdende-boek-1-algemene-bepal>.

DUITSLAND

Wetgeving

Duits burgerlijk wetboek.

Rechtsleer

Boeken en verzamelwerken

BROX, H. en WALKER, W.D., *Allgemeiner Teil des BGB*, München, Vahlen, 2017, 392 p.

BUSCHE, X., "Münchener Kommentar zum BGB: BGB §157 Auslegung von verträgen", 2021, nr. 1.

DÖRNER, H., "Schulze u.a., Bürgerliches Gesetzbuch: BGB §157 Auslegung von verträgen", 2024, nr. 1-6.

DÖRNER, H., "Schulze u.a., Bürgerliches Gesetzbuch: BGB §133 Auslegung einer Willenserklärung", 2024, nr. 1-15.

ELLENBERGER, J., "Buch 1. Allgemeiner teil", in X, Bürgerliches Gesetzbuch, München, C.H. Beck, 2024, 11-270.

HAU, W. en POSECK, R., "Beck'scher Online-Kommentar: BGB §157 Auslegung von Verträgen", München, C.H. BECK, 2023, nr. 1.

KÖHLER, H., *BGB. Allgemeiner teil*, München, C.H. Beck, 2021, 327 p.

Andere online publicaties

LECTURIO, "Auslegung von Willenserklärungen §133, 157 BGB", 2023, Auslegung von Willenserklärung und Vertrag, § 133, 157 BGB (lecturio.de).

NEDERLAND

Wetgeving

Nederlands burgerlijk wetboek.